

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. І. ФРАНКА**

**Філологічний факультет
Кафедра української мови імені професора І. Ковалика**

Прикметники в романі В. Шкляра «Маруся»

Магістерська робота
студентки II курсу групи ФЛУМ-22 с
спеціалізації 035.01 Українська мова та література
(освітня програма “Українська мова та література”)
денної форми здобуття освіти
Сеник Олени Орестівни

Науковий керівник – доц. Пілецький В. І.

Львів – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. З ІСТОРІЇ ВИВЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКА	6
1.1. Походження прикметника	6
1.2. Погляди сучасних мовознавців на прикметник як самостійну частину мови.....	10
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ РОЗРЯДИ ПРИКМЕТНИКІВ	14
2.1. Якісні прикметники	14
2.1.1. Ступені порівняння якісних прикметників	16
2.1.2. Зменшено-пестливі та згрубілі форми якісних прикметників	21
2.1.3. Повні і короткі форми прикметників у сучасній літературній мові. Стягнені та нестягнені форми повних прикметників	25
2.2. Відносні прикметники	28
2.3. Присвійні прикметники	32
РОЗДІЛ 3. ПРИКМЕТНИКИ У РОМАНІ В. ШКЛЯРА «МАРУСЯ»	36
3.1. Семантичні групи прикметників в романі В. Шкляра «Маруся».....	36
3.2. Розряди прикметників за значенням та їхня характеристика	57
3.3. Частотна характеристика прикметників	73
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	102
ДОДАТКИ	103

ВСТУП

Про сучасну українську літературу не можна говорити, не називаючи імені Василя Шкляра. Він є «якісним» у творчості, і в цьому суть його професії, бо не кожен, хто пише, на таке спроможний. Увагою В. Шкляр не обділений: журналісти друкують інтерв'ю з ним, молодь обговорює твори на форумах, інтернет-сайтах, дослідники роблять спроби тематично-проблемного, жанрово-стильового й образного аналізу його творів.

Романи В. Шкляра – це насамперед повернення у минуле, це розповіді про важливі часи у історії нашої держави. Кожен такий роман вирізняється гострим сюжетом, а в основі – реальні події, якими глибоко проникається читач. Окрім того, книги Василя Шкляра з націоналістичною тематикою виховують молодь у патріотичному дусі, формують патріотів України, надихають.

У романі «Маруся» В. Шкляр розкриває тему національно-визвольних змагань початку ХХ століття. Автор дуже детально переплітає у сюжеті особисту історію роду Соколовських з історичними подіями. Шістнадцятирічна гімназистка Олександра під псевдо «Маруся» очолює військо повстанців після загибелі трьох братів. Юна дівчина бореться за вільну Україну, за її майбутнє, при цьому чітко дотримується родинного гасла «Будемо держати Україну». Роман заповнює прогалини у вітчизняній історії, адже трагічні події, які висвітлюються в ньому довгий час замовчувалися. Це роман, який заставить навіть байдужу до всього людину замислитися над минулим нашого народу і провести паралель до сьогодення.

Об'єктом наукової роботи виступають прикметники в романі В. Шкляра «Маруся».

Предметом дослідження є лексико-граматичні розряди прикметників в романі В. Шкляра «Маруся».

Мета магістерської роботи – виявити роль і місце прикметників у історичному романі В. Шкляра «Маруся».

Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- Опрацювати наукову літературу, яка пов'язана з темою дослідження, а саме окреслити походження прикметника та погляди мовознавців на прикметник як самостійну частину мови, охарактеризувати лексико-граматичні розряди прикметників.

- У романі В. Шкляра «Маруся» виділити й проаналізувати якісні (ступені порівняння, пестливі, зменшені, згрубілі форми прикметників, повні та короткі форми, стягнені та нестягнені форми повних прикметників), відносні й присвійні прикметники, погрупувати їх за належністю до певної лексико-семантичної групи.

- Здійснити лексико-семантичний аналіз найбільш вживаних прикметників.

- Описати сполучуваність найбільш вживаних прикметників з іншими частинами мови.

- Укласти в алфавітному порядку реєстр усіх прикметників, вжитих у романі «Маруся» В. Шкляра.

- Подати частотну характеристику зафіксованих прикметників.

- Біля кожного слова (де це можливо) подати ті граматичні форми, які функціонують у тексті, і їх паспортизацію.

Практичне значення отриманих результатів полягає у використанні практичного матеріалу і деяких теоретичних узагальнень під час викладання у вищих навчальних закладах курсів морфології, а також при вивченні творчості В. Шкляра у школі та на філологічних факультетах вищих навчальних закладів.

У процесі написання наукової роботи було використано такі **методи**: описовий, контекстуального аналізу, словникового визначення, а також методи відбору, аналізу, класифікації та елементи статистичного аналізу, які дозволили розглянути досліджувану проблему в різних аспектах, відповідно до поставлених завдань.

Джерельна база: роман В. Шкляра «Маруся».

Структура: наукова робота складається зі вступу, двох теоретичних та одного практичного розділів, загальних висновків, списку використаної

літератури, списку використаних джерел й додатків. Повний обсяг дослідження – 123 сторінки, із яких 96 – основний текст.

РОЗДІЛ 1

З ІСТОРІЇ ВИВЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКА

1.1. Походження прикметника

У лінгвістичній традиції прикметники та іменники вчені розглядають у дуже тісних зв'язках. Сократ, Платон, Аристотель, а також і в Олександрійській граматиці маємо прямі твердження, що як прикметник, так і іменник входили до єдиного іменного розряду та називалися «імена» (*ονομα*). Отже, стародавні вчені не виділяли прикметник як окрему частину мови, а об'єднували його з іменником в одну частину мови, так як вони мали спільну систему відмінювання¹.

Вперше ж термін «*прикметник*» (*adiectivum*) вживається у творі мовознавця, лексикографа та письменника часів Римської імперії Секста Помпея Феста, який зазначив, що прикметник не може мати окремого значення. Визначний давньогрецький філолог Діонісій Фракійський вважав, що прикметник додається до загальних чи власних назв і таким чином виражає похвалу чи навпаки ж несхвалення². А німецький лінгвіст Г. Пауль зазначає, що прикметники позначають властивості предметів, а іменники є носіями цього комплексу властивостей³. Видатний французький лінгвіст Л. Теньєр зауважував, що прикметники не мають обсягу, але ж можуть його набувати, коли виступають означенням до іменника⁴.

О. Потебню також зацікавило питання походження прикметника як частини мови. Свої погляди український мовознавець виклав у праці «Из записок по русской грамматике», де детально подав інформацію про походження та

¹ Кононенко І.В. Прикметник у слов'янських мовах : монографія / І. В. Кононенко. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2009. – С. 300

² Мовознавчі традиції дослідження прикметника як самостійної частини мови / С. А. Антонюк // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна. – 2015. – Вип. 53. – С. 17

³ Пауль Г. Принципы истории языка/ Герман Пауль. – М.: Иностран. лит-ра, 1960. – С. 432

⁴ Теньєр Л. Основы структурного синтаксиса: Пер. с франц. Редкол.: Г.В. Степанов и др.; Вступ. ст. и общ. ред. В.Г. Гака/ Люсьен Теньєр – М.: Прогресс, 1988. – розд. 35 – С. 5

історичний розвиток прикметника. Вчений підкреслював, що відмінність між іменником і прикметником, ступінь їх розрізнення зменшується в напрямі до минулого⁵. В. Виноградов писав, що «О. Потебня намагався встановити загальні принципи семантичного переходу від предметного тлумачення світу до сприйняття його якісних визначень, відтінків і розрізень»⁶. Тому й О. Потебня виокремив дві стадії формування прикметника як окремого семантичного класу.

Перша стадія – «підготовча», яка полягала в тому, що мислення людини ще не відокремлювало якість від предмета. Таке давнє ім'я могло означати і предмет, і якість, але в повному сприйнятті не було ще ані предметом, ані якістю, ні іменником, ні прикметником. О. Потебня наводить приклад, що у ст.-руськ. мові «хоробръ» – не тільки прикметник, але й іменник у значенні «молодець», «богатырь»⁷. Саме О. Потебня наголошує на тому, що необхідно диференціювати, розрізняти прикметники та іменники як самостійні граматичні категорії. Він зауважує, що «прикметник, виділений із низки ознак як абстрактніший, ніж іменник, пізніший від іменника й утворений із нього»⁸.

Наступна стадія розвитку мислення полягає в тому, що починає формуватися окрема, самостійна категорія прикметника. Люди виокремлюють ознаки предметів, в результаті чого постає прикметник як самостійна граматична категорія з своїми особливостями та ознаками (наявність відповідного відмінювання, спеціальні суфікси, зміна за родами, ступенями порівняння і т. п), а також відбувається оформлення синтаксичного плану (узгодженість з

⁵ Потебня А. А. Из записок по русской грамматике / А. А. Потебня. – Москва : Просвещение, 1968. – Т. 3. – С. 37

⁶ Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове). 4-е изд. Москва: Просвещение, 1990. – С. 65

⁷ Потебня А. А. Из записок по русской грамматике / А. А. Потебня. – Москва : Просвещение, 1968. – Т. 3. – С. 47

⁸ Там само – С. 60

іменником у роді, числі та відмінку)⁹. Таким чином, через ці дві стадії, ми можемо простежити як прикметник відділяється від загального класу імен й постає як окрема частина мова з своїми морфологічними, семантичними й синтаксичними ознаками.

К. Бругман також говорив про первісне нерозрізнення іменників й прикметників. Він зазначав, що «ад'єктивація іменників відбувалася вже з індоєвропейського періоду. Поштовхом до процесу ад'єктивації був той факт, що один іменник, поєднуючись з іншим у ролі атрибута або предиката, виражав тільки якісне поняття, яке відбилося у ньому»¹⁰. Німецький мовознавець подає приклад ад'єктивації іменника *vetus*. Він показує розмежування іменника від прикметника, при цьому зазначає, що спершу іменник *vetus* мало значення «рік», потім стало вживатися із значенням «довгий відрізок часу», а згодом конкретизувалося як таке, що має значення «давні часи, старовина»¹¹. Отже, завдяки цьому прикладу ми бачимо як іменник *vetus* ад'єктивується. Адже досить часте вживання *vetus* в атрибутивному значенні призвело до того, що слово почало вживатися як прикметник, набуло ад'єктивного значення.

Можна підсумувати, що завдяки активній діяльності та пізнанню об'єктивної дійсності в свідомості людини виникає категорія ознаки як така. Імена-назви предметів або явищ, що виступали в мові виразниками ознак інших предметів або явищ, займали в реченні відповідну синтаксичну позицію, на основі якої і розвинулася синтаксична категорія атрибута¹².

Також зазначимо, що термін «прикметник» не зразу був введений у науковий обіг. Назву прикметник зафіксовано в «Граматичі руського язика»

⁹ Зінченко С. В. Еволюція вчення про прикметник у працях Олександра Потебні – Київ, Українська мова та література, 2018 – С. 15

¹⁰ Павленко Л. П. Історична граматики української мови : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – С. 96

¹¹ Грищенко А. П. Прикметник в українській мові / Арнольд Панасович Грищенко. – К. : Наук. думка, 1978. – С. 17

¹² Там само.

(1849 р.) Я. Головацького¹³. С. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер вжили його у праці «Руска граматыка» наприкінці ХІХ ст (1893р.)¹⁴. А І. Нечуй-Левицький запропонував термін *ймення прикметне*. Він також запропонував такі прикметникові терміни: *поменчені ймення прикметні, побільшені ймення прикметні, ласкавні ймення прикметні, нехтувальні ймення прикметні*¹⁵. У граматиці Є. Тимченка прикметник також названо *йменням прикметним*.

А. Кримський, відкинувши загальноживаний термін, запропонував термін *ім'я приложене* або *приложникъ*¹⁶. Зустрічаються такі терміни: *побільшуюче ім'я приложне, поменьшуюче ім'я приложне, ласкаюче ім'я приложне, зневажаюче ім'я приложне; відміна йменнів приложних*¹⁷.

¹³ Козелко І. Р. Становлення терміносистем прикметника і прислівника та нормалізація фахових назв (за матеріалами українських граматик кінця ХІХ– початку ХХ ст.). Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 4(72), грудень. – С. 103

¹⁴ С. Смаль-Стоцький і Т. Гартнер “Руска граматыка”. – Львів, 1893. – С. 27

¹⁵ Козелко І. Р. Становлення терміносистем прикметника і прислівника та нормалізація фахових назв (за матеріалами українських граматик кінця ХІХ– початку ХХ ст.). Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 4(72), грудень. – С. 103

¹⁶Ярошевич І. А. Українська морфологічна термінологія ХХ- початку ХХІ ст.: терміни на позначення частин мови // Культура народів Причорномор'я. Научн. журнал., 2008. – С. 55

¹⁷ Козелко І. Р. Становлення терміносистем прикметника і прислівника та нормалізація фахових назв (за матеріалами українських граматик кінця ХІХ– початку ХХ ст.). Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 4(72), грудень. – С. 103

1.2. Погляди сучасних мовознавців на прикметник як самостійну частину мови

Сучасні вчені по-різному трактують прикметник як частину мови. Традиційного погляду на лексико-граматичні розряди прикметників дотримуються М. Плющ та І. Ющук. Усі прикметники вони поділяють на якісні, відносні та присвійні. Однак вони ще виділяють проміжні групи прикметників, а саме якісно-відносні, відносно-якісні, присвійно-якісні та присвійно-відносні. Це пов'язано з тим, що у певному контексті той чи інший прикметник може набувати іншого значення. Порівняймо, *вишневий варення й вишнева хустка, або ж срібна прикраса і срібна голова (сива), батьківські збори і батьківське ставлення (чуйне)*¹⁸. М. Плющ вважає, що коли ми відносимо прикметник до певного семантико-граматичного розряду, то перш за все враховуємо його основне значення, а перехід прикметників з одного розряду в інший простежується у межах контекстів.

В. Горпинич підтримує думку В. Виноградова й виділяє якісні та відносні прикметники. До відносних прикметників він відносить присвійні прикметники та порядкові числівники. Він аргументує, що порядкові числівники є відносними прикметниками, бо «означають ознаку предмета за числом, виражають її за допомогою прикметникової флексії (*другий, друга, друге*), мають синтаксичні рід, число і відмінок (*третій, третього, третя, третьої, третє, треті, третіх, третім*), а також категорію істоти/неістоти (*треті півні — Н. в.; до третіх півнів — Р. в.; бачу треті двері — Зн. в.*)»¹⁹.

Займенниково-вказівні слова: *той, цей, чий, мій, свій, такий*, і под. відрізняються від прикметників семантично, а також морфологічними,

¹⁸ Новікова Є. Б. Структурно-семантичні особливості відносних прикметників як об'єкт науково-теоретичного вивчення / Є.Б. Новікова // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2012. – № 1021. Сер.: Філологія. – Вип. 66. – С. 236

¹⁹ Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – С. 99

словотвірними і синтаксичними властивостями (не мають коротких форм, ступенів порівняння, не сполучаються з прислівниками міри). Не належать до категорії прикметника й дієприкметники. Хоч семантично вони й пов'язані з ознакою предмета (*складений іспит, перевірена контрольна*), але є іншою частиною мови. Категорії виду, часу і стану зближують їх із дієсловом²⁰.

І. Вихованець та К. Городенська до прикметника відносять традиційний прикметник, займенники прикметникового типу відмінювання (*той, цей, мій*) порядкові числівники (*перший, другий, третій, четвертий*), а також дієприкметники. На думку вчених, дієприкметник являє собою «специфічне граматичне утворення, одна частина якого входить до складу прикметника, а інша – до складу дієслова. Два різновиди дієприкметника розрізняються синтаксичними показниками. Дієприкметник, входячи до складу прикметника, займає тільки приіменникову позицію, втрачає визначальні дієслівні категорії і дублює наявні в опорному іменникові граматичні категорії роду, числа і відмінка. У сфері дієслова він займає присудкову позицію, нейтралізує визначальну для прикметника категорію відмінка і послаблює периферійні прикметникові категорії числа і роду»²¹. Слова, що виконують функцію присудка, тобто займають позицію присудка, є дієприкметниками (дієсловами), а слова, що займають у реченні позицію означення, є прикметниками.

О. Безпояско також виділяє якісні, відносні, присвійні прикметники. Але до категорії прикметника зараховує займенники *цей, той, такий, сам, кожний, усякий, увесь, мій, твій, свій, наш, ваш, їхній, який, чий, котрий, ніякий, нічий, деякий, якийсь, тощо*. Таке твердження він аргументує тим, що прикметник й перелічені займенники мають однакові значення відмінка, роду, числа, тотожну систему відмінювання, а в реченні виконують синтаксичну функцію означення-

²⁰ Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – С. 99

²¹ Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови : [монографія] / І. Вихованець, К. Городенська. – К. : Пульсари, 2004. – С. 147

атрибута²². Окрім цього, О. Безпояско виділяє порядкові прикметники (*перший, другий..., тридцятий..., сотий...*). Ці прикметники називають ознаку за порядком предметів при лічбі²³.

Дещо по-іншому класифікують прикметники автори «Академічної морфології СУМ» за редакцією І. Білодіда. Вони виділяють якісні, відносні присвійні та порядкові прикметники. «Порядкові прикметники – це слова, що означають порядкове місце предмета серед інших однорідних предметів і утворені від числівників: *тридцять дев'ята школа, четвертий поверх, сто сімдесят шоста сторінка*»²⁴. Ці слова виражають не кількість предметів, тому ми їх і не відносимо до числівників. Вони означають ознаку предмета за відношенням до того порядкового місця, яке займає цей предмет серед інших однорідних предметів. Як і прикметники вони відповідають на питання *який?, котрий? (пор. десять школярів – скільки школярів?, але десятий школяр – котрий школяр??)*²⁵. Також зауважимо, що порядкові слова, як і прикметники, мають категорію роду, числа та відмінка, які залежать від іменника, з яким це слово узгоджується. Ступенів порівняння порядкові прикметники не мають, винятком є слово *перший*, яке має форму другого ступеня порівняння – *найперший*²⁶. У реченні порядкові прикметники виступають означеннями²⁷.

Автори «СУЛМ» за редакцією А. Грищенка, порядкові слова (*перший, другий*) відносять до відносних прикметників. Натомість автори «СУЛМ» за

²² Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. – Граматика української мови. Морфологія: Підручник. - К.: Либідь, 1993. – С. 99

²³ Там само – С. 100

²⁴ Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. — К.: Наук. думка, 1969. – С. 188

²⁵ Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. — К.: Наук. думка, 1969. – С. 189

²⁶ Там само.

²⁷ Там само.

редакцією М. Плюща та автори «СУЛМ» за редакцією О. Пономарева розглядають порядкові слова у межах числівника.

Отже, як бачимо, у сучасній лінгвістиці ще досі не сформувалося єдиного погляду на лексико-граматичні та словотвірні категорії прикметників. Щодо цього питання кожен дослідник має свою думку, однак більшість мовознавців дотримуються традиційного погляду щодо розподілу прикметників на якісні, відносні та присвійні.

РОЗДІЛ 2

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ РОЗРЯДИ ПРИКМЕТНИКІВ

2.1. Якісні прикметники

«Якісні прикметники називають ознаки предмета, що можуть проявлятися більшою або меншою мірою (відповідають на питання який?): *важкий, важчий, найважчий; глибокий – глибший, більш глибокий, найглибший, найбільш глибокий*²⁸.

Якісні прикметники означають:

1) такі властивості і якості предметів, які сприймаються органами чуття безпосередньо:

а) зором: *зелений, фіолетовий, блідо-рожевий, світлий, темний, гнідий;*

б) слухом: *тихий, лункий, дзвінкий;*

в) смаком: *смачний, солодкий, кислий, солений;*

г) нюхом: *пахучий, смердючий;*

д) дотиком: *гострий, тупий;*

е) зовнішніми органами (ознака ваги, температурні ознаки тощо):
важкий, гарячий;

2) просторові ознаки (обсяг, розмір, відстань тощо): *вузький; великий, близький;*

3) часові ознаки: *доісторичний, давній, короткочасний, безконечний, довготривалий;*

4) вікові ознаки: *молодий, старий, юний, малий;*

5) якості людського характеру, розумового складу: *добрий, товариський, жорстокий, хитрий, веселий, щедрий, розумний;*

б) фізичні якості (і вади) істот, властивості предметів: *здоровий, хворий, босий, сліпий, кривий;*

²⁸ Ющук І. П. Українська мова : [підручник] / І. П. Ющук. – К. : Либідь, 2003. – С.336

7) зовнішню форму: *квадратний, опуклий, трикутний;*

8) загальну оцінку: *поганий, гарний, добрий*²⁹.

Якісні прикметники можуть бути **нейтральними**, тобто вони не мають додаткових вказівок на міру або інтенсивність, а можуть бути й **спеціалізованими**, тобто такими, що доповнюються певними відтінками значень. У таких словосполученнях як *гарячий чай, смішний випадок, розумний вчитель, уважний пішоход* відповідні прикметники є нейтральними, адже називають ознаки безвідносно до їх кількісного вияву чи інтенсивності³⁰. У словосполученнях *«лобатиий хлопчина, сміхотливий випадок, худюща дівчина»* прикметники називають ознаки, які виявляються інтенсивно, великою мірою³¹.

В. Горпинич вказує на **особливості якісних прикметників**:

— вони позначають ознаки, які виявляються різною мірою в різних предметах або в тому самому предметі, але в різний час: *ранок тепліший від вечора; вода у річці холодніша, ніж вчора*; однак хочемо зазначити, що деякі якісні прикметники виражають абсолютну ознаку: *глухий, сліпий, гнідий, мертвий, живий, голий*;

— більшість якісних прикметників утворює ступінь порівняння: *жовтий – жовтіший – найжовтіший, кмітливий – кмітливіший – найкмітливіший*;

— мають повну і зрідка коротку форми: *винний – винен, здоровий – здоров, ласкавий – ласкав, певний – певен, повний – повен*;

— здатні сполучатися з прислівниками ступеня та міри (*дуже, занадто, злегка, майже, трохи, абсолютно, зовсім і под.*): *дуже гарячий, надзвичайно привітний, зовсім самотній*;

²⁹ Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови : [підручник] / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – К. : Рад. шк., 1959. – С. 268

³⁰ Сучасна українська літературна мова: Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. – 3-тє вид., допов. — К.: Вища шк., 2002. – С. 329

³¹ Там само.

- **здебільшого мають непохідну основу** (*червоний, теплий, старий, мудрий* і под.), але можуть мати й похідну (*розумний, горбатий, голодний*);
- **утворюють прислівники на -о, -е**: *прямий – прямо, злий – зле*;
- **утворюють абстрактні іменники на -ина, -ість, -ота**: *новий – новина, радий – радість, добрий – доброта*;
- **утворюють форми суб’єктивної оцінки**: *малий – маленький, тонкий – тонюсінкий, широкий – широкуватий, здоровий – здоровезний*;
- **вступають в антонімічні відношення з прикметниками протилежного значення**: *добрий – злий, теплий – холодний, вузький – широкий*³².

Отже, перелічені граматичні ознаки відрізняють якісні прикметники від відносних та присвійних. Однак, маємо випадки, коли прикметникам можуть бути не властиві дані граматичні особливості. Наприклад, не мають ступенів порівняння такі прикметники як *завеликий, холоднуватий, жовтогарячий, волошковий, німий, вороний*. Від деяких прикметників не можна утворити зменшених і пестливих форм (ми не можемо утворити зменшено-пестливої форми від прикметника *трагічний*). Або ж не всі прикметники мають коротку форму.

2.1.1. Ступені порівняння якісних прикметників

Ступені порівняння – це форми якісних прикметників, у яких міститься вказівка на різний ступінь вияву ознаки у певному предметі. Виділяють нульовий ступінь, вищий ступінь, або компаратив (лат. *comparativus* — порівняльний), найвищий ступінь, або суперлатив (лат. *superlatio* перебільшення), абсолютний ступінь, або елатив (лат. *elatio* — посилення).

Нульовий ступінь вияву ознаки «має прикметникова словоформа, яка називає ознаку предмета в її звичайному, нормальному вияві (стані) без

³² Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – С. 100

порівняння зі станом тієї ж ознаки в іншому предметі або в інший час: *білий фон, ніжний дотик, добрі слова*»³³.

О. Пономарів використовує назву «звичайний ступінь» і зазначає, що звичайний ступінь прикметників передає ознаку, яка є наявна у предметі, але не вказує ні на її кількість, ні на міру. Напр.: *просторий степ, голубе небо, вузька ріка, солодкі груші*³⁴.

Таким чином, можемо зробити висновок, що нульовий (звичайний) ступінь – це початкова форма якісного прикметника, тобто він виявляється у будь-якій прикметниковій словоформі.

Вищий ступінь вияву ознаки (компаратив) вказує на те, що в одному предметі, об'єкті та сама ознака проявляється більшою або ж меншою мірою, аніж в іншому. Або та сама ознака проявляється більшою або меншою мірою в тому самому предметі, але в інший час: *дні стали коротші, а ночі – довші; батько сильніший від матері; мати лагідніша за батька*³⁵. У прикметників вищого ступеня існують дві форми вираження – проста (синтетична) і складена (аналітична).

Проста форма вищого ступеня утворюється за допомогою суфіксів **-ш-**, **-іш-**, які додаються до основи прикметника звичайного ступеня: *гарний – гарніший, добрий – добріший, веселий – веселіший*.

Через використання суфікса **-ш-**, у будові деяких прикметників помічаємо деякі морфологічні зміни, а саме: 1) суфікси **-к-**, **-ок-**, **-ек-** випадають при творенні вищого ступеня (*солодкий – солод-ш-ий*, *далекий – даль-ш-ий*); 2) кінцеві приголосні /г/, /ж/, /з/ разом із суфіксом **-ш-** перетворюються на звукосполучення [жч] (*дорогий – дорож-ч-ий*, *важкий – важ-ч-ий*, *вузький –*

³³ Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – С. 100

³⁴ Сучасна українська мова : [підручник / за ред. О. Д. Пономаріва]. – К. : Либідь, 1997. – С.136

³⁵ Там само. – С. 104

вуж-ч-ий); кінцевий приголосний /с/ разом із суфіксом дає звукосполучення [шч] (орфографічно *ш*): *високий – вищий*³⁶.

Що ж стосується суфікса **-иш-**, то він не викликає змін: *стрункий – стрункіший, відомий – відоміший, повний – повніший*.

Прикметники вищого ступеня на **-ш-** та **-иш-** інколи можуть мати паралельні форми: *товстий – товщий/товстіший*³⁷. Можемо припустити, що використання тої чи іншої форми вищого ступеня порівняння прикметника залежить від значення, яке ми хочемо передати. Порівняймо: *гіркий – гірший (вчинок) і гіркіший (перець)*³⁸ чи *старіший (за віком) і старший (за становищем), багатіший (стосується лише матеріальних цінностей) і багатий (стосується і змісту)*³⁹. Також деякі прикметники утворюють вищий ступінь за допомогою суплетивних форм: *гарний – кращий, поганий – гірший*⁴⁰.

М. Жовтобрюх звертає увагу на прикметники **вищий/нижчий**, які можуть вживатися і як форми вищого ступеня порівняння, і як форми, що закріпилися у стійких фразеологічних сполученнях, тобто такі, які втратили значення вищого ступеня. Наприклад: *вищий орган, вища міра покарання, нижча освіта, нижчий сорт*⁴¹. Те саме явище спостерігаємо із прикметниками **старший/молодший**, які у переважній більшості випадків вживаються як нерозкладні фразеологічні сполучення, наприклад: *старший інспектор, молодший лейтенант, діти старшого і молодшого віку*⁴².

³⁶ Сучасна українська літературна мова : [підручник / за ред. М. Я. Плющ, Грищенко]. – К.: Вища шк., 1994. – С. 331

³⁷ Там само.

³⁸ Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови : [підручник] / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – К. : Рад. шк., 1959. – С.270

³⁹ Ющук І. П. Українська мова : [підручник] / І. П. Ющук. – К. : Либідь, 2003. – С.340

⁴⁰ Сучасна українська мова : [підручник / за ред. О. Д. Пономаріва]. – К. : Либідь, 1997. – С.137

⁴¹ Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови : [підручник] / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – К. : Рад. шк., 1959. – С. 271

⁴² Там само.

Складена форма вищого ступеня утворюється аналітично – слово *більш* сполучається із звичайним прикметником, наприклад: *більш вдалиї*⁴³. Також складена форма вищого ступеня може утворюватися за допомогою слова *менш* (у таких випадках ми маємо спадаючий вияв ознаки), наприклад: *менш зрозумілий*⁴⁴.

До форм вищого ступеня порівняння прикметників можуть приєднуватися слова *багато, набагато, значно, куди (розм.) та трохи*, що виражають посилення інтенсивності ознаки, або ж навпаки вказують на незначний рівень вияву ознаки. Наприклад, *набагато нижчий* й *трохи нижчий, куди кращий* й *трохи кращий*⁴⁵. Прикметники вищого ступеня також вживаються зі словами *за, від, ніж, як, проти*: *дорожчий за, довша від, більш поширений, ніж*⁴⁶.

Найвищий (найнижчий) ступінь вияву ознаки (суперлатив) вказує на те, що та сама ознака в одному предметі виявляється найбільшою (найменшою) мірою порівняно з іншими або в тому самому предметі, але в інший час⁴⁷.

Найвищий ступінь порівняння має три форми: просту, складну і складену.

Проста форма утворюється за допомогою сполучення префікса *най-* та простої форми вищого ступеня порівняння: *вищий – найвищий, розумніший – найрозумніший, ближчий – найближчий*⁴⁸.

Складна форма — це поєднання простої форми найвищого ступеня прикметників і часток *як, що*: *якнайдовший, щонайсильніший*⁴⁹.

⁴³ Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови : [підручник] / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – К. : Рад. шк., 1959. – С. 271

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ Караман С.О. Сучасна українська літературна мова: навчальний посібник / [С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я. Плющ та ін.; за ред. С.О. Карамана]. – К.: Літера ЛТД, 2011. – С. 217

⁴⁶ Ющук І. П. Українська мова : [підручник] / І. П. Ющук. – К. : Либідь, 2003. – С. 338

⁴⁷ Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – С. 104

⁴⁸ Сучасна українська мова : [підручник / за ред. О. Д. Пономаріва]. – К. : Либідь, 1997. – С. 137

⁴⁹ Там само.

Складена форма найвищого ступеня утворюємо додаванням до звичайного прикметника слова **найбільш**, наприклад: *найбільш ідейний, найбільш вдалий*⁵⁰. За допомогою слова **найменш** утворюється складена форма найвищого ступеня на означення порівняння спадаючого вияву ознаки, наприклад: *найменш цікавий*⁵¹.

Найвищий ступінь прикметника, що передає властивості живих істот, утворюється за допомогою прикметника вищого ступеня у поєднанні його із словосполученням **за(від) + усіх**, наприклад: *щедріший за всіх, розумніший від усіх*⁵².

Зазначимо, що не всі якісні прикметники можуть мати ступені порівняння. Їх не можна утворити від прикметників, які виражають безвимірні ознаки: *сліпий, німий, босий, голий, живий, мертвий, лисий, хворий*. Ступені порівняння не притаманні також прикметникам, які мають у своєму складі префікси чи суфікси: *предобрий, недобрий, малесенький, величезний, білуватий, ультрамодний*. У цих прикметниках певна міра ознаки виражена саме словотвірними засобами⁵³. Не утворюють ступенів порівняння прикметники, що позначають ознаки предметів на основі кольорової схожості до інших предметів, наприклад: *кремовий, шоколадний, апельсиновий*, так само назви мастей тварин: *буланний, карий, вороний*⁵⁴. Не утворюють ступенів порівняння й прикметники, які переходять у розряд якісних, наприклад:

⁵⁰ Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови : [підручник] / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – К. : Рад. шк., 1959. – С. 272

⁵¹ Там само.

⁵² Сучасна українська мова : [підручник / за ред. О. Д. Пономаріва]. – К. : Либідь, 1997. – С.137

⁵³ Козачук Г. О. Українська мова : Практикум : Навч. посіб. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Вища шк., 2008. — С. 140

⁵⁴ Караман С.О. Сучасна українська літературна мова: навчальний посібник / [С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я. Плющ та ін.; за ред. С.О. Карамана]. – К.: Літера ЛТД, 2011. – С. 218

батьківський (-а любов), ворожий (погляд) та більшість складних прикметників, наприклад: *темно-зелений, жовтобокий*⁵⁵.

Абсолютний ступінь вияву ознаки (елатив) має така прикметникова форма, яка вказує на кінцевий, далі не можливий вияв ознаки: *якнайтонша мотузка, якнайтовща мотузка, якнайдалша дорога*⁵⁶.

Отже, в українській мові виділяють нульовий, вищий, найвищий та абсолютний ступінь вияву ознаки. На основі спостережень, можемо зробити висновок, що в художніх творах, усному мовлені все ж частіше використовуються прості форми вищого та найвищого ступенів порівняння. Це можна пояснити тим, що вони є послідовні, лаконічні та значно коротші, ніж складені форми.

2.1.2. Зменшено-пестливі та згрубілі форми якісних прикметників

• Прикметники зменшеної кількості ознаки.

Недостатній ступінь ознаки – це ступінь, що передає кількісно меншу міру ознаки, ніж її міститься в звичайному прикметнику⁵⁷. Ознаки недостатнього ступеня спостерігаються в прикметниках з суфіксами *-уват, -ав, -аст*, які приєднуються до прикметників, що виражають помірну ознаку: *блідий – блідуватий, жовтий – жовтавий, сивий – сивастий*⁵⁸.

Лексеми із суфіксом *-уват* позначають неповноту ознаки: наявність частини кількості того, що було у вихідній одиниці, наприклад: *червоний –*

⁵⁵ Караман С.О. Сучасна українська літературна мова: навчальний посібник / [С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я. Плющ та ін.; за ред. С.О. Карамана]. – К.: Літера ЛТД, 2011. – С. 218

⁵⁶ Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – С. 104

⁵⁷ Русанівський В.М. Українська граматики / В.М. Русанівський, М.А. Жовтобрюх, К.Г. Городенська; відп. ред. В.М. Русанівський. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 167

⁵⁸ Граматика української мови. Морфологія: підруч. для студ. філол. ф-тів вузів / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – Київ: Либідь, 1993. – С. 111

*червонуватий, синій – синюватий, солодкий – солодкуватий, великий – великуватий*⁵⁹.

Прикметники з суфіксом **-ав (-яв)** передають сему ослабленої, зменшеної ознаки, пор.: *жовтавий* – з жовтим відтінком, з жовтизною, а *жовтуватий* – з жовтим відтінком, не зовсім жовтий, *білявий* – який має білувате забарвлення, білястий; *білуватий* – з білим відтінком, трохи білий⁶⁰. Однак, суфікс **-ав (-яв)** можуть не передавати значення недостатнього ступеня. Прикметників з цим суфіксом, які не є формами недостатнього ступеня інтенсивності ознаки є кілька: *білий – білявий (біловолосий), чорний – чорнявий (чорноволосий); русий – русявий (русоволосий); смаглий – смаглявий (синонімічне сполученню «з шкірою темного кольору» або прикметникові загорілий); сухий – сухощавий, сухорлявий (худий)*⁶¹. Отже, прикметники з суфіксом **-ав (-яв)**, які означають зовнішні чи фізичні особливості істот і предметів, лише нагадують форми недостатньої міри ознаки: *вертлявий, кістлявий, кучерявий*⁶². Однак, ці прикметники не вказують на ступінь вияву ознаки, а лише підкреслюють ознаку в певному предметі.

Прикметники із суфіксом **-уват** – належать до стилістично нейтральної лексики, тоді як прикметники на **-ав (-яв)** – характерні для стилю художньої літератури й широко вживаються у розмовно-побутовому мовленні⁶³.

Суфікс **-аст- (-яст)**, зрідка його варіант **-ист-**, формуючи сему неповної ослабленої ознаки, може ототожнюватися з попередніми суфіксами, пор.: *сивуватий – сивавий, сивистий; темнуватий – темнавий, темнистий*.

⁵⁹ Граматика української мови. Морфологія: підруч. для студ. філол. ф-тів вузів / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – Київ: Либідь, 1993. – С. 112

⁶⁰ Там само.

⁶¹ Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. — К.: Наук. думка, 1969. – С. 168

⁶² Там само.

⁶³ Граматика української мови. Морфологія: підруч. для студ. філол. ф-тів вузів / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – Київ: Либідь, 1993. – С. 112

Афіксальний спосіб вираження семи неповноти ознаки є синтетичною формою прикметників кількісної градації ознаки⁶⁴. Аналітична форма недостатнього ступеня утворюється за допомогою поєднання **звичайного ступеня** прикметника з прислівниками *тину децю, злегка, трохи, ледь (децю примітивний)*⁶⁵ або із **формою недостатнього ступеня**: *трохи великуватий, децю малуватий, злегка солонуватий*⁶⁶.

Оскільки не кожна якісна ознака підлягає кількісному вимірові, то й відповідно не всі прикметники мають форму недостатнього ступеня.

• Прикметники збільшеної кількості ознаки.

Ступінь надмірної інтенсивності ознаки передає міру якості предмета, яка є більша або ж значно більша проти звичайної міри, яка міститься у прикметнику нульової форми⁶⁷.

Синтетична форма надмірного ступеня утворюється за допомогою суфіксів *-ущ (-ющ), -уч (-юч), -езн, -енн, -елезн*, які приєднуються до основи вихідної форми слова⁶⁸. Наведу декілька прикладів: *холодний – холоднючий – холоднючий,, старий – старезний, страшний – страшений, довгий – довжелезний*.

Форми надмірного ступеня утворюються й за допомогою префіксів *–пре, –над, –за, –пра*. Наприклад, *добрий – предобрий, повільний – надповільний, світлий – засвітлий, давній – прадавній*.

⁶⁴ Граматика української мови. Морфологія: підруч. для студ. філол. ф-тів вузів / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – Київ: Либідь, 1993. – С. 112

⁶⁵ Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / за ред. О.С. Мельничука. – К.: Наук. думка, 1966. – С. 169

⁶⁶ Сучасна українська літературна мова. Морфологія / М. В. Леонова. – Київ: Вища шк., 1983. – С. 121

⁶⁷ Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. — К.: Наук. думка, 1969. – С. 170

⁶⁸ Там само.

В. Виноградов зауважив, що прикметники із префіксом *-пре* синонімічні до форм найвищого ступеня в безвідносному значенні, в значенні граничного ступеня якості⁶⁹.

Префікс *-над* вказує на досить велику міру якості: *високий – надвисокий; складний – надскладний, м'який – надм'який, повільний – надповільний*⁷⁰.

Префікс *-за* вказує на якість, що перевищила потрібну міру. Форми з префіксом *-за* у більшості випадків творяться від прикметників з просторовим або часовим значенням: *замалий, задовгий, завузький, заширокий, запізній*⁷¹.

Префікс *-пра* вказує на велику міру ознаки за віддаленістю у минуле: *прадавній, прастарий*.

Для вираження надмірного ступеня якості ознаки можуть використовуватися й іншомовні префікси, а саме грецького походження: *-архі, -ультра, -екстра* (*архіважливий, ультрамодерний, екстраординарний*)⁷².

Аналітична форма надмірного ступеня утворюється за допомогою займенників *такий, який*, а також допоміжних слів-прислівників *дуже, надзвичайно, занадто (надто), особливо, винятково, вкрай, зовсім, не в міру, досить*, які сполучаємо з прикметниками (*дуже гарний, надзвичайно гарний, занадто гарний, такий гарний*). Згадані допоміжні слова-прислівники вказують на градацію надмірного вияву ознаки найвища міра такої ознаки передається прислівником *надзвичайно*, найменша – *досить*: *надзвичайно важливий – досить важливий*⁷³.

⁶⁹ Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове). 4-е изд. Москва: Просвещение, 1990. – С. 243

⁷⁰ Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. — К.: Наук. думка, 1969. – С. 172

⁷¹ Там само.

⁷² Сучасна українська літературна мова. Морфологія / М. В. Леонова. – Київ: Вища шк., 1983. – С. 122

⁷³ Там само.

Суфікси *-еньк*, *-есеньк*, *-ісінк*, *-усінк* також можуть вказувати на кількісний вияв ознаки предмета⁷⁴. Залежно від значення вихідного прикметника ці суфікси можуть вказувати як на посилення, так і на послаблення ступеня інтенсивності ознаки, тобто на ознаку «більше за норму» та на ознаку «менше за норму». Так, прикметник *гарнесенький* має сему «більше за норму», а прикметник (з тим же суфіксом) *тихесенький* має сему «менше за норму»⁷⁵.

Слова із значенням зменшувальності, пестливості, здрібнілості досить часто вживаються українцями. Це можна пояснити тим, що для нас дуже важливими є емоції, почуття, позитивна експресія та ніжність. Саме ці риси з самого народження закладені у нашому менталітеті⁷⁶.

2.1.3. Повні і короткі форми прикметників у сучасній літературній мові. Стягнені та нестягнені форми повних прикметників

Прикметники бувають двох видів – прикметники **повні, або членні** (відмінювані форми) та прикметники **короткі або нечленні** (невідмінювані)⁷⁷. У сучасній українській літературній мові віддається перевага вживанню повних форм, які характеризуються наявністю закінчень, наприклад: *злий, зла, зле, злі; злого, злої, злих і т.д.*

Прикметники жіночого й середнього роду в називному і знахідному відмінках однини мають два види закінчень: *–а (-я), -е(-є)* та *–ая (-яя), -еє (-єє)*: *добра – добрая, добрую, добре – добреє*. Також у називному і знахідному

⁷⁴ Граматика української мови. Морфологія: підруч. для студ. філол. ф-тів вузів / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – Київ: Либідь, 1993. – С. 118

⁷⁵ Щепка, О. А. Словотвірні категорії прикметника у форматі вираження компаративності / О. А. Щепка // Университетская наука-2011 : в 3 т. : тез. докл. междунар. науч.-техн. конф. (Мариуполь, 17-19 мая 2011 г.) / ПГТУ. – Мариуполь, 2011. – Т. 3. – С. 147

⁷⁶ Супрун Л. Національна специфіка категоризації мовної системи / Л. Супрун // Дивослово. – 2008. – № 4. – С. 43

⁷⁷ Сучасна українська літературна мова. Морфологія / М. В. Леонова. – Київ: Вища шк., 1983. – С. 122

відмінках множини прикметники всіх родів, крім закінчення **–і**, мають закінчення **–ії**: **добрі – добрії**. Отже, прикметник **добра** – це стягнена (скорочена) форма повного прикметника; **добрая, добрії** – нестягнені форми⁷⁸.

У всіх непрямих відмінках, крім знахідного однини й множини, в усіх стилях літературної мови поширені **повні стягнені форми прикметників**⁷⁹. **Повні ж нестягнені** прикметники переважно вживаються у прислів'ях, фольклорних творах, поезії, наприклад:

*«плинь, моя пісне, як хвиля **хибкая**, — вона не питає, куди вона плине;
линь, моя пісне, як чайка **прудкая**, — вона не боїться, що в морі загине.*

(Л. Українка)

*«Борітеся — поборете, Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава і воля **святая!**»*

(Т. Шевченко)

Як щодо коротких форм прикметників, то вони давні, первинні за походженням. Найтиповішими є короткі прикметники в ролі іменної частини складеного присудка. У цій функції виступають, зокрема, такі лексичні одиниці: **варт, рад, ладен, певен, повен, винен, повинен, згоден, годен, готов, винуват, потрібен, жив, здоров, голоден тощо**⁸⁰. Таким чином, короткі (нечленні) прикметники вживаються лише у формі називного (знахідного) відмінка однини чоловічого роду паралельно з формами повних прикметників⁸¹.

⁷⁸ Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови : [підручник] / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. — К. : Рад. шк., 1959. — С.277

⁷⁹ Шкурятяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова: модульний курс: навч. посіб. — К.: Вища шк., 2007. — С. 413

⁸⁰ Сучасна українська літературна мова: Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. — 3-тє вид., допов. — К.: Вища шк., 2002. — С.335

⁸¹ Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови : [підручник] / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. — К. : Рад. шк., 1959. — С. 277

О. Потебня у праці «Мысль и язык» подав велику кількість прикладів використання коротких форм прикметників: «*Перед вийськом Морозенко **ворон** конем вигриває*» (Костомаров. Песни, с. 194); ; «*Жаль же мені **сив** кониченька*» (Народные песни Галицкой и Угорской Руси, собранные Я. Ф. Головацким. Колядки с. 66); «*Сму^{тен}, сму^{тен} наш пан отаман то по табору ходить*» (Метлинский, с. 453); «*Пливе човен, води **повен***»⁸². Короткі прикметники здебільшого вживаються у поетичному мовленні й на думку О. Потебні короткі форми виступають у поезії у ролі епітетів, за допомогою яких створюється експресивність, образність, оцінність⁸³.

Зазначимо, що коротку форму мають й присвійні прикметники з суфіксом *-ів(ів), -ин(ін)* у називному та знахідному відмінках однини чоловічого роду: *дядьків, Андріїв, материн, Надіїн*, а також відносний прикметник *маків* (паралельно з повною формою): *маків цвіт* (пор. *маковий цвіт*). Але короткі форми присвійних прикметників відмінювані⁸⁴.

В. Виноградов обґрунтовує різницю між повною і короткою формами прикметника, яку бачить у тому, що для короткої форми притаманний відтінок категоричності, а для повної – відтінок пом'якшеного виразу, напр.: *он хитер – он хитрый, она смела – она смелая и т.п.*»⁸⁵

⁸² Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – К. : СИНТО, 1993. – С. 107

⁸³ Рязанцева Дар'я. Коротка форма прикметника в українській та російській мовах: особливості прагматичного значення. – С. 4

⁸⁴ Там само.

⁸⁵ Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / В. В. Виноградов. – М. : Русский язык, 2001. – С. 78

2.2. Відносні прикметники

Відносні прикметники – це прикметники, які відтворюють ознаку за відношенням предмета до інших предметів, до дії, процесуального стану, обставини, наприклад: *ляна сукня*, *грозова хмара*, *літній день*, *джерельна вода*, *липовий цвіт*, *болотяний птах*, *сьогоднішній день*, *глиняний посуд*⁸⁶.

А. Грищенко писав, що «...засвідчені в індоєвропейських мовах найархаїчніші випадки атрибутивного функціонування імен дають підстави для твердження, що всі первинні прикметники були відносними за своїм походженням»⁸⁷.

Серед **особливостей** відносних прикметників можна відзначити те, що вони:

- **позначають постійні ознаки предмета, які не можуть виявлятися більшою чи меншою мірою**⁸⁸;

- **не утворюють ступенів порівняння**⁸⁹. Однак винятком є художні твори та поезія, де письменники й поети все ж таки утворюють ступені порівняння від відносних прикметників. Наприклад: *«поетеса (Леся Українка) обіцяла, що її сестри покажуть Кобилянській усю околицю, що вона побачить уже таку Україну, “україннішою” за яку й нема»* (Л. Костенко); *«Для мене **найпроблемніша** з проблем – проблема серця і чола*

⁸⁶ Граматика української мови. Морфологія: підруч. для студ. філол. ф-тів вузів / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – Київ: Либідь, 1993. – С. 98

⁸⁷ Грищенко А. П. Прикметник в українській мові / Арнольд Панасович Грищенко. – К. : Наук. думка, 1978. – С. 17

⁸⁸ Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – С. 102

⁸⁹ Там само.

народу» (М. Вінграновський)⁹⁰. Таке використання відносних прикметників привертає до себе читача, посилює експресію;

- називають ознаку опосередковано, через відношення до іншого предмета, явища чи поняття і певні зв'язки з ними (*дерев'яний стіл — стіл з дерева, лляна сукня — сукня з льону*)⁹¹;
- мають лише повну форму, коротких форм не утворюють⁹²;
- з прислівниками ступеня та міри не сполучаються (*дуже, занадто, злегка, майже, трохи, абсолютно, зовсім і под.*)⁹³;
- в більшості випадків утворюються від іменників і мають лише похідну основу: *приміські сади, задніпровські плавні, фізичний факультет*⁹⁴. Також відносні прикметники утворюються від дієслів (*пояснювальний (від пояснювати) диктант, перелітний (від перелітати) птах*) та прислівників (*вчорашнє (від вчора) повідомлення, мимовільний (від мимоволі) жест*)⁹⁵;
- не утворюють прислівників на *-о, -е*⁹⁶;

⁹⁰ Микитюк О. Р. Український прикметник як стрижень національної картини / О. Р. Микитюк // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Філологічні науки. – 2014. – Вип. 3. – С. 143

⁹¹ Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – С. 101

⁹² Там само. – С. 102

⁹³ Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – С. 102

⁹⁴ Волох О. Т., Чемерисов М. Т., Чернов Є. І. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис. – К. : Вища школа, 1989. – С. 83

⁹⁵ Микитюк О. Р. Український прикметник як стрижень національної картини / О. Р. Микитюк // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Філологічні науки. – 2014. – Вип. 3. – С. 143

⁹⁶ Сучасна українська літературна мова: підруч. для студентів вузів, які вивч. дисципліну «Сучасна українська літературна мова» [М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін]; за ред. М. Я. Плющ. – Київ: Вища шк., 1994. – С. 225

- не утворюють антонімів, а також зменшено-пестливих форм⁹⁷;
- не мають співвідносних іменників з суфіксами *-ість*, *-изн(а)* і т. ін⁹⁸;
- не утворюють абстрактних іменників на *-ин-а*, *-ість*, *-от-а*;
- не утворюють форм суб'єктивної оцінки.

Слід зазначити, що відносні прикметники бувають синонімічні з непрямыми відмінками іменників без прийменника або з прийменником (*гарматний постріл* – *постріл з гармати*, *дитячі книги* – *книги для дітей*) або з дієслівною конструкцією у формі підрядного означального речення (*захисний одяг* – *одяг для захисту* – *одяг, що захищає*; *випадний звук* – *звук, що випадає*)⁹⁹.

Зазвичай відносні прикметники зберігають етимологічні та структурно-морфологічні зв'язки з словами, від яких вони утворені, а утворювались вони від іменників, дієслів, прислівників, числівників (*золотий* – *золото*, *пояснювальний* – *пояснювати*, *сьогоднішній* – *сьогодні*, *потрійний* – *три*)¹⁰⁰.

Стилістично-синтаксичною особливістю відносних прикметників є те, що деякі з них вживаються тільки в складі неподільних фразеологічних одиниць, напр: *розрізний ніж*, *складаний ніж*, *дповідна записка*, *волоський горіх*¹⁰¹.

Відносні прикметники – це прикметники, які виражають ознаку за відношенням:

⁹⁷ Сучасна українська літературна мова: підруч. для студентів вузів, які вивч. дисципліну «Сучасна українська літературна мова» [М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін]; за ред. М. Я. Плющ. – Київ: Вища шк., 1994. – С. 225

⁹⁸ Курс сучасної української літературної мови: [у 2 ч.] / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – Київ: Рад. шк., 1965. – С. 273

⁹⁹ Волох О. Т., Чемерисов М. Т., Чернов Є. І. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис. – К.: Вища школа, 1989. – С. 83

¹⁰⁰ Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. — К.: Наук. думка, 1969. — С. 182

¹⁰¹ Курс сучасної української літературної мови: [у 2 ч.] / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – Київ: Рад. шк., 1965. – С. 273

1) до предмета: вишневий сад, березова гілка, взуттєва фабрика, віршовий розмір, соняшникове насіння, вівсяна каша, овочевий суп, джерельна вода, міський транспорт, морська хвиля¹⁰²;

2) до абстрактного поняття: аналогічний випадок, політична боротьба, старша школа, фінальна зустріч¹⁰³;

3) до дії: приставний звук, пояснювальний диктант, працююча людина, розділовий знак, швейна фабрика¹⁰⁴;

4) до обставини: вчорашня вечірка, нинішній урок, тутешні звичаї¹⁰⁵;

5) до числа: поодинокий випадок, потрійне свято¹⁰⁶;

6) до місця: підземна дорога, лісові горіхи¹⁰⁷;

7) до часу: ранкова пробіжка, вечірня газета¹⁰⁸;

8) до матеріалу: мідний кухоль, гумові чоботи, кам'яна статуя, дерев'яна церква, солом'яний капелюх, бавовняна сорочка¹⁰⁹.

Прикметник може виражати різні ознаки в залежності від того з яким іменником сполучається. Наприклад, прикметник *паперовий* у сполученні з іменником *виріб* називає ознаку за відношенням до матеріалу, а з іменником

¹⁰² Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. — К.: Наук. думка, 1969. — С. 181

¹⁰³ Там само.

¹⁰⁴ Там само.

¹⁰⁵ Там само.

¹⁰⁶ Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. — К.: Наук. думка, 1969. — С. 181

¹⁰⁷ Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / В. О. Горпинич. — К. : ВЦ “Академія”, 2004. — С. 101

¹⁰⁸ Там само. — С. 102

¹⁰⁹ Граматика української мови: у 2 ч.: Підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. / М. Я. Плющ. — К.: Вища школа, 2005. — С. 174

фабрика — за спеціалізацією¹¹⁰. Тобто, конкретне значення відносного прикметника визначається лише в контексті.

2.3. Присвійні прикметники

Присвійність або посесивність – категорія мови, яка означає відношення предмета до особи, тобто належність предмета особі¹¹¹. Таким чином присвійні прикметники означають приналежність предмета особі або істоті (тварині) і відповідають на питання чий?, чия?, чиє?: *Наталчин (брат), батькова (зброя), пташине (гніздо)*¹¹². У випадку ж уособлення неживих предметів прикметники також можуть вживатися з присвійним значенням, наприклад: *А місяців батько (його сонцем звать) саме люльку закуриє* (Тичина)¹¹³.

Присвійні прикметники утворюються від:

— **назв осіб за різними ознаками:** *шахтар* — *шахтареве вбрання, грузин* — *грузинів светр, свекруха* — *свекрушин фартух*;

— **особових імен:** *Микола* – *Миколин*, *Олексій* – *Олексійв*, *Олена* – *Оленин*, *Надія* - *Надійн*;

— **прізвищ; і псевдонімів:** *Шевченко* – *Шевченкові слова*, *Франко* — *Франкова поезія*, *Пчілка* — *Пчілчині вірші*;

— **андронімів (імен жінок за іменами чоловіків):** *Терпило*, *Терпилиха* — *Терпилишина Наталка*;

¹¹⁰ Шкурятяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова: модульний курс: навч. посіб. — К.: Вища шк., 2007. – С. 409

¹¹¹ Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – С. 111

¹¹² Волох О.Т. та ін. Сучасна українська мова: Морфологія. Синтаксис / О.Т.Волох, М.Т.Чемерисов, Є.І.Чернов. - 2-ге вид., перероб. і доп. - К.: Вища шк. Головне вид-во, 1989. – С.84

¹¹³ Граматика української мови: у 2 ч.: Підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. / М. Я. Плющ. – К.: Вища школа, 2005. – С. 176

— **назв тварин:** *мишачий, кролячий, голубиний, зміїний, ведмежий, воловий, соловейків*¹¹⁴.

Серед присвійних прикметників помітні два типи утворень.

Перший тип – це присвійні прикметники, що означають належність особі (рідше тварині) і утворюються за допомогою суфіксів **-ів (-їв)**, у непрямих відмінках **-ов (-єв)** від іменників 2 відміни та **-ин (-їн)** – від іменників 1 та 3 відмін: *Давид – Давидів, Григорій – Григоріїв, дядько – дядьків, дятел – дятлів; Настя – Настин, Софія – Софійн, мати – материн, ластівка – ластівчин*¹¹⁵.

В називному й знахідному відмінках однини присвійні прикметники, що означають приналежність предмета людині, мають коротку форму: *Андріїв город*¹¹⁶ У повному варіанті відомо лише кілька присвійних прикметників чоловічого роду (повний варіант існує паралельно з коротким): **королевий (і королів) цвіт, соловейковий (і соловейків) спів**¹¹⁷. Також можливі форми присвійних прикметників від назв осіб з відтінком пестливості, зменшеності, здрибнілості: *Богданків, Богданчин, Оленчин, Петриків, Васильків, Івасів, Марійчин, Світланчин*¹¹⁸.

Суфікси **-ів-, -ин-** у посесивному значенні продуктивні в сучасній українській мові, адже вони беруть участь в утворенні присвійних прикметників від нових назв осіб: *брокерів, рекетирів, брокерчин, рекетирчин, кілерчин*¹¹⁹.

¹¹⁴ Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – С. 112

¹¹⁵ Сучасна українська літературна мова. Морфологія / М. В. Леонова. – Київ: Вища шк., 1983. – С. 114

¹¹⁶ Курс сучасної української літературної мови: [у 2 ч.] / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – Київ: Рад. шк., 1965. – С. 274

¹¹⁷ Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. — К.: Наук. думка, 1969. – С.184

¹¹⁸ Граматика української мови. Морфологія: підруч. для студ. філол. ф-тів вузів / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М Русанівський. – Київ: Либідь, 1993. – С. 122

¹¹⁹ Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – С. 113

Однак не у всіх випадках суфікс **-ин-** має значення присвійності, адже цей суфікс може збігається з іменниковим суфіксом **-ин-**, який вживається із значенням одиничності. Це омонімні морфи, оскільки вони розрізняються за семантикою, категоріальністю й валентністю: *Ірина — Іринин, староста — старостин*, але *львів'яни — львів'янин, християни — християнин*¹²⁰.

Другий тип – це присвійні прикметники, що означають належність тваринам (рідше особам) і утворюються за допомогою суфіксів **-ач (-яч), -ин (-їн)**, а також закінчення **-ий (-ій)**: *собача лапа, теляча шкіра, качиний пух, солов'їний спів, ведмежий жир*. Однак прикметники з суфіксами **-ач (-яч), -ин (-їн)** можуть і не мати присвійного значення. Тоді вони виражають не належність, а відношення: *лебедина пісня*¹²¹. Також зауважимо, що суфікси **-ач(-яч), -ин** у посесивному значенні непродуктивні, бо за їх допомогою не утворюються нові присвійні прикметники¹²².

Інколи суфікс **-ськ** може мати сему належності, наприклад: *материнські руки, батьківський піджак*. Однак повної ідентифікації суфіксів **-ів, -ин** та **-ськ**, що робить можливою взаємозаміну обох морфем, не простежується.

Частина присвійних прикметників, утворених за допомогою суфіксів **-ів (їв), -ин (їн)** та їх варіантів, втратили власне прикметникову семантику, ставши:

А) географічними назвами: *Київ, Львів, Люботин, Гречине, Шевченкове*¹²³;

Б) прізвищами: *Антонів, Гаврилів, Височин, Іванишин*¹²⁴;

¹²⁰ Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – С. 113

¹²¹ Сучасна українська літературна мова. Морфологія / М. В. Леонова. – Київ: Вища шк., 1983. – С. 114

¹²² Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – С. 113

¹²³ Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. — К.: Наук. думка, 1969. – С.185

¹²⁴ Там само.

Деякі присвійні прикметники увійшли до складу стійких фразеологічних словосполучень, які можуть становити собою:

А) географічні назви: *Баренцове море, Берингова протока, Марсове поле, Гудзонова протока*¹²⁵;

Б) термінологічні назви: *адамове яблуко, архімедова спіраль, базедова хвороба, королів (королевий) цвіт, петрів батіг*¹²⁶;

В) лаконічні образні узагальнення, крилаті слова: *авгієві стайні, адамове ребро, антихристова печать, ахіллесова п'ята, гордіїв вузол, дамоклів меч, крокодилові сльози, Ноїв ковчег, прокрустове ложе, сізіфова праця, соломонове рішення*¹²⁷.

Загалом присвійні прикметники вживаються переважно в усному, художньому мовленні, а також у фольклорі. В науковому, публіцистичному та інших стилях мови значення індивідуальної віднесеності особі найчастіше передається формами родового відмінка іменника: *твори Шевченка, музика Моцарта, слово наставника, наказ директора*¹²⁸.

¹²⁵ Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. — К.: Наук. думка, 1969. — С.185

¹²⁶ Там само.

¹²⁷ Там само.

¹²⁸ Граматика української мови: у 2 ч.: Підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. / М. Я. Плющ. — К.: Вища школа, 2005. — С. 177

РОЗДІЛ 3

ПРИКМЕТНИКИ У РОМАНІ В. ШКЛЯРА «МАРУСЯ»

3.1. Семантичні групи прикметників в романі В. Шкляра «Маруся»

Провідне місце серед самостійних частин мови належить прикметнику. Саме у художньому стилі мовлення прикметники вживаються найчастіше, адже вони виконують функцію конкретизації (насамперед конкретизують іменник), а також прикметник є основою для витворення такого тропу як епітет. Спостереження над мовою В. Шкляра дало нам можливість виявити й проаналізувати значний корпус прикметників, які передають різні ознаки. Під ознакою розуміємо властивості, якість, відношення, явища, якими характеризується предмет. Таким чином, в аналізованому романі прикметники виражають такі ознаки:

• **Кольору** (*білий, білявий, білосніжний, сніжно-білий, сліпучо-білий, блакитний, голубий, синій, темно-синій, блідо-синій, синьо-багряний, синьо-гарячий, синьо-сірий, сірий, сіренький, сивий, червоний, темно-червоний, багряний, бурий, темно-бурий, жовтий, жовто-блакитний, жовто-багряний, воцано-жовтий, коричневий, світло-коричневий, кумачевий, брунатний, рожевий, русявий, рудий, темно-рудий, попелястий, зелений, світло-зелений, темно-зелений, блідо-зелений, чорний, чорнявий*), напр.:

✓ «Біляве волосся покострубатіло, шия зчорніла, спідня сорочка на грудях була бура від крові» [с. 33].

✓ «Якийсь добродій у вишиванці дарував усім охочим жовто-блакитні хоруговки, напрочуд вродлива дама у сніжно-білій сукні й такому ж сліпучо-білому капелюшку роздавала цукерки, ще хтось розливав усім спраглим зельтерську воду» [с. 125].

✓ «З маківки сивої шапки конусом звисав червоний шлик, і коли кінь, ще гарячий від бігу, крутнувся на місці, дрібно перебираючи струнками ногами, Мирон прочитав на шлику гасло, написане синім чорнилом:

«Смерть ворогам України!»» [с. 22]. Кольоропозначення *сивий* є одним із додаткових значень кольоропозначення *сірий*.

✓ «Маруся дістала десь спідсподу киреї дві *блідо-сині* кредитки по сто гривень і простягла бабусі» [с. 204].

✓ «Коли вона його розв'язала, Глухенький якийсь час так і лежав горілиць, наче не вірив у свій порятунок, потім перевернувся на живіт, став навкарачки й помалу зіп'явся на ноги; вони йому, видно, геть отерпли, бо Глухенький опустився на коліна, потираючи кисті вище зап'ястків, де лишилися *синьо-багряні* пруги» [с. 282].

✓ «Зодяглася, як сільська дівчина, в *сіренький* сачок, хустину закутала низько на очі, поклала в кошик півкопи яєць і пішла немов на базар тією дорогою, що вела від села Озеряни до Брусилова» [с. 263].

✓ «Коли натовп розбігся, Мирон побачив, що на пероні лежить чоловік у *темно-червоному* жупані, щось підштовхнуло його ближче, і Мирон упізнав отамана Шуліку» [с. 20].

✓ «Одяг його був у трьох кольорах — *білий* гостроверхий ковпак на голові, каптан *синій*, а штани *кумачеві*, і хто мав кебету, відразу здогадувався, що це ходячий московський прапор, барви якого цар Олексій Михайлович позичив у щедрих голландців, тільки переставив їх місцями на московському полотнищі — зверху біле, посередині синє, внизу червоне» [с. 125].

✓ «...з-за лісу вплив *червоний* місяць, який обіцяв назавтра вітер або й віщував шуру-бурю, і *брунатні* лози проти *багряного* місяця теж були *темно-червоні*» [с. 92].

✓ «Колеса залишали на дорозі глибокі колії; товстелезні дула із *чорними* жерлами, *темно-бурі* сталеві щити, подзьобані кулями та осколками, наче віспою, не радували селян» [с. 17].

✓ «На столі, застеленому *зеленою* рипсовою скатеркою, стояла таця з горою *вощано-жовтих* яблук» [с. 74].

✓ «Він дивився на багаття, що, перегорючи, присідало, але щедро пашіло жаром, підсвічувало *жовто-багряне* листя на кущах та деревах...» [с. 211].

✓ «Посередині стайні з'яв темний отвір, до якого з-попід стін сходилися видовбані в бетоні рівчаки — вони теж були *темно-руді* від засохлої крові» [с. 119].

✓ «Решта вершників теж були на добрих конях, зодягнуті хто в чому — від *світло-зеленого* френча англійського крою до *сірої* свити...» [с. 22].

✓ «У передній трійці колони один був зодягнений у підбиту хутром шкіру, другий у *чорний* моряцький бушлат і безкозирку, а третій у *блідо-зелену* ватянку» [с. 290].

✓ «Євген Васильович Соколовський сторожував колгоспний садок, коли прибігла дочка Ліза й сказала, що приїхали якісь чужі люди на *чорній* машині й кличуть його додому» [с. 8].

✓ «Звичним жестом він відкинув назад м'якого *попелястого* чуба, що спав йому на чоло, і запросив їх сісти, а сам походжав по кімнаті, склавши руки за спиною» [с. 78].

У розряд якісних прикметників із значенням кольору переходить декілька відносних прикметників, які мають в основі назву металу: *срібний, золотий, небесно-золотий*. Таким чином, можна побачити, що відносні прикметники перейшовши у розряд якісних набувають значення «кольору срібла, золота» тощо.

✓ «Кінь той був чи білий, чи *срібний*, більше нічого не пам'ятає Євген Соколовський, тільки ще чує з тієї даліни одним-однісіньке слово: «Нарцис!»» [с. 11].

✓ «У ньому, окрім коричневого й *золотого*, спалахували сині, червоні, зелені іскорки» [с. 99].

✓ «Гриць тільки-но вийшов з прапором на балкон, як площа внизу вибухнула тисячоголосим «Слава!» й такими оваціями, що *небесно-золоте* полотнище затріпотіло без вітру» [с. 117].

Знаходимо випадки, коли прикметники, що позначають колір мають в основі назви овочів, ягід, тварин: *буряковий, вишневий, мишастий*.

✓ «Маруся витерла губи рукавом і так лукаво підморгнула П'яті, що його лице взялося *буряковими* плямами» [с. 176].

✓ «*Вишневий* жупан на Шуліці був пошитий із того гаптованого краму, яким обшивають сидіння у вагонах першої класи і який батько-отаман чи його хлопці, вочевидь, здерли з дивану сальонки [с. 16].

✓ «Так за десять «горпинок» він продав «парубчакові» дівочу кожушанку зі смушевими облямітками по краях — коротеньку (вище коліна), *мишастого* кольору, акурат для верхівця» [с. 280].

Також В. Шкляр використовує якісні прикметники на позначення кольору, які мають в основі назви мастей коней: *буланій* (у значенні світло-рудий), *гнідий* (у значенні темно-коричневий), *вороний* (чорний із синюватим полиском), напр.:

✓ «Добрий кінь трапився — сидячи на ньому, Оверко й тепер відчував шенкелями, як шумує кров під його *вороною* шкірою» [с. 64].

У романі «Маруся» виокремлюємо прикметники, які набувають й індивідуально-авторського значення, тобто є новотворами В. Шкляра. Це такі прикметники як *оксамитовий, мертвотно-блідий, ружовський*. Використання саме таких прикметників надає твору певного колориту, напр.:

✓ Та не кінь їх ошелешив, хоч було там чому дивуватися — срібний жеребець-араб мав лагідні блакитні очі, а дихав зміїним вогнем, роздуваючи рожеві *оксамитові* ніздрі, — однак приголомшив їх вершник на тому коні чи, певніше сказати, вершниця, бо то була дівчина із золотою косою, що спадала на ліве плече з-під козацької смушевої шапки [с. 21]. Саме у цьому контексті ми, читачі, вперше знайомимося з головною героїнею, яка представлена військовим, однак золота коса все ж підказує, що це саме дівчина. Така задумка додає роману деякої таємничості, інтриги.

✓ «Ще молоді, мабуть, комсомолята, вони бадьорилися з останніх сил, але обличчя були вже *мертвотно-бліді*» [с. 66].

✓ «— А цвіт *ружовський* — це який?

— Не знаєш, що таке ружа? — здивувався парубок.

— Чого ж не знаю? Але ружа має різні кольори.— У Горбулеві вона має один колір.

— Який?

— *Ружовський*, — сказав він» [с. 72].

• **Запаху** (*гіркуватий, гіркувато-пряний, гірко-солодкий, смалений, солодко-заманливий, терпкий*)

✓ «У салоні пахло парфумами, до яких домішувався *гіркуватий* запах куступелян, що стояли у вазах» [с. 77].

✓ «Пахло Дніпром і *гіркувато-пряним* татарським зіллям» [с. 211].

✓ «Мирон ліг долілиць і глибоко вдихнув *гірко-солодкий* дух скошеної трави» [с. 96].

✓ «Вона так і зробила, і, вдихаючи *терпкий* дух його шкіри, думала, що немає нічого певнішого за незворушний спокій у міцному чоловічому тілі» [с. 99].

• **Смаку** (*металевий, смаковитий, солодкий*)

✓ «Наум мовчав. У роті в нього стояв *металевий* присмак, наче під язиком він тримав монету» [с. 253].

✓ «Одні напували коней, другі сипали їм із мішків овес, треті варили в казанах такий *смаковитий* куліш, що його дух стелився по всій Глевасі» [с. 71].

✓ «Вони також добряче хильнули й, дзенькаючи ложками, вигрібали з консервних бляшанок *солодкий* перець, який полонені сьогодні вранці вивантажили з товарного потяга» [с. 163].

✓ «До неї іноді звертається янівський батюшка з проханням приготувати вечерю. Він не каже для кого, але Палазя про все здогадується. *Солодкі* хрунделики для чоловіків не печуть» [с. 252].

У романі В. Шкляра різноманітними є й прикметникові ряди на позначення зовнішності людини (тварини) та її психічних, розумових властивостей чи емоційного стану. Отже, виділяємо ще 2 групи прикметників на позначення зовнішніх та внутрішніх особливостей людини (тварини).

• **Зовнішні особливості людини чи тварини** (*безвусий, білобрисий, блідолиций, босий, бриластий, веснянкуватий, вилицюватий, вирлоокій, високий, височезний, віслюкуватий, вродливий, вузькоокий, вусатий, гарний, голий, дебелий, довгоногий, дрібний, змарнілий, красивий, кудлатий, кучерявий, легкої [статури], лисий, маленький, миловидний, міцний, м'язистий, найвродливіший, невеличкий, низький, низькорослий, носатий, обдертий, пишний, повний, похмурий, приземкуватий, простоволосий, прямий, рожевоцокий, рум'яний, сивий, ставний, субтильний, сухенький, сухорлявий, сухотний, тендітний, худенький, худий, червонолиций, червоноперий, чорний, чорнобровий, широкогрудий*), напр.:

✓ «—А далі... — прапорщик Дмитро Соколовський подивився своєму безвусому братові в очі й сказав те, що потім повторюватиме ще не раз: — Будемо держати Україну» [с. 28].

✓ «Окрім місцевого батюшки Дмитра Гов'ядовського, було багато приїжджих священиків, серед них і Степан Соколовський — *високий, худий* і такий само *білобрисий*, як усі брати Соколовські» [с. 49].

✓ «Ядвіга довго гнівалася на ці Тимошеві читання, на те, як він грубо виховує дітей, а потім упіймала себе на тому, що в глибині душі вона вже пишається своїм чоловіком, що він не такий, як інші, і прийшов він у їхні краї не таким, яким побачили його поліщуки — *босий, обдертий, змарнілий*, мав у торбі лише Біблію і «Кобзаря», — ні, він приніс на своїх плечах увесь Холодний Яр з його Мотрониним монастирем і гайдамацькими скарбами» [с. 193].

✓ ««Бик» був *дебелий, бриластий* у плечах, але з лиця *добродушний* — через повні рум'яні щоки він навіть скидався на веселу дівку» [с. 160].

✓ «Бувалі в бувальцях отамани, котрі ставилися до тих оповідок з недовіжливо-поблажливою усмішкою, тепер, одначе, їли Марусю очима, не приховуючи своєї цікавості й щирого подиву, — перед ними була *не сувора* відунка-язичниця і навіть *не дебела войовнича* молодиця, якою вони уявляли Марусю, *а тендітне веснянкувате* дівчисько, *таке субтильне*, що його, либонь, і кінь не чув під собою» [с. 168].

✓ «Головний Отаман виявився майже цивільним чоловіком у темно-зеленому френчі — лише на відлогах коміра нашито два великі тризуби. *Середнього зросту, вирлоокій*, під очима синці від недосипання» [с. 78].

✓ «До Мирона підбіг *сухорлявий* старий, *височезний*, як колодязний журавель, і, вхопивши його за лікоть, схвильовано затуркотів» [с. 111].

✓ «Якби він зголив сиві короткі вуса, то зі своєю впертою зачіскою мав би вигляд *вродливого* сорокарічного чоловіка, а так показував на старшого» [с. 80].

✓ «Щоправда, і верхівець той був *невеличкий*, — як на отамана, зовсім *дрібний*, — а те, що вони побачили ще через хвилю, ошелешило не тільки поручника Гірняка» [с. 21].

✓ «Гей, хлопці! — гукнув сотник Станімір. — «А де ваш отаман?» На що один *кудлатий і чорний*, як циган, чоловігя сказав, що батькові-отаману нема коли з ними плескати язиком, бо він зараз воює з большевиками» [с. 15].

✓ «Тут біля входу до овальної аудієнц-зали їх зустрів схвильований *лисий* чоловік, схожий на хорового диригента, — він весь час тримав зігнуті в ліктях руки перед собою. Це був голова міської управи Рябцев» [с. 116].

✓ «Це був *маленький* заїкуватий чоловік, який у своєму житті не вбив і мухи, хоча третій мисливець Оверко міг у ту муху поцілити з револьвера на один лише звук» [с. 63].

✓ «Повернувся Санько Кулібаба — поїхали! — і тепер вони вже удвох з Мироном легким тропом погуцали до села, де біля одного двору їх зустрів *міцний* хлопець, зодягнутий гейби який пастух» [с. 72].

✓ «— А як звати вашого красеня?

— Василь Матіяш, — глянула вона на козака, що взяв у неї поводи.—

Мій ад'ютант.

— Теж гарно. Тільки я питаю про коня, — сказав Станімір.

Дехто реготнув, хтось пирснув у кулак, щоб не образити ад'ютанта, а один *носатий* вершник заіржав, як жеребець» [с. 23].

✓ «Поруч із Сальським їхали начштабу Куш і *похмурий*, як ніч, хорунжий Гаєвський із прапором чорношличників — на їхньому чорному полотнищі був зображений білий череп з кістками, а на другому боці напис «Перемога або смерть!» [с. 124].

✓ «Дід Чепурний ще був не глухий і до того ж хороброго десятка, бо відчинив їм на стук, не питаючи, хто прийшов. Він засвітив каганця, і вони побачили *приземкуватого*, але ще *міцного* дідка, який, мов ангел, був увесь білий» [с. 202].

✓ «Марусі від того знов защеміло серце, защеміло й стислося дужче, бо вона в голові колони вже під'їжджала до свого подвір'я, де біля воріт гордо стояв її *простоволосий* тато, стояв Тимофій Соколовський, дяк Покровсько-Миколаївської церкви — не по літах *ставний*, *широкогрудий*, тільки борода його й колись русяве волосся тепер споловіли, наче голову йому притрушено попелом» [с. 182].

✓ «Тимчасова канцелярія Головного Отамана була облаштована також на залізничній станції. Першим запросили до нього Тимофія Лободу — самого, без ад'ютантів, а потім *рожевощокий* старшина у довгому бахматому френчі з відстовбурченими кишнями покликав отамана Соколовського» [с. 77].

• **Внутрішні (психологічні) риси людини чи тварини** (*байдужий, безвольний, безпам'ятний, бідолашний, веселий, вибагливий, вихований, вірний, впертий, гарячий, грамотний, добрий, доброчесний, душевнохворий, енергійний, жалісливий, жорстокий, задавакуватий, зарозумілий, кмітливий, лагідний,*

лукавий, мовчазний, мудрий, надійний, наївний, найзухваліший, найкмітливіший, нахабний, незлостивий, не витривалий, не лякливий, немічний, непокірний, нетерплячий, неухажливий, нещасний, ніжний, обачний, обережний, привітний, простодушний, прудкий, розгублений, розумний, сердитий, сильний, стримний, твердий, хитрий, хороший, цікавенький, чемний, чепурний, щасливий), напр.:

✓ «Кінь — істота ніжна й вибаглива. Так, він сильний, прудкий, розумний, але потребує уваги й любові. Без любові кінь стає шкапою» [с. 91].

✓ «Грамотний, шельма, і дуже обачний, він зупинився перед тим полотнищем, як перед мостом, — остерігався якоїсь хитрості чи злого умислу. Постояв, застриг вухами, поторкав копитом полотно, понюхав, чим пахне, а тоді сміливо припечатав його копитом до бруку й ступив уперед» [с. 139].

✓ «Доброчесний католик, Флоріан Ліва разом зі своєю дружиною Алентиною ходив на службу Божу до польського костелу, але був у дружніх стосунках із православним дяком Тимофієм Соколовським, чия дружина Ядвіга теж ходила до костелу» [с. 179].

✓ «Головнокомандувач Групи військ Несміян (так він себе назвав) виявився молодим, енергійним чоловіком, з якого аж хлюпало хмільне простакувате завзяття» [с. 237].

✓ «Дяков зробився таким жорстоким, що його каральні операції наводили жах навіть на своїх» [с. 169].

✓ «Нахабний і вкрай зарозумілий циганчук у розцяцькованій киреї звернувся до никінців з прощальним словом...» [с. 198].

✓ «Маруся дуже грамотний і кмітливий ворог, писав уже стриманіше Мозолін, за освітою вона вчителька, банда має яскраво виражене політичне, петлюрівське спрямування» [с. 247].

✓ «В німій тиші Мирон бачив перекошені обличчя стрільців, у яких годі було впізнати простодушного Петра Гультайчука чи лагідного Михася Проціва, котрий вижив у «мертвому просторі» гарматного вибуху, уцілів на

Замковій Горі у Львові, де він бачив сина Івана Франка, а тепер спіткнувся, упав, опинившись під багнетом здорового розлюченого москаля» [с. 103].

✓ «Прапорщик, *мовчазний* чоловічина в баранячій шапці, ішов позаду, його неважко було спекатися, але це могло окошитися на стрільцях, котрі залишилися біля Думи» [с. 155].

✓ «Що отаман *мудрий*, то вже видно було з того, що призначив він операцію на суботу, наче знав заведенцію табірною коменданта — полковник Осліковський щосуботи від'їздив до Києва й повертався в неділю увечері або в понеділок уранці» [с. 163].

✓ «Він спершу подався таки додому, нашвидку пообідав, а потім чкурнув до лісу. Перемерзнувши там дотемна, попросився до хати *надійного* товариша Петра Антоновича, який жив під лісом» [с. 31].

✓ «Мирон ще раз подивувався цьому *найзухвалішому й найкмітливішому* циганчукові, цій найвродливішій П'ятниці, яка наче знала, що потрапить на безлюдний острів, через те в її торбі-їдунці виявилися сірники, сіль, цукор, житня хлібина, четвертинка сала й навіть — ох, ти ж диво моє чаклунське!» [с. 207].

✓ «І ще одне, — насамкінець сказала вона. — Віднині називайте мене Марусею!»

— Чому Маруся? — спитав Мирон.

— Вам не подобається? — Ім'я красиве, а що в ньому?

— Це найупертіше жіноче ім'я, — сказала вона.

— Ви *вперта*?

— Ні, я *непокірна*» [с. 89].

✓ «Маруся дуже *обережна*, приймає в загін тільки тих людей, у яких упевнена, оточила себе трьома відданими бандитами, через яких дає розпорядження іншим членам шайки, поділеним на окремі дрібніші загони» [с. 247].

✓ «Саме тут вичапала од печі бабуся, теж чепурна, в очіпку, *чемна, привітна* — замість бурчати, що їх розбудили, не дають спати, бабуся сказала, що зараз насипле їм пшоняної каші та юшки з ляща, більше нічого такого немає, гостей не ждали, але чим хата багата, — туркотіла, як голубка, бабуся і вже бряжчала ложками у миснику» [с. 202].

✓ «—Хіба ти не бачиш? Я просто стуманів за тобою.

— Не бачу, — сказала вона. — Я чую, що ти *твердий і сильний*» [с. 211].

• **Віку** (*замалий, дорослий, малий, маленький, молодий, молоденький, молодесенький, молодюсінський, молодший, наймолодший, найменший, найменшенький, середульший, старий, старенький, старезний, старший, найстарший, юний*), *напр.:*

✓ «Жив із дружиною та *малим* сином Євгенком у двох кімнатах гімназії і часто виходив до вітряка, що стояв край села навпроти їхніх вікон — палицею можна докинути, сажнів за шістдесят» [с. 36].

✓ «Десь там під легенькою свитою він мав револьвер, але зовні це був сумирний *молодий* господар, котрий *чемно* відчинив перед Мироном сінешні двері й так само делікатно їх зачинив, а сам лишився на ганку» [с. 73].

✓ «Кучерявенький озирнувся і ледь не присвиснув — за три сажні від нього стояла *молодесенька* дівчина в тоненькій літній сукні й так заклично до нього всміхалася, що можна було здуріти» [с. 52].

✓ «Ех, батьку-батьку», — тяжко журилися козаки, які йшли за труною з рушницями за плечима, жінки всі плакали, бо який же він батько, як йому двадцять чотири годочки — лежить он геть *молодюсінський*, тільки вітер ворухить білявого чуба» [с. 50].

✓ «Підпрягли до вчительства і свою *молодишу* сестру Сашуню, хоч та сама ще навчалася в Радомишльській гімназії, і Лесик часом возив її бричкою до містечка за тридцять п'ять верст» [с. 25].

✓ «Коли не стало Олекси, мого *найменшенького* Лесика, на його місце став Дмитро. Митю теж убили, і тоді його замінив Василь. А коли вбили Василя, за отамана стала Сашуня... Четвертий, *найстарший* мій син Степан був, як і ви, отче, православним священиком» [с. 7].

✓ «*Старий* вояка (мав уже шістдесят вісім років) серед ночі навідався з лісу додому, а перед ранком двоє невідомих головорізів удерлися до хати й один із них сокирою зарубав чоловіка на очах у Явдохи» [с. 3].

✓ «Вона й розмовляла грамотніше за всіх, повчала Лесика, хоч він був *старший* за неї на два роки, казати «він», а не «вин», «огірки» замість «гурки», «стеля», а не «столя», дарма що так по-тутешньому говорили всі горбулівці» [с. 25].

✓ «Хоча Дяков був серед них *найстарший*, переступив за тридцятку, але його кістляве, темне від щетини лице скувала холодна байдужість, він не встрявав у розмову, вуста його були стиснуті, як у мерця» [с. 168].

✓ «І навіть те, що побачили таку юну дівчину, кидало їх у моторош, адже тільки справжнісінька відьма-карга могла перекинутися в юнку із золотою косою» [с. 299].

Розміру, виміру, товщини (*більший, важкий, великий, великий-великий, велетенський, величезний, високий, височезний, вузький, вузенький, глибокий, грубий, густіший, далекий, дальній, довгий, довжелезний, дрібний, здоровенний, короткий, крихітний, легкий, маленький, малесенький, малий, малюсінький, мізерний, міцнющий, найменший, найдовший, неблизький, невеличкий, невимірний, недовгий, неглибокий, нескінченний, низький, низенький, товстий, товщий, тісний, тонкий, тоненький, худий, широкий, широчезний, щільний*), *напр.:*

✓ «Це були *великі, важкі*, зате *міцнющі* англійські штиблети з гетрами замість обмоток» [с. 232].

✓ «Зараз тут на фасаді майже під самим скляним куполом висів *величезний* портрет Головного Отамана Симона Петлюри, який дивився на

них мов живий, і хай там що, а вони таки парадували перед Головним Отаманом» [с. 113].

✓ «На ньому вилискували *високі* кавалерійські чоботи, із сивої шапки звисав аж до пояса *широкий* червоний шлик, через якого большевики прозвуть отамана Кривавий Оселедець. Вивершувала цей парадний виряд *довга* гусарська шабля у білих піхвах, яка кінцем діставала до землі й котилася за отаманом на коліщатку» [с. 27].

✓ «Коли вже горіло багаття, вони приготували собі панську постіль: спершу зладнали лежанку із *грубого* сухостою, поверх неї поклали «сінник» із хмизу, який застелили очеретом та лепехою» [с. 208].

✓ «Залишивши коней при коноводах, козаки займали «номери» у засідці — видивлялися, де *товщий* прикорень, де *густіший* підлісок, де *ширший* пень, щоб залягти зручніше» [с. 288].

✓ «Ні до кого не можна було підступитися, кожне подвір'я являло собою окрему республіку, яку сторожував пес на *довжелезному* ланцюгу, а її президентом був сердитий і хитрий дядько в *довгій* російській шинелі» [с. 17].

✓ «Коли гори обвалилися, він опинився на *крихітному* острівцеві серед безмежжя води» [с. 261].

✓ «Змахнувши правим веслом, дідусь різко узяв ліворуч. Поминули ще кілька *малих* острівців, поки він повернув до берега» [с. 206].

✓ «Відкривши замок, побачили, що на пістоні немає і сліду від бойка, він зламався, і через таку *малюсіньку* штучку, — почухав потилицю Оверко, — викидай усю гаубицю» [с. 184].

✓ «Зеник Жижка наспівував собі під ніс *найдовшу* стрілецьку пісню «Як з Бережан до кадри січовики манджали, то краялось серденько від горя і печалі» [с. 233].

✓ «Мирон дивувався такій несподіваній щедрості долі й думав, що вона, ця доля, за свій *невимірний* дар може заправити й *велику* ціну» [с. 95].

✓ «Він, Наум, навіть ночував у службовому кабінеті, забувши, коли востаннє спав на подушці. Підкладав під голову *товсту* підшивку старих газет «Радомьіслянин», яка лишилася тут ще від земства, і так перебивався, не нарікаючи ні на які незгоди, ведмежі закутні та бездоріжжя» [с. 248].

✓ «Вони трапезували на лісовій галявині, бо простора хата лісника Помазана виявилася *тісною* для такого поважного товариства» [с. 166].

✓ «Дехто кинувся навтьоки через Тетерів, провалився на *тонкому* льоду й скупався разом з конем, дехто потрапив у полон, але оцшасливлений перемогою Гелевей відпустив бранців додому» [с. 32].

✓ «*Щільним* вогнем зустрів їх ворог недалеко від Боярки, причому вдарив згори несподівано, коли вони підіймалися схилом, шукаючи якогонебудь прихистку чи лісочка» [с. 60].

• **Матеріалу, металу** (*алюмінієвий, бронзовий, ганчір'яний, глиняний, гумовий, дерев'яний, дротяний, дубовий, залізний, золотий, камінний, кам'яний, лисячий, лойовий, мармуровий, металевий, мідний, повстяний, позолочений, полотняний, плюшевий, слюдяний, смушевий, смушковий, солом'яний, срібний, сталевий, суконний, хромовий, цегляний, цератовий, чавунний, шевроновий, шкіряний, шовковий*), напр:

✓ «Саме для кави був у торбині ще *алюмінієвий* кухоль з великою дужкою, який можна ставити на вогонь» [с. 208].

✓ «На обшитій обаполами стіні висів розкішний *бронзовий* канделябр із трьома свічками, мабуть, позичений із якогось панського маєтку, проте він дуже пасував до закуреної стіни та червоної пічки» [с. 218].

✓ «До пічки прилягала *глиняна* лежанка з *металевою* плитою, на якій булькотів чималий казан, видно, з тим-таки кулешем, що його занюшив вухань» [с. 218].

✓ «Він швиденько вбрався і став не білий, а сірий — був у сірячині, *гумових* чоботях, сірих штанах, а на голову накинув сіру шапку-бирку» [с. 205].

✓ «Саша роздивилася і панцерні вагони, які насправді були товарними, але обшиті з обох боків *сталевою* бляхою. Стіни зсередини ще оббили *дубовими* брусами та обмостили мішками з піском» [с. 77].

✓ «Великий *цегляний* дім з прибудовами був обнесений червоним муром, наче тут зводилося не житло, а фортеця, і хоч господар давно наживав звідси п'ятами, саме тепер на вході до садиби біля *залізної* брами чатувала військова сторожа — два вартові у сірих шинелях і кашкетах з червоними зірками» [с. 263].

✓ «Попереду — на перехресті вулиці Безаківської і Бібіківського бульвару — між рядами гострих тополь стояв величний пам'ятник графу Олексію Бобринському обличчям до головного двірця, і через те виходило так, наче старий граф теж вийшов їх зустрічати, ще й виліз на *камінну* колону, щоб краще бачити» [с. 110].

✓ «При світлі двох *лойових* свічок (з гасом тепер стало суцужно) Ядвіга милувалася аристократичними манерами дочки, хоч на її обличчі не було й тіні замилювання» [с. 191].

✓ «Сотник Станімір у супроводі поручника Гірняка піднявся широкими *мармуровими* сходами на другий поверх» [с. 115].

✓ «Величезний казан, щойно знятий з вогню, парував ласими шматками тушкованого м'яса, і вони діставали його руками, заїдаючи оковиту, яку по черзі пили з *мідного* кухля» [с. 170].

✓ «На отаманові були теплі *повстяні* чоботи, знизу обшиті шкірою, і Маруся подумала, що тут, на правому березі, Ангел ночує більше по лісах, ніж під стріхою, тому й зодягається тепло, вже по-зимовому» [с. 171].

✓ «Зодягнута була як парубок — *полотняні* штани, *шевроніві* чобітки з острогами, туга домоткана сорочина, підперезана *шкіряним* паском, на якому щільно сиділа кобура з револьвером» [с. 21].

✓ «Цей вагон був захоплений у якогось чекістського цабе — тут зняли стінки між купе, і вийшов просторий салон із м'якими *плюшевими* диванами» [с. 77].

✓ «Червоний шлик розвівався на *смушевій* шапці, золота коса спадала на груди, а він чомусь бачив тільки цю родимку, хоч її не можна було побачити з тої відстані, де стояв поручник Гірняк» [с. 58].

✓ «Були то коралі зі *срібними* дукачами, але Ліза здогадувалася, що коштовність намиста не в коралях і сріблі, а в чомусь такому, про що вона дізнається згодом» [с. 9].

✓ «Петлюра був трохи згорблений, ходив, нахилившись уперед, як людина, що звикла більше до сидячої роботи. *Хромові* чоботи порипували під його кроками» [с. 78].

✓ «Отець Терентій у свої шістдесят із гаком був ще легкий на ногу й не забарився. Уже в хаті він дістав із *цератової* торбини хрест, підрясник, епитрахиль, святі дари для причастя, а насамкінець зодягнув нарукавники» [с. 6].

✓ «Праворуч від них за фігурною *чавунною* огорожею тягнувся ботанічний сад, що дихав ранковою свіжістю, а по ліву руку стояли високі добротні кам'яниці» [с. 110].

• **Належності** (*бабусин, військовий, горобиний, денікінський, ковалевий, колгоспний, людський, мамин, Марусин, Миронів, отаманський, Семенів, соколинний, Тарасів*), *напр.:*

✓ «Ліза спершу подумала, що вже ніколи їй не чесати *бабусино*го волосся, а потім помітила, що на шиї у неї немає намиста з коралями й дукачами» [с. 9].

✓ «Найбільший рух був на залізничному двірці, де застрягло кілька червоних ешелонів з *військовим* майном та провізією» [с. 20].

✓ «Піймавши дрантину, Мирон побачив, що це *ковалева* свита — тепла, підбита клоччям, вона навіть тримала в собі тепло коваля, який щойно зняв одежину» [с. 200].

✓ «— Цвинтар є, — сказала Ганна. — А в костьолі зробили клуб.

Явдоха заплющила очі, потім спитала:

— А церква є?

— І церкву давно закрили. Там тепер *колгоспна* комора» [с. 6].

«— Якщо ви завели мову про золото, то я вам відкрию одну таємницю.

У лісі, недалеко від села Вереси, знайшли *Марусину* землянку» [с. 13].

✓ «Кулі свистіли десь угорі, потім затюкали нижче. Маруся почула, як хрипко гикнув *Миронів* кінь і всім своїм довгим тулубом гепнувся об землю» [с. 225].

✓ «Матвій Яковенко націдив води з охолоджувача кулемета в шапку й уволив *Семенову* волю» [с. 225].

• **Простору** (*безкрайї, ближній, близенький, довколишній, задній, крайній, лісовий, околишній, прибережний, просторий, сусідній*), *напр:*

✓ «Побачивши на *ближньому* подвір'ї згорблену бабусю, вона пустила в той бік Нарциса, та вже біля тину кінь форкнув і зупинився, перебираючи ногами» [с. 186].

✓ «По дорозі заскочила на *близенький* хутір Млинок, де жив «свій чоловік» Гнат Свербивус, знаний на всі *околишні* села мірошник (його млин стояв у лісі над річкою Кирша), і зробила там обмін, який сама собі не могла пояснити» [с. 269].

✓ «Матей не з'явився й на похорон, хоч провести отамана в останню путь прийшли не тільки всі горбулівці, але й сотні людей з *довколишніх* сіл — Чайківки, Модулева, Заньків, Корчівки» [с. 49].

✓ «Перескочивши ліщиновий пліт і ховаючись за прибудовами, Маруся підкралася до *задньої*, глухої, стіни хати, потім підступилася до причілка, прислухалася — жодного підозрілого звуку» [с. 281].

✓ «На хуторі всього чотири хати, дідова стоїть *крайня* в садку, там тільки в нього побачите колодязного журавля з жолобом для худоби» [с. 200].

✓ «Вони спішилися біля джерела, яке наповнювало криничку, а далі струмком збігало у *лісовий* виярок» [с. 222].

✓ «Звідкись війнуло навіть дикою м'ятою, видно, хтось зачепив її у *прибережній траві*» [с. 205].

✓ «У *просторій* кімнаті на двоє вікон було зелено, як у гаю, — на підвіконнях, на лаві, по кутках і навіть на чорній скрині стояли вазони» [с. 73].

✓ «Коли готували удар на Жмеринку, тоді теж прийшла команда зв'язатися з отаманом Шулікою, який, було сказано, стоїть у *сусідньому селі*» [с. 15].

• **Часу** (*весняний, вечірній, вечоровий, вранішній, досвітній, літній, наступний, недавній, нічний, осінній, останній, передвечірній, передранковий, пізній, позаминулий, ранковий, серпневий, суботний, учорашній, тривалий*), *напр.:*

✓ «Того *весняного* дня, коли вдарив грім на голі дерева — так ніби десь на Дівич-горі впало гарматне стрільно, — у селі Горбулів сталася дивовижа» [с. 5].

✓ «Площа перед Думою спорожніла, втікачі підібрали вбитих і поранених. Лише тихий *вечірній* вітрець ворушив на бруківці обгортки цукерок, загублені прапорці, жіночі шалі, хустини» [с. 140].

✓ «Виїхавши з балки, Маруся пустила сірого в галоп. З лівої руки випливла *вечорова* зоря, показуючи їй дорогу» [с. 284].

✓ «Місто все одно їхнє, можна обійтися без параду, зате зараз вони, нарешті, побачать Київ завидна, гордо продефілюють його *вранішніми* вулицями аж до Хрещатика, де стоїть міська ратуша » [с. 108].

✓ «Незважаючи на *досвітню* годину, тут, на майдані, ворушилося багато військового люду» [с. 107].

✓ «Вона уміла тримати дистанцію з ворогом більшу за розмах шаблі чи списа, а стріляла що з карабіна, що з револьвера краще за багатьох козаків, хоч козачня в Марусі була добірна, особливо ця горбулівська сотня, з якою вона вискочила на прогулянку під веселий *літній* дощик» [с. 62].

✓ «Розглянувши в далековид поле *недавнього* побоїща та з'ясувавши становище зі своїм штабом, він наказав подати йому список старшин і стрільців 2-го куреня 8-ї Самбірської бригади, які відзначилися у бою за Глеваху» [с. 70].

✓ «Ніч була тепла, але по-серпневому свіжа. Надя відчинила вікно, лишивши фіранки завішеними. Вони заворушилися під подихом *нічної* прохолоди» [с. 47].

✓ «Табором дедалі частіше кружеляли *осінні* вітри, вони зривали хмари піщаної куряви, яка скрипіла на зубах і виїдала очі» [с. 159].

✓ «Він побачив, що всі повернули голови до вулиці Інститутської. Там, на її крутосхилі, у скісних променях *передвечірнього* сонця з'явилося видиво, яке найбільше вразило поручника Гірняка [с. 127].

✓ «Вони зненацька підкралися в *передранковій* сутіні, і хоч Маруся почула їхні кроки й розбудила Мирона, шарпатися було запізно» [с. 214].

✓ «Та нанашко Андрон, добра душа, якби й хотів покласти їх у хаті, то на таку компанію місця не вистачило б — він прихистив гостей разом із кіньми в повітці, яка була значно просторіша за його оселю. Зате, незважаючи на *пізню* пору, заніс їм казан мамалиги та глечик вина, а коням дав сіна» [с. 304].

✓ «Стояла світла *серпнева* днина, коли Василь пішов на сусідній куток Бидилівку до Максима Бидюка» [с. 82].

✓ «Кавалеристів їм дали незavidних, із вільнонайманих, коні в них теж були миршаві, але служиві трималися форсу, щодня займалися їздовими вправами, і, коли одного *суботнього* вечора до табору під'їхали дві циганські кибитки, — буна дзіва! — кіннотники самі попросили циганів направити коням підкови» [с. 196].

✓ «Мусимо вести переговори до кінця хоча б для того, щоб виграти час. Цей процес *тривалий* і неприємний, але гріх не скористатися дипломатією» [с. 81].

• **Відношення до числа** (*найперший*), *напр.:*

✓ «Василина Бабура, *найперша* й найзаможніша ткаля в окрузі, жила у Сліпчицях і вже давно виручала соколовців з полотном і білизною» [с. 193].

• **Характеристика за дією** (*відрізаний, виколотий, висушений, витоптаний, вичовганий, вишиваний, впорядкований, заколений, закривавлений, занедбаний, запалений, запилюжений, запорошений, застояний, затоптаний, збожеволілий, збурений, здобутий, зігнутий, зім'ятий, злидений, змокрілий, знетямлений, зруйнований, нагробований, налитий, наполоханий, обстріпаний, обстрижений, оскраженілий, отетерілий, очамрілий, обшарпаний, перекинутий, пересохлий, перетоплений, плетений, побитий, погаслий, пограбований, пожмаканий, пожовклий, понівечений, потемнілий, потрощений, почервонілий, приголомшений, прикиданий, розбитий, розбурханий, роздосадований, роздягнений, розігрітий, розірваний, розкиданий, розпашилий, розпорошений, розхитаний, розчахнутий, розчервонілий, розчинений, роз'ятрений, скошений, схарпуджений*), *напр.:*

✓ «Мирон уже бачив таке і в Житомирі, і в Козятині — залиті кров'ю катівні, гори чоловічих та жіночих трупів, *понівечені* тіла з *виколотими* очима, *відрізаними* носами й вухами, — а тут, у Фастові, вони ще й натрапили на льох, у якому москалі живцем замурували родину з трьома маленькими дітками» [с. 59].

✓ «У лісі, недалеко від села Вереси, знайшли Марусину землянку. Там була скриня з жіночим одягом і прикрасами. Ну, всякі намиста, коралі, сережки, персні, *вишивані* сорочки, дзеркало... » [с. 13].

✓ «Майдани й вулиці мітингували, військовики також сперечалися на трибунах, якою має бути їхня революційна рада і влада, а тут, біля касарень, пропадало *занедбане* військове майно, іржавіли *прикидані* снігом гармати, зяяли *розбитими* вікнами *пограбовані* харчові комори» [с. 91].

✓ «Утішені легкою перемогою, вони забули, що шукали сховку від дощу, і, коли впали перші важкі краплі, звели очі до неба, підставили

запилюжені обличчя дощеві, хапали його *пересохлими* губами, ловили гарячими щоками, по яких стікали чорні цівки дощу, поту й бруду»» [с. 60].

✓ «Добрий кінь трапився — сидючи на ньому, Оверко й тепер відчував шенкелями, як шумує кров під його вороною шкірою. *Змокрілий* жеребчик вилискував глянсом» [с. 64].

✓ «*Знетямлений* комісар наказав зв'язати Марусю колодязною мотузкою і кинути в холодну, аби придумати їй якомога тяжчу кару, — можливо, спалити на кострищі, як це давно робили з відьмами» [с. 167].

✓ «*Оскаженілий* комісар поставив проти отаманші цілий відділ солдатів, ті навели рушниці, пустили залп, та Маруся навіть не похитнулася» [с. 167].

✓ «Через *побиті* шиби й *розчахнуті* вікна було видно *перекинуті* меблі, *розкидані* папери, *потрощений* посуд» [с. 119].

✓ «На газетах йому спалося краще, ніж на подушці, бо перед сном Наум завжди виривав із підшивки одну *пожовклу* сторінку й перечитував її від початку до кінця, ловлячи себе на думці, що давні газети часом цікавіші за теперішні, а головне — у них можна знайти чимало підказок на нинішній день» [с. 249].

✓ «Багатотисячний *здвиг розпашілого* люду знову вибухнув величальними гаслами на честь галичан, Директорії і Петлюри, нові оберемки квітів полетіли у їхній бік» [с. 115].

✓ «Ніжка у неї гарна, струнка, з високим підйомом, а на *розчервонілому* від холоду носику навіть не видно ластовиння, хоч воно їй теж до лиця» [с. 25].

✓ «Саме під ту хвилю, коли обоє борсалися між копитами *схарпуджених* коней, водій генерала Кравса угледів ліворуч на хіднику коридор для проїзду, шарпнув автомобіль у той бік і поїхав далі угору, не озираючись» [с. 143].

Отже, В. Шкляр у своєму романі використовує велику кількість прикметників, які передають статичні ознаки за кольором, запахом, смаком,

віком, розміром, формою, матеріалом, якостями, властивостями і тим самим формують в уяві художні образи. Усі перелічені ознаки, а відповідно до них і групи слів, є семантичною основою прикметника як частини мови.

Як бачимо з тексту, прикметник зазвичай вживається при іменнику. Таким чином, він уточнює поняття, які названі іменниками, робить висловлювання виразними, конкретними, влучними, а також допомагає передати почуття автора. Саме прикметник надає мові автора образності, точності та емоційного забарвлення.

3.2. Розряди прикметників за значенням та їхня характеристика

Прикметники в українській мові залежно від граматичних особливостей поділяються на три групи: якісні, відносні, присвійні. Кожна з цих груп має свої семантичні та граматичні відмінності. Одні ознаки виявляються у різних предметах різною мірою, наприклад *холодний – холодніший*. Вони вказують на якість предмета. Інші ознаки предметів є постійними, наприклад, *вчорашній день, лісова галявина, срібна прикраса*. Тобто, такі прикметники вказують на відношення до інших предметів. То ж за характером ознаки виділяємо якісні та відносні прикметники.

Нагадаймо, що **якісними** називають прикметники, які вказують на ознаку, яка може виявлятися більшою чи меншою мірою, наприклад: *розумний – розумніший – найрозумніший*.

У словопоказчику до роману «Маруся» В. Шкляра сформовано реєстр прикметників, серед яких до розряду **якісних** належать:

багряний, бадьорий, байдужий, безвольний, безпам'ятний, бідний, бідолашний, білий, білобрисий, білосніжний, більший, блакитний, блідий, блідо-зелений, блідо-синій, босий, бриластий, брунатний, бурий, великий, веселий, велетенський, веснянкуватий, важкий, вибагливий, вилицюватий, вирлоокій, високий, вихований, вишневий, вірний, віслюкуватий, впертий, вродливий, вузький, вузькоокий, вусатий, гарний, гарячий, гірко-солодкий, гіркуватий, гіркувато-пряний, глибокий, глухуватий, глухонімий, голий, голодний, голубий,

гострий, грамотний, грубий, гучний, далекий, дальній, дебелий, дивний, дикий, добрий, добродішній, довгий, довгоногий, дорослий, дрібний, енергійний, жалісливий, жовтий, жовто-багряний, жовто-блакитний, жорстокий, зажурений, замалий, зарозумілий, зелений, злий, зручний, кмітливий, колючий, коричневий, короткий, красивий, кудлатий, кумедний, кучерявий, лагідний, легкий, лисий, лукавий, маленький, малий, мертвий, миловидний, мишастий, міцний, міцнючий, мовчазний, мокрий, молодий, мудрий, м'язистий, м'який, надійний, наївний, нахабний, неблизький, невеличкий, неглибокий, недовгий, непокірний, нескінченний, нетерплячий, неухважний, нещасний, низький, ніжний, німий, носатий, обачний, обережний, пишний, повний, попелястий, похмурий, привітний, прудкий, прямий, рожевий, розумний, рудий, рум'яний, свіжий, світло-зелений, світло-коричневий, сердитий, сильний, синій, синьо-багряний, синьо-гарячий, синьо-сірий, сірий, сіренький, сліпучо-білий, смалений, сніжно-білий, смаковитий, солодкий, солодко-заманливий, солоний, ставний, старенький, старий, старший, стрункий, сухий, сухорлявий, сухотний, твердий, темно-бурий, темно-зелений, темно-рудий, темно-синій, темно-червоний, тендітний, теплий, терпкий, тихий, тісний, товстий, тонкий, хитрий, холодний, хоробрий, хороший, худий, чемний, чепурний, червоний, чистий, чорний, швидкий, широкий, щасливий, юний, ясний.

Наприклад:

✓ «Його й боєм назвати важко, так собі, колотнеча. Може, тому, що відразу впав командир, може, червоних налякали шаблі чи дике іржання *бідолашного* Киргиза, але вони почали підіймати руки» [с.65].

✓ «За якоюсь химерною примхою долі пасічник Глухенький був *глухонімиий*, і це, казав П'ята, непогана, як на теперішні часи, познака для чоловіка, в якого можна заховатися від людського ока» [с.236].

✓ «До ринку повагом в'їхала на *білому* коні юна дівчина, зодягнута по-козацькому, — в папасі з *червоним* шликом, у *зеленій* чумарці, в чоботях з острогами» [с. 135].

✓ «Постріл виходить дуже *гучний*, набагато *гучніший*, ніж у ворожого кулемета, хоча кулі, які тюкали високо, тепер дзизкають поруч, вони вже плескають об землю, одна дмухнула в щоку, але Санько не вірить, що його можуть убити, він не уявляє себе *мертвим*, це було б просто смішно, тому Санько звільна сідає в сідло, ще раз оглядається довкола, але того, в *чорному* бушлаті й безкозирці, не бачить» [с.295].

✓ «Тут біля входу до овальної аудієнц-зали їх зустрів схвильований *лисий* чоловік, схожий на хорového диригента, — він весь час тримав зігнуті в ліктях руки перед собою. Це був голова міської управи Рябцев» [с.116].

✓ «Потім Наум подумав, що такий *розумний* собачка не зашкодив би і йому в пошукових роботах, а ще краще мати кілька вчених собак, тоді можна з ними проводити облави й у лісі, і по хуторах» [с.150].

✓ «Вона подивилася на шпицю, яку тримала в руці, і на ній теж не побачила крові, *довгий* сталевий дротик був *чистий*, ніби ним проткнули не серце, а клубок вовни» [с.54].

✓ «Треба було хутчій іти на прорив, це зрозумів навіть Сірій — він з *короткого* розгону перескочив тин, але з того боку, в який повернула його Маруся, рідколісся перетинав *широкий* рів, що зберігся тут із давніх-давен разом з валами» [с.298].

Відносними називаються прикметники, які виражають ознаки через відношення одного предмета до іншого, не містять у собі якісної характеристики предмета, наприклад: *шкіряний пояс, золотий перстень*.

У словопоказчику до роману «Маруся» В. Шкляра знаходимо приклади **відносних** прикметників: *австрійський, алюмінієвий, безкрай, бетонний, ближній, близенький, бронзовий, весняний, вечірній, вечоровий, вранішній, ганчір'яний, глиняний, гумовий, дерев'яний, довколишній, досвітній, дротяний, дубовий, задній, закордонний, залізний, золотий, камінний, кам'яний, крайній, крейдяний, кумачевий, лисячий, літній, лісовий, лойовий, мармуровий, металевий, мідний, міський, московський, наступний, недавній, німецький, нічний, околишній, осінній, останній, передвечірній, передранковий, пізній, плюшевий,*

повстяний, позаминулий, полотняний, прибережний, просторий, ранковий, ранній, серпневий, скляний, слюдяний, смушевий, смушковий, солом'яний, сосновий, срібний, сталевий, суботній, суконний, сусідній, тривалий, український, учорашній, французький, хромовий, цератовий, цегляний, чавунний, шевроновий, шкіряний, шкільний, шовковий, яловий.

Наприклад:

✓ «Коваль ухопив Мирона під руку (теж наче обценьками) і повів, як безпомічного каліку, до *ближньої* кибитки; тут підсадив його й сердито заштовхав у халабуду, де Мирон опинився поміж двох кулеметників у пом'ятих капелюхах з обвислими крисами» [с.198].

✓ «Хлопці з Коломиї, Золочева, Миколаєва, Городенки скорше скидалися на зодягнуті в лахміття скелети, вони виходили з вагонів під мокрий дрібний сніг напівбосі, у багатьох ноги були обмотані ганчір'ям, та, коли рушили *вечірнім* містом до касарні й хтось завів «Червону калину», Мирон побачив чудо людського воскресіння» [с.212].

✓ «Матіяшів нанашко Андрон жив із родиною, звісно, на руському березі, але теж у невеличкій *глиняній* хижі з одним манюнім віконцем» [с.304].

✓ «Окрім вуханя та його двох братчиків, біля плити стояв червонолиций кашовар з великою *дерев'яною* ложкою, може, такою, як вухо у вуханя, ще двоє лісовиків сиділи під стіною на мішках чи то з цукром, чи з крупами» [с. 219].

✓ «Стрільці лежали в мундирах, прикриті плащами, шинелями, ряднами, які не рятували від холоду, бо весь лазарет опалювала однісінька *залізна* пічка з виведеним крізь розбите вікно димарем» [с.276].

✓ «Вони трапезували на *лісовій* галявині, бо *простора* хата лісника Помазана виявилася тісною для такого поважного товариства» [с.166].

✓ «У лісі вже зовсім розвиднилося, з комина землянки, що виходив *металевою* ринвою поміж кущі, вискакували бліді іскри. [с.217].

✓ «Може, через *останню* Марусину витівку ніхто з них не здогадався, що за півхвилини отаманша підманула їх двічі» [с.177].

✓ «Зараз тут на фасаді майже під самим *скляним* куполом висів величезний портрет Головного Отамана Симона Петлюри, який дивився на них мов живий, і хай там що, а вони таки парадували перед Головним Отаманом» [с.133].

✓ «Ліжка в сторожці не було, але Василь настелив Марусі м'яку постелю із *соснового* гілля, пославши зверху широку гуню» [с.287].

✓ «Погана то прикмета — нахвалятися поставити комусь чорного хреста чи вдавати із себе чорного князя, бо все закінчилося тим, що *суботньої* ночі у Янівці впіймали самого Наума» [с.252].

✓ «Перед маршем Маруся сама подарувала Юхимові Горошку (онукові «правої руки царя»), що звик воювати босоніж, нові *ялові* чоботи, а він, капосний, сховав їх «на мирний день» і тепер псував їм увесь фасон» [с.178].

Серед відносних прикметників виділяється група **присвійних** прикметників. Присвійними називають прикметники, які вказують на приналежність предмета, наприклад: *сестрина* краса, *батькова* зброя, *зозулине* гніздо.

В. Шкляр в романі «Маруся» вживає ряд таких **присвійних** прикметників як: *бабусин*, *Божковий* (прізвище), *Василів*, *Денікінський*, *Дмитрів*, *ковалевий*, *Кравсовий* (прізвище), *мамин*, *Марусин*, *Миронів*, *Оверків*, *Олексин*, *Саньковий*, *Семенів*, *сестрин*, *Тарасів*, *Тимошів*.

✓ «Василь хотів побачити малого Євгенка, хоч ніколи не дізнається, що того наречуть його, *Василевим*, а не *Дмитровим* сином» [с.84].

✓ «Ти не змерзла?

— Біля вогню? — здивувалась Маруся. І розстебнула кирею.

— Бо ця *ковалева* свита гор'яча, як горно» [с.210].

✓ «Селяни ж в околицях більше шепотілися про *Марусині* скарби, про кільканадцять возів золота, які вона, перепинивши секретний поїзд, відібрала у большевицьких командирів і закопала в лісі» [с.173].

✓ «Недалеко від бараків, за гамазеями й довжелезними коморами, стояла Дарницька залізнична станція, через яку гуркотіли чужі ешелони — тоді *Миронів* хлівчик, як і всі дерев'яні споруди, дрижав на піщаному ґрунті наче від землетрусу, і здавалося, от-от розвалиться» [с.159].

✓ «Було, та минулося — тяжка недуга висушила *Олексину* силу, і тепер він найдужче карався від того, що не міг піти до українського війська» [с.134].

✓ «Даремно отець Степан мучився сумнівом, що він під загрозу ставить *сестрине* життя, не сказавши їй правди про вбивцю, хоч трохи й полегшало після того, як зробив їй прозорий натяк» [с.190].

Якісні прикметники відрізняються **від відносних** тим, що можуть мати ступені порівняння. Ступінь порівняння – це можливість вияву тієї чи іншої ознаки в різній кількості. Наприклад, *стрункий – стрункіший – найстрункіший*.

Нагадаймо, що в сучасній лінгвістичній науці виділяють якісні прикметники:

- вищого ступеня простої форми (утворюються за допомогою суфіксів -ш-, іш: *дальший, добріший*);
- вищого ступеня складеної форми (утворюється за допомогою слів *більш, менш*, які додаємо до звичайної форми прикметника: *більш далекий, більш добрий*);
- найвищого ступеня простої форми (утворюються за допомогою префікса *-най-*, який додаємо до простої форми вищого ступеня: *найдальший, найдобріший*)
- найвищого ступеня складеної форми (утворюється за допомогою слів *найбільш, найменш*, які додаємо до звичайної форми прикметника: *найбільш далекий, найбільш добрий*)

У романі «Маруся» Василь Шкляр вживає **прикметники синтетичної форми компаратива**: *більший, важливіший, важніший, важчий, веселіший, витриваліший, вищий, густіший, гучніший, довірливіший, дрібніший, дурніший, злагодженіший, зручніший, кволіший, кращий, ліпший, менший, молодий*,

надійніший, нижчий, нудніший, поважніший, повільніший, повніший, помітніший, розумніший, свідоміший, сильніший, солодший, старший, страшніший, суворіший, твердіший, тендітніший, тепліший, тяжчий, холодніший, ширший, напр.:

✓ «— Це соколине око, — сказала вона. — Я знайшла його на Дівич-горі, де колись було язичницьке капище. Це оберіг, він має магічну силу. Ще волхвам допомагав бачити в темряві й досягати задуманого.

— Цей оберіг зменшує ризик. Коли почувеш, що він холодний і *важчий*, тоді стережися. [с.100].

✓ «Усі балкони були у квітах, там розвівалися жовто-блакитні прапори, стояли святково вбрані люди, які, усміхаючись, привітно махали їм руками. Від того у стрільців твердішав крок, їхня розмірена хода ставала *гучніша та злагодженіша*» [с.110].

✓ «Зриватися й бігти далі не було як, бо їх би помітили й наздогнали (тепер Миронові кайдани сковували всіх) чи просто перестріляли б, аби не завдавати собі зайвого клопоту. Так само не було нічого *дурнішого*, як лежати в пролазі й сподіватися, що їх тут не знайдуть» [с.165].

✓ «Саме в цю хвилю Маруся мала подати команду «На коней!», бо немає *зручнішого* моменту рубати ворога, ніж тоді, коли він у паніці рятуються втечею — тут і *кволіший* вершник швидше зарубає дужчого, коли той утікає, ніж навпаки, бо такий закон страху й відваги, казала Маруся, страх п'є отруту, казала вона, а відвага п'є мед» [с.293].

✓ «Жаль було розлучатися з Нарцисом, однак він дуже вже впадав у вічі, — як на теперішній час і непевну дорогу їй більше підходив сірий коник, значно *менший* за Нарциса, невідомої породи, з маленькою головою і короткими вухами, але прудкий і надійний, уже випробуваний у гарячому ділі, коли він із халепи її разом з Мироном» [с.269].

✓ «— Сьогодні я бачила вас уві сні. Снилися мені ті гори, де орли в'ють гнізда. Розкажіть мені ще про Альпи.

— Немає нічого *нуднішого* за розповіді про війну.

— Я ж прошу розповісти про гори, а не війну.

— Голі скелі, — сказав він, сідаючи поруч.

— Ніде ні дерева, ні травинки. Сіре бескиддя до неба, від тиші можна оглухнути.

— Альпи я уявляла інакшими, — сказала вона [с.87].

✓ «Домовилися про зустріч опівночі, і Маруся пішла собі далі, пішла на міст через річку Здвиж, яка тут завжди була тихоплинною, а тепер від холоду стала іще *повільнішою*» [с.264].

✓ «Прийшов наказ од найвищого командування вдарити на большевиків разом з галичанами. Як ви, полковники, на це дивитеся?

— Як скажеш, батьку! — хором відповіли «полковники».

— А яка ваша воля? — спитав уже *теплішим* голосом Шуліка.

— Наших голів багато, а твоя, батьку, одна *розумніша!* — знов гуртом в один голос проказали «полковники».

— Накажеш іти, то й підемо! Хіба нам що?

— На тому й порішили!» [с.19].

✓ «Розступіться! Та розступіться ж, нарешті, що ви за народ такий! Дайте пройти героям до Софійського майдану! — гукали з натовпу *свідоміші* громадяни, котрі знали, що найбільші національні врочистості відбуваються біля Софії» [с.113].

✓ «їхні козаки були невдоволені, що Маруся не дозволила потрусити містечко, де можна було забезпечитися *теплішою* одежиною (Брусилів славився своїми кожухарями), взуттям, цукром і спиртом. Маруся в цьому ділі була непохитна — якщо раніше вона карала степчиків¹ нагаями, то тепер засуджувала до розстрілу» [с.268].

✓ «Знетямлений комісар наказав зв'язати Марусю колодязною мотузкою і кинути в холодну, аби придумати їй якомога *тяжчу* кару, — можливо, спалити на кострищі, як це давно робили з відьмами» [с.167].

До форм вищого ступеня прикметників автор часто приєднує слова *багато*, *значно*, *набагато*, що вказують на посилення, виділення інтенсивності ознаки:

✓ «Коли лещата оточення стислися до краю, хтось із хлопців вигукнув: «Зриваємо «леви» з рукавів!» Вони вже знали, що росіяни до українців *набагато жорстокіші*, ніж до німців» [с.313].

✓ «Полковник Осліковський відповів, що цей полонений завдав білогвардійцеві тяжких тілесних ушкоджень, за що міг би дістати покарання *значно суворіше*. Але він подумає, як полегшити долю невільника» [с.161].

Прикметник *старший* у романі вживається у двох значеннях, а саме старший за віком і старший за становищем. Порівняймо:

✓ «Бідна жінка, її чоловік, Миронів батько, поклав свою голову ще на Маківці, *старший* син упав на горі Лисоні, а тепер от меншенький... більше нікого в неї немає» [с.57].

✓ «Він також навчався в Радомишлі, закінчив там Господарчу школу, проте із Сашею Соколовською тоді розминувся — був на п'ять років *старший* за неї» [с.183].

і

✓ «Штаб узяв під свою руку Тимофій Соколовський. Дмитро хотів було відмовити батька, але старий тупнув на нього ногою, мовляв, не командує, бо зніму паска, тоді побачимо, хто з нас *старший*» [с.37].

✓ «Незважаючи на те, що поруч був *старший* за рангом отаман Льобковіц, сотник голосно звідомив, що він є відпоручником галицького корпусного командування і має честь передати союзникам, що в Думі відбулася нарада генералів Кравса та Штакельберга» [с.151].

Прикметник *вищий* вживається у романі як форма вищого ступеня порівняння, напр:

✓ «Уздовж берега понад водою стояли очерети, за ними на суходолі бовваніли купини хащових заростів, далі здіймалися дерева *вищі й вищі*, але підлісок був непролазний» [с.207].

Але маємо випадки, коли прикметник *вищий* вживається у романі як форма, що втратила значення вищого ступеня порівняння і закріпилася у стійкому висловлюванні:

✓ «Дивно було, що це ніким не кероване стовпище люду дотримувалося бездоганного порядку, ніхто нікого не штовхав, не наступав на ноги, не хекав у потилицю, ніби всім керував якийсь *вищий* інстинкт, що прокидається в людях у час великої спільної радості й надії» [с.126].

✓ «Після такого акту доброї волі генерал Кравс зможе спокійно їхати на Печерськ до гімназії, де розмістився штаб генерала Бредова, і продовжувати переговори на *вищому* рівні» [с.131].

✓ «Більше того, галицький командир корпусу полковник Вольф клопотав перед *вищим* командуванням про перевезення Групи до Козятина залізницею, проте в галичан забракло вагонів» [с.237].

У романі вживаються прикметники й **найвищого ступеня простої форми**: *найбільший, найближчий, найважливіший, найвищий, найвродливіший, найдисциплінованіший, найдовший, найдорожчий, найзаможніший, найзухваліший, найкмітливіший, найкрасивіший, найкращий, найкругліший, найлютіший, найменший, найміцніший, наймолодший, найнадійніший, найогрядніший, найпевніший, найпідліший, найпомітніший, найсвітліший, найстарший, найстрашніший, найтісніший, найтяжчий, найшляхетніший, найщасливіший, напр.:*

✓ «*Найбільшим і найогряднішим* серед них був Микита Шульга. Навіть коли він спокійно сидів на коні, не їхав, — сідло рипіло під ним тільки від того, що Шульга дихав. [с.63].

✓ «Зараз Василь думав про те, що вони — Олекса, Дмитро та він — дуже вірили людям, рівняючи всіх по собі, вірили беззастережно, не припускаючи здогаду, що зрадників треба шукати серед *найближчих* людей» [с.84].

✓ «Боже, він же їй не сказав головного. Він же, вар'ят, не сказав їй того напуття, що хотів сказати давно, та чомусь не наважився, тримав його у собі до якогось *найвищого* одкровення. Напуття, що могло поєднати їх навіть тоді, коли він загине. Не сказав, не сказав, не сказав...» [с.228].

✓ «Вони, галичани, краще за тих дядьків у шинелях знали, що таке приватна власність. Вони були *найдисциплінованішою* армією у світі. *Наймолодшою і найдисциплінованішою*» [с.17].

✓ «— Вогонь! — це був голос Марусі — не з гори, не з неба, не з-під землі, він вихопився з її грудей, майже тихий, але закличний голос, за який Санько (він лиш тепер зізнається собі в цьому) готовий умерти — не за Україну, не за землю, не за волю, а тільки за цей *найдорожчий* у світі голос, що зринає з її грудей, з її пташиного горла, з її губ, губ, губ, до яких Санько ніколи не доторкнеться, він навіть у думці собі цього не дозволить, але він навчився цілувати її у голос, у цей голос, який для Санька й зараз не потонув у клекоті кулеметів, у дикому іржанні коней, у суцільній пальбі рушниць, у пострілах Санькової карабінки» [с.292].

✓ «Біля багаття Маруся впізнала семінариста Кирика й Устима Гаркавого, якого всі називали Шановний, — не тому, що Устим був старшого віку і, як сам казав, калатав уже третю війну, а через те, що він звертався до всіх, ба навіть до свого коня і *найлютішого* ворога тільки цим словом — Шановний» [с.285].

✓ «Білі москалі вдалися до *найпідлішого* підступу, якого не міг передбачити генерал із властивим йому почуттям вояцької честі» [с.147].

✓ «Він сказав, що схиляється перед родиною Соколовських, яка поклала на жертovníк України двох синів. Особливо він цінує працю (так і сказав — працю) Дмитра Соколовського, який став серед *найпомітніших* народних борців за волю Краю» [с.78].

✓ «З чиєї волі, з якого такого демонського повеління вони знов опинилися на межі катастрофи? З півночі — червоні, з півдня білі, а там, на заході, був ще й третій фронт, польський, якого їм не минути. Про *найстрашнішого* ворога Мирон ще не знав. [с.212].

✓ «Поручник Мирон Гірняк відчував докори сумління. Йому теж годилося зажуритися через затримку наступу, але ці чотири дні стали *найщасливішими* в його житті» [с.86].

Отже, у художньому стилі мовлення В. Шкляра вживання синтетичної й аналітичної форм вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників має свої особливості. У романі «Маруся» автор використовує прості (синтетичні) форми вищого й найвищого ступенів порівняння прикметників. Це можна пояснити тим, що такі форми є економніші, давні, історично традиційні. Синтетичні форми ступенів порівняння прикметників більш емоційні, менш нейтральні, ніж аналітичні. Також зазначимо, що В. Шкляр не використовує складені (аналітичні) форми вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників, які більш характерні для наукового та офіційно-ділового стилів.

З метою ж експресивно-емоційного забарвлення тексту письменник використовує демінутиви та згрубілі форми прикметників.

Серед зменшено-пестливих, здрібнілих форм прикметників (**-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -усіньк-, -юсіньк-**) виділяємо такі: *близенький, вузенький, гладесенький, коротенький, легенький, маленький, малесенький, малюсінький, молоденький, молодесенький, молодюсінький, низенький, новенький, новісінький, повнісінький, пухкенький, рідненький, справжнісінький, старенький, сухенький, тепленький, тоненький, худенький, цікавенький, напр.:*

✓ «Річечка Плиска була *вузенька*, на два скоки конем, але в руслі глибока, можна скупатися» [с. 86].

✓ «Вона (рушниця) у нього дуже красива: горіхова кольба *гладесенька*, як дівоча щока, і вигин у неї біля замка надзвичайно красивий, тонкий, як шия в лебідки, і дуло воронової сталі струнке, *гладесеньке*, приємне на дотик, хоч буває холодне, буває тепле, а буває гаряче, як ось тепер» [с.292].

✓ «Під пахвою у нього був томик Франка, в зубах — *коротенька* файка, на плечі сиділа стара обстріпана ворона, надута, наче їй чимось не вгодили» [с. 126].

✓ «Усі перевіряли зброю, обмацували набійниці, тамуючи *легенький* трем у руках. Санькові Кулібабі той лоскіт діставав до серця і роз'ятрював нетерплячку: швидше б усе починалося» [с.288].

✓ «Мирон обережно перебрав із її руки в свою пригорщу те *малесеньке* диво й побачив, що це невеличка пташка, не більша за ластівку, тільки була вона сіра та з білою шийкою» [с. 93].

✓ «Невдовзі до бараку старшин зайшов *молоденький* «денікінець», якого сторожа на брамі навіть не запитала, куди він оце чимчикує. Хлопчина більше скидався на гімназиста, ніж на військового» [с.164].

✓ «Штакельберг уже підходив до свого *низенького* коника, як раптом, кинувши оком на денікінський конвой, отетерів — він угледів великий гриколор, з яким досі носився, як дурень із ступою, їхній прапороносець» [с.134].

✓ «Дев'яносто коней із сідлами й *новенькі* «люйси» так розчулили отамана Соколовського, що він вирішив відпустити полонених» [с.39].

✓ «Він дістав з-під лави господарчий мішок, порився у ньому й витяг пару *новісіньких* рудих черевиків. Це були великі, важкі, зате міцнючі англійські штиблети з гетрами замість обмоток. — Маєш! — сказав Станімір. — Наразі то все, що я ви- дер для тебе в Денікіна» [с.232].

✓ «Сюди збіглося все живе й у дикому шарварку вирувало, горлало, сварилося, погрожувало, бо як тут загнуждаєш нерви, коли перед тобою *повнісінькі* вагони добра, де сіль, набої, взуття, одяг, сідла й навіть російські польові мапи, яких так бракувало галицьким старшинам» [с.20].

✓ «Замітивши, що «хлопчина» цокотить зубами, чемний Кравчик накинув йому на плечі поверх чумарки *тепленького* кожушка, а потім сказав, що віддасть його майже задарма, всього за десять «горпинок», бо він, Кравчик, шанує петлюрівські гроші, як і самого Петлюру...» [с.280].

Згрубілі форми прикметників утворюються за допомогою таких суфіксів як **-езн-, -енн-, -елезн-, -ущ- (-ющ-)**: *величезний, височезний, старезний, широчезний, страшенний, здоровенний, товстелезний, довжелезний, чорнющий, міцнющий.*

✓ «Бої за стратегічний залізничний вузол Фастів видалися тяжкими, і головний тягар випав якраз на 8-му Самбірську бригаду, до якої входив 2-й

курінь Осипа Станіміра. Червоні стягли сюди *величезні* сили, бо цей вузол мав забезпечити відворот їхньої 14-ї армії, що пробивалася з-під Одеси на з'єднання з 12-ю советською армією в районі Києва» [с.58].

✓ «Вони зупинилися у зруйнованому фільварку біля лісового урочища Довжик, де ще збереглося дві *довжелезні* стайні з почорнілою злежаною соломою. Кращого місця для відпочинку годі шукати» [с.254].

✓ «Мирона зачинили окремо від усіх у якомусь хлівчику з маленьким, як долоня, віконцем і зодягли на нього *старезні* іржаві пута, що їх, мабуть, носив ще Кармелюк» [с. 158].

✓ «Іноді йому здавалося, що вже видужує. Одного разу навіть побачив свого ангела-охоронця. Спершу відчув себе на ногах — стояв на вершині Альп серед голих скель, які раптом почали осідати вниз зі *страшним* гуркотом» [с. 261].

✓ «Весело їхали, тільки в грабині, де валка якраз завернула до лісу, впоперек дороги чогось лежав *товстелезний* граб, наче його буревієм звалило» [с. 246].

✓ «Щодо самого командира, то всі його розпізнали здалеку за *широкою* у плечах кавказькою буркою (точнісінько такою, як у Ангела) та довгоногим вороним дончаком» [с. 236].

Досить часто В. Шкляр використовує прикметники, що вказують на **зменшену кількість ознаки**. Такі прикметники можна розпізнати за допомогою суфіксів **-уват, -ав (-яв), -аст**, напр: *біснுவатий, вайлуватий, веснянкуватий, віслокуватий, дурнуватий, дядкуватий, задавакуватий, заїкуватий, мочаруватий, присадкуватий, простакуватий, хрипуватий, а також смаглявий, сухорлявий, чорнявий*.

✓ «Той прискаленим оком зміряв з ніг до голови сотника Станіміра, потім подивився на поручника Гірняка і з якоюсь *дурнуватою* радістю вигукнув:

— А я не піду!

— Як то — не підете?

— А так, не піду, і все! Бо ви австріяки!» [с. 19].

✓ «Ліс цей був *мочаруватий* і заболочений, в його багнах справді могли водитися чорти, й оскільки перейти ці нетрища було важко навіть своїм, то чужинцям і поготів» [с. 42].

✓ «Це був маленький *заїкуватий* чоловік, який у своєму житті не вбив і мухи, хоча третій мисливець Оверко міг у ту хмуху поцілити з револьвера на один лише звук» [с. 63].

✓ «І під ту хвилю товариш Наум — у високих хромових чоботях, весь у чорній лискучій шкірі, похрещений ремінцями-портупеями, справді скидався на чорного князя ночі. А сміявся він так через те, що обвів кругом пальця цього *задакуватого* осназівця, не сказавши йому, що Маруся уже в їхніх руках» [с. 248].

✓ «Він лежав на простеленій кавказькій бурці, і сам був схожий на кавказця. *Смаглявий*, очі смолянисті, великі, і брови над ними сходилися розгонистими крильми» [с. 171].

✓ «До Мирона підбіг *сухорлявий* старий, височезний, як колодязний журавель, і, вхопивши його за лікоть, схвильовано затуркотів: «Я Генерал старой руской армії, уже преклонново возраста, но пазвольте пожать вашу руку і в вашем ліце поблагодарить всех галічан» [с. 111].

✓ «Ну, так... А який він?

— Хто? — спитав Гречаник, наче не знав, про кого мова.

— Та ж отаман.

— Простий сільський хлопець, — сказав Гречаник. — Зустрів нас босий...

— Босий? — здивовано перепитав Присяжнюк.

— Но! Босий і з підкоченими до колін холошами. Сам *чорнявий*, а вуса руді» [с. 162].

Таким чином лексеми із суфіксом *-уват*, *-ав (яв)* передають сему ослабленої, зменшеної ознаки тощо.

У романі зустрічаємо й аналітичну форму **недостатнього ступеня** прикметника, яка утворюється за допомогою звичайного ступеня прикметника та приєднання до нього прислівника *трохи*:

✓ «Якийсь час вона дивилася в його *трохи здивоване*, але загалом спокійне лице, їй зовсім не було страшно від того, що вона вперше вбила людину, дівчина ще не повірила до кінця, що це таки сталося» [с. 53].

✓ «Збоку було любо глянути на цей військовий обоз, особливо на кінних, бо піші козаки мали *трохи дядькуватий* вигляд» [с. 178].

Зазначимо, що автор послуговується **повними стягненими** прикметниками, які є прийнятими для української мови. І лише один раз трапляється **нестягнений повний** прикметник *великая*:

✓ «Бо пора се *великая* єсть:

У завзятій, важкій боротьбі

Ми поляжем, щоб волю і славу, і честь,

Рідний краю, здобути тобі» [с.114].

Декілька разів В. Шкляр використовує й **коротку форму** прикметників: *годен, певен, повен, потрібен*, наприклад:

✓ «Видиш? — сказав Михась. — Москаль що червоний, що білий — одна сатана.

— Щось я не *годен* втямити, що тут сі діє» [с.140].

✓ «Титус Ковальський зненацька підвівся на *повен* зріст і, тримаючи перед собою кріс із настромленим на нього багнетом, пішов уперед на ворога» [с.214].

✓ «Він узяв глечик, набулькав *повен* кухоль вина й вихилив його, пустивши червону цівку на підборіддя» [с.305].

✓ «Я знаю про ваше прохання, сказав Дяков. Ви маєте на увазі двоє верхових коней?

—Так. Позичте мені, якщо можете. Я поверну.

—Провідник *потрібен*?

—Тільки до Германівки. Де ми з вами зустрічалися. Далі я знаю дорогу» [с.220].

Отже, дослідивши вживання і особливості класу прикметників у даному романі, можна зробити висновок, що як класу прикметникам властиве категоріальне значення непроцесуальної ознаки предмета, класифікація за характером ознаки, ступені порівняння, зменшено-пестливі та згрубілі форми, повні стягнені/нестягнені та короткі форми.

Автор досить часто послуговується прикметниками у романі, бо вони збільшують інформаційну навантаженість повідомлення, сприяють глибшому відтворенню емоційно-почуттєвого світу персонажів, а також уточнюють поняття, названі іменниками. Але важливо відзначити, що автор при використанні прикметників зберігає почуття міри, не зловживаючи епітетами, чим не породжує багатослівність. Так як сюжет роману розвивається на тлі національно-визвольної боротьби 1919 року, то всі прикметники, які використовує автор спрямовані на те, щоб читач зміг краще зрозуміти героїв, дух епохи, в яку вони живуть, реалії з якими зіштовхуються щодня. Прикметники беруть участь у створенні психологічного портрета персонажа, описі його звичок, укладу життя і т.д. Художня мова творів В. Шкляра багатогранна та оригінальна, що дає поштовх для нових мовознавчих досліджень.

3.3. Частотна характеристика прикметників

Частотність лексичної одиниці – це важлива характеристика слова, адже саме вона свідчить про активність його функціонування у тексті, про його важливість у статистичній структурі. Стилiстичні дослідження доводять, що у певних стилях окремі частини мови характеризуються вищою частотністю вживання, а решта частин мови – низькою частотністю.

Для того, щоб з'ясувати частоту вживання прикметників у аналізованому романі, я уклала словопоказчик усіх вжитих словоформ (додаток). Дослідження показало, що певні слова у романі В. Шкляра «Маруся» характеризуються високою частотністю вживання, інші – нижчою. У словопоказчику роману

«Маруся» зафіксовано 397 прикметників (без словоформ). Проаналізувавши частоту вживання прикметників у тексті, можна виділити 14 найбільш частотних лексем у різних словоформах, а саме: *чорний, золотий, червоний, білий, український, галицький, військовий, повстанський, великий, холодний, добрий, старий, темний, короткий*.

Отже, саме у цьому розділі я з'ясувала семантику найчастіше вживаних прикметників та показала з якими частинами мови вони сполучаються.

У романі В. Шкляра «Маруся» найчастіше трапляються прикметники на позначення *чорного, червоного, білого й золотистого* кольорів. Однак ці прикметники й мають інші значення, які ми розглянули дещо нижче.

Прикметник **чорний** вживається у романі 47 разів.

• **Чорний, -а, -е.**

1. Кольору сажі, вугілля, найтемніший; протилежне білий.

2. Темний, темніший у порівнянні із звичайним кольором.

3. Переносне значення. Властивий злісній, низькій, підступній людині.

Наприклад, *руки білі, а сумління чорне* (Українські народні прислів'я та приказки, 1963, 101)¹²⁹.

Прикметник *чорний* у романі «Маруся» вживається у формі чоловічого роду – 13 разів, жіночого – 28 разів, середнього – 6 разів.

Вживається у сполученні з такими словами: *бушлат (5 разів), безодня, борідка, борода (2 рази), бурка (3 рази), волга, дончак, думка, зрада, князь, коса, маска, машина, небо, обличчя (2 рази), око, перст, пов'язка (2 рази), полотнище, постать, прапор, провалля, скриня, справа (2 рази), стілець, стрічка, тризуб, хмара, хрест, хустка, цятка (2 рази), чолов'яга, шапка, шкіра, шкірянка (2 рази), напр.:*

¹²⁹ Словник української мови: В 11 т. – К., 1970-1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sum.in.ua/>.

○ *Безодня* «Маруся провалилася в *чорну безодню*, яка пахла ладаном» [с.287].

○ *Борідка* «*Чорна* клинцювата *борідка* та невеличкі, закручені вгору вуса нагадували, що він ще недавно був червоним командиром, однак Несміян усім своїм виглядом показував на «простого хлопця», у котрого що на умі — те й на язиці» [с.237].

○ *Бурка* «Лесик у *чорній бурці* й черкесці завів на батьківське подвір'я цього диво-коня, всі його обступили, не знали, на кого спершу дивитися — чи на Лесика в кавказькій бурці, чи на срібного жеребця з голубими очима» [с.85].

○ *Волга* «А тепер його син Євген Соколовський, низько припадаючи на ногу та опираючись на костур (покалічили в Магадані), спроквола човгав на свій куток Лапаївку, де біля їхніх воріт стояла *чорна* цибата «*Волга*»» [с.9].

○ *Зрада* «Він силкувався усе те згадати, та заважали інші думки, що знагла напочувалися на нього — про *чорну зраду* Тимоша Корча» [с.84].

○ *Коса* «Прийшов четвертий ворог, спершу невидимий, а тепер набагато страшніший за всіх разом узятих, — він докінчував війну *чорною косою*» [с.257].

○ *Небо* «Ніде ні села, ні скирти, ні дерева, довкола п'ятьма й *чорне небо* без жодної зірочки, яка підказала б шлях» [с.225].

○ *Справа* – «Що, коли ми будемо чекати прихильності від Денікіна, а білі москалі робитимуть свою *чорну справу*? » [с.82].

Отже, як бачимо, автор використовує семантику *чорного* кольору на позначення зовнішності персонажа (*чорна борідка*), ознак предметів (*чорна бурка*), або ж аналізований прикметник передає колір протилежний до *білого* (*чорна «Волга»*). Також *чорний* колір асоціюється у нас з чимось підлим (*чорна зрада*, *чорна справа*), страшним (*чорна коса*) або ж невідомим (*чорна безодня*). Декілька разів трапляються випадки, коли *чорний* колір вживається у значенні темний, як-от *чорне небо*, тобто *темне небо*.

Прикметник *золотий* вживається у романі 16 разів.

• **Золотий, -а, -е.**

1. Прикметник до золото (*золотий зливок*)

// Який має в собі золото як складову частину.

// Зробл. із золота або покритий, оздоблений золотом чи позолотою.

2. Який своїм кольором нагадує золото; блискучо-жовтий, оранжевий (*золоте сонце, золота осінь*)

3. Переносне значення. Дуже цінний, вартий поваги (про людину, її характер і т. ін.). (*золота людина*)¹³⁰.

Прикметник *золотий* вживається у романі у формі чоловічого роду – 6 разів, у формі жіночого роду – 10 разів. Поєднується з такими словами: *день, каблучка (2р.), коса (8р.), підклад, темляк (3р), хрест, напр.:*

○ *День* «Мирон узяв коня, поїхав. Стояло на погоді, заповідався *золотий день*, а йому стало так тоскно, що навіть кінь під ним зупинився — так буває, коли вершник засинає або забуває про поводи» [с. 101].

○ *Каблучка* «—Я, кажись, кiset загубив, — сказав Матей. — Аби не голову, — гостро подивився на нього Дмитро: на підмізинному пальці Матея блищала *золота каблучка*, якої раніше в нього не було» [с. 46].

○ *Коса* «Від солодкої втіхи йому аж кольнуло в серце, він навіть не встиг відчути болю, коли сталева в'язальна спиця, яку дівчина вихопила з тугої *золотої коси*, увійшла йому в груди» [с. 53].

○ *Хрест* «Хор зажував останні слова імперського гімну, попи опустили корогви держакми на землю. Батюшка, який ніс *золотого хреста*, поклав його на плече, ніби збирався йти на Голгофу» [с. 130].

З аналізованих контекстів випливає, що автор використовує прикметник *золотий* у значенні *світлий* (*золотий день* = *світлий день*). Також прикметник *золотий* позначає колір, який нагадує золото (*золотий хрест*), елементи

¹³⁰ Словник української мови: В 11 т. – К., 1970-1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sum.in.ua/>.

зовнішності (*золота коса*) або ж вживається у своєму прямому значенні як назва металу (*золота каблучка*).

• **Червоний, -а, -е.**

У романі прикметник має значення забарвлення одного з основних кольорів спектра, що йде перед оранжевим; кольору крові.

Прикметник *червоний* (у значенні кольору) вживається у формі чоловічого роду – 12 разів, у формі жіночого роду – 4 рази, у формі середнього – 2 рази. Поєднується з такими словами: *жупан, китайка, кров, лице, місяць (2р.), мур, ніс, півень, пічка, прапор (2р.), сонце, хрест, хрестик, цівка, шлик, шнурок*:

○ *Місяць* «Мирон став за розлогий кущ, повернувся спиною туди, де в потемку зникла Маруся, зняв важкі черевики, вилив з них воду, викрутив обмотки, а виношену стрілецьку блузу не викручував, щоб не розлізлася, тільки, зібравши її у клубок, витиснув воду, злегенька стріпнув і повісив на гілку, аби протряхла, поки він упорається зі штанами й білизною, — з-за лісу вплив *червоний місяць*, який обіцяв назавтра вітер або й віщував шурубурю» [с. 92].

○ *Сонце* «Мирон примовк, дивився, як *червоне сонце* швидко сідає за ліс» [с. 87].

○ *Цівка* «Він узяв глечик, набулькав повен кухоль вина й вихилив його, пустивши *червону цівку* на підборіддя» [с. 305].

○ *Шлик*. «Олекса лежав під перилами мосту роздягнений до білизни, хтось поживився його буркою, черкескою, білою шаблею й козацькою шапкою з *червоним шликом*» [с. 32].

○ *Шнурок* «До нього підкотився ще якийсь черевань у білій косоворотці, підперезаній *червоним шнурком*, але генерал суворо підняв руку долонею до натовпу, мовляв, годі, давайте без панібратства, «гаспада хорошіє», і рушив до Думи» [с. 128].

• **Білий, -а, -е.**

Прикметник *білий* (у значенні кольору) вживається у романі у формі чоловічого роду – 15 разів. Поєднується з такими словами: *ангел, кінь* (11р.), *ковпак* (2р.), *череп*:

○ *Ангел* «Вода тхнула кров'ю. Мирона охопив розпач, але невдовзі до нього підплив ковчег. На веслах сидів *білий ангел*» [с. 261].

○ *Ковпак* «Лежали тут і затоптаний *білий ковпак* скомороха та жовто-блакитна пір'їна невідомого заморського птаха» [с. 140].

○ *Череп* «Поруч із Сальським їхали начштабу Куц і похмурий, як ніч, хорунжий Гаєвський із прапором чорношличників — на їхньому чорному полотнищі був зображений *білий череп* з кістками, а на другому боці напис «Перемога або смерть!»» [с. 124].

Трапляється, коли прикметник *білий* вживається у значенні *світлий*:

○ «Знов потяглися незміряні ночі, жовті липкі вечори, а *білого дня* не було. *Білий день* йому навіть не марився» [с. 272].

Однак, прикметники *червоний* та *білий* позначають у романі не лише кольори, а стосуються й революційної діяльності, де політичні сили ділилися на червоних та білих (білогвардійці), напр.:

червоний – *гарнізон, ешелон, загін, кіннотник, командир, комісар, конвой, москаль, полк;*

червона – *армія, експедиція, застава, кавалерія, кіннота, лава, повінь, частина;*

білий – *москаль.*

○ «Після того радомишльські большевики все, що робилося проти них у повіті, списували на «банду Марусі», і навіть тоді, коли комдив Федько повів свою дивізію на Київ, у Радомишлі лишився *червоний гарнізон*» [с. 246].

○ «Маруся зіскочила з коня і, подзенькуючи острогами, підійшла до скирти. *Червоний* командир у чорній шкірянці й темно-синьому галіфе лежав долілиць, зарившись носом у землю. Біля нього валявся бінокль з розбитими скельцями» [с. 66].

○ «Гомоніли також, що Маруся характерниця, тому її не бере куля; одного разу біля Потіївки отаманша таки потрапила в пазурі большевиків, *червоний* комісар хотів порішити її власноруч, та коли вистрілив у Марусю з револьвера, вона виставила вперед долоню і відвела кулю» [с. 167].

○ «Випадає добра нагода привітати москалів на марші під лісом. Адже нас, сказав Матіяш, разом із пилиповчанами тут набереться півтори сотні шабель. «На ходу» сім легких кулеметів — чотири «люйси» і три «шоша». Набоїв, як і гранат, лишилося без запасу, але пошарпати *червону* «експедицію» вистачить» [с. 287].

○ «*Червона* застава стояла у Могилеві, а в селі Серебрії, що лежало за шість верст од міста, большевиків не було» [с. 304].

○ «Розпорошений ворог, безладно відстрілюючись, тікав уздовж залізниці. Збадьорені успіхом, стрільці щодуху поперли вперед, але тут із-за насипу вихопилася *червона* кіннота і з дикунським галайканням почала огинати їхнє запілля» [с. 54].

○ «Спершу він зібрав невеличкий загін, до півсотні перевірених козаків, а коли навесні *червона* повінь залила Україну й московський лапоть наступив на горлянку селянам, отаман Соколовський мав уже ціле військо» [с. 37].

○ «Москаль що *червоний*, що *білий* – одна сатана» [с. 140].

Роман В. Шкляра «Маруся» – це історичний роман про повстанського отамана Марусю Соколовську, яка всім серцем вболівала за долю України. Тому й не дивно, що у романі переважають такі прикметники як *український, галицький, військовий, повстанський*, які повністю відтворюють добу та передають дух того часу.

Таким чином ще один з найчастіше вживаних прикметників – *український*, (вживається 32 рази).

• *Український, -а, -е* - прикм. до українці і Україна.

1. Україна – держава, розташована в Східній і в Центральній Європі, у південно-західній частині Східноєвропейської рівнини.

2. Українці, ів, мн. – нація, основне населення України; представники цієї нації, країни; громадяни республіки Україна¹³¹.

Аналізований прикметник у формі чоловічого роду вживається 6 разів, у формі жіночого – 19 разів, середнього – 7. Сполучається з такими словами: *аероплан, армія (5р), булава, відділ, військо(бр.), генерал, гімназія, держава, державність, мова, назва (2р), полк, республіка (2р.), самостійність, село, селянин, справа (2р), столиця (2р), ярмарок, напр.:*

○ *Аероплан* «Над Глевахою пролетів український аероплан із жовто-блакитними пасами на крилах і чорним тризубом на хвості» [с.94].

○ *Армія* «Зволікати немає чого, бо вже припекло — українська армія розбита, тепер большевики всі сили кинуть на повстанців, а на носі зима. Тому головне — вискочити на волю, а там буде видно» [с.303].

○ *Булава* «Дівчина ввічливо чекала, поки він зможе говорити. Й Олекса Теремець нарешті запитав: — Коли ж засяє українська булава?» [с.135].

○ *Військо* «Було, та минулося — тяжка недуга висушила Олексину силу, і тепер він найдужче карався від того, що не міг піти до українського війська» [с. 134].

○ *Гімназія* «Соколовські, як тільки вдарила Лютнева революція, уже навесні зробили із земської школи українську гімназію, — таких тоді не було ні в Радомишлі, ні в Житомирі» [с.25].

○ *Держава* «Австрійська монархія розпалася на шматки, у Львові владу перебравли українці, розпочалася люта битва з поляками за Українську державу... » [с.87].

○ *Мова* «Рябцев був більш ніж поштивий, він тут-таки попросив пробачення, що не зможе говорити з ними українською мовою, оскільки ця солов'їна мова занадто красива й милозвучна, щоб псувати її недорікуватістю» [с.116].

¹³¹ Словник української мови: В 11 т. – К., 1970-1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sum.in.ua/>.

○ *Назва* «— Пташка так називається, як і ця річка. Ви ніколи не чули про плиску?

— Ні, — сказав він. — Це тутешня назва?

— Яка тутешня? Суцця *українська назва*» [с.90].

○ *Справа* – «— Як ви ставитеся до *української справи*? — спитав Ангел. Несміян сказав, що це його не хвилює. Йому однаково, чи буде велика Росія, чи буде вільна ненька Україна, аби лиш влада належала вільному народові. Без царя, без комуністів, чекістів і комісарів» [с.241].

• **Галицький,-а,-е** - стос. до Галичини. (вжив. 25 разів)

Прикметник у формі чоловічого роду вживається 7 разів, у формі жіночого – 14разів, середнього – 4. Сполучається з такими словами: *армія (12р), військо (3р.), генерал, команда (2р.), командир, командування, корпус (4 р), уряд, напр.:*

○ *Армія* «Своя «авіація» справила на стрільців неабияке враження, збадьорені побаченим, вони розповідали один одному, які могутні літаки має *галицька армія* — під Вінницею у поготівлі стоїть цілий літунський полк, у ньому є австрійські «альбатроси», німецькі «фокери» і навіть французькі «нюпорти», які долають півтори сотні кілометрів за годину» [с.94].

○ *Військо* «До кінця жовтня плямистий і поворотний тиф поклав до шпиталів більшу половину *галицького війська* — понад десять тисяч стрільців і старшин, а вже в листопаді у ньому залишилося якихось дві тисячі боєздатних вояків» [с.257].

○ *Генерал* «Центральну армійську групу — головну й ударну в поході на Київ — злютували два *галицькі корпуси* та Запорізький корпус Армії УНР під загальною командою *галицького генерала* Антона Кравса» [с.14].

○ *Уряд* – «Для власної безпеки *галицький уряд* тримає біля себе бригаду січових стрільців і два курені піхоти, а наддніпрянський — бригаду гайдамаків та Юнацьку школу старшин» [с.201].

• **Військовий, -а, -е.** (вжив. 21 раз)

1. Стосується до війська (*військовий оркестр, військовий поїзд*).
2. Стосується до військовослужбовця (*військовий обов'язок*)¹³².

У формі чоловічого роду трапляється 10 разів, у формі жіночого роду також 10 разів, у формі середнього – 1. Поєднується з такими словами: *амуніція, дипломатія, експедиція, команда, майно, матеріал, мозок, наука, обоз, плащ, поза, полон, постава (2р), практика, пропуск, союз, форма, характер, хист, штаб*:

○ *Дипломатія* «Ви ж, генерале, не повстанський отаман, щоб не розуміти *військової дипломатії*, — сказав Петлюра» [с. 82].

○ *Експедиція* «Та що казати про народну фантазію, якщо навіть денник українських емігрантів Америки «Свобода» описав у червні 1921 року твою загибель не з меншою домішкою містики. Нібито сам Троцький вислав проти Соколовської спеціальну *військову експедицію*, яка оточила загін і після запеклої битви полонила його разом з «вождем Марусею»» [с. 310].

○ *Команда* «Перевозити хворих залізницею не було змоги, бо залізничники не підлягали *військовій команді* й тут панував цілковитий хаос» [с. 257].

○ *Майно* «Найбільший рух був на залізничному дворці, де застрягло кілька червоних ешелонів з *військовим майном* та провізією» [с. 20].

○ *Наука* «А ще була незрозуміла для Санька настанова, яку привезли з фронту бувалі в бувальцях кавалеристи: коли на тебе наступає хмара кінноти, то цілитися треба по кінських ногах, а коли вона відступає, тоді стріляй у голови вершників. Така, мовляв, *військова наука*, і так пише книжка» [с. 293].

○ *Поза* «Станімір із Гірняком теж потяглися до кобур, але тут Шуліка й собі прибрав *військову позу*, витягся, розправив плечі, розпушив вуса й

¹³² Словник української мови: В 11 т. – К., 1970-1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sum.in.ua/>.

сказав отаманським голосом: — Панове полковники! Прийшов наказ од найвищого командування вдарити на большевиків разом з галичанами. Як ви, полковники, на це дивитесь?» [с. 19].

○ *Полон* «Хорунжий Василь Гречаник попросив коменданта, щоб із полоненого Гірняка зняли кайдани. Це ж *військовий полон*, а не середньовічна каторга, сказав Гречаник» [с. 161].

○ *Характер* «З поваги до вас, пане генерале, ми підготуємо прийнятну для обох сторін письмову угоду. Вона матиме чисто *військовий характер* і не торкатиметься політики» [с. 148].

○ *Хист* «Відчувати цю межу — це навіть не *військовий хист*, — казав про Марусю її ад'ютант, колишній прапорщик царської армії Василь Матіяш, — це щось набагато більше» [с. 291].

Також В. Шкляр досить часто використовує прикметник *повстанський* (вжив. 12 разів).

• **Повстанський, -а, -е** – прикметник до повстанець.

1. Належний повтанцеві, повстанцям.
2. Який складається з повстанців¹³³.

Прикметник *повстанський* у романі В. Шкляра «Маруся» вживається у формі чоловічого роду 8 разів, у формі жіночого – 4 рази. Аналізований прикметник зустрічається у поєднанні з такими словами: *бригада, відділ, дивізія (2р), збірка, отаман (3р.), полк, провід, табір (2р.), напр.:*

○ *Бригада* «Щось з'явилося в ній жіночне, таке, чого не помітив за вечерею батько, дяк Покровсько-Миколаївської церкви й начальник штабу *повстанської бригади* імені Дмитра Соколовського, зате завважила й серцем відчула матуся, уроджена шляхтянка Ядвіга Квасніцька...» [с. 190].

¹³³ Словник української мови: В 11 т. – К., 1970-1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sum.in.ua/>.

○ *Збірка* «Довідавшись про ворожі гармати, Дмитро спохмурнів: дійде до бою — село ляже в руїнах. І він вирішив залишити Горбулів. *Повстанську збірку* призначив у сусідньому лісі» [с. 40].

○ *Провід* ««Енциклопедія українознавства» каже, що загін Соколовської був розбитий полком угорців 58-ї совєцької дивізії у вересні 1919 року й тоді ж таки тяжко поранену Марусю вороги замордували до смерті. Твердження більш ніж сумнівне, бо в такому разі виходить, що ти очолювала *повстанський провід* після загибелі брата Василя близько одного місяця. А це ж неправда» [с. 310].

○ *Табір* «Цей-таки вітер підхопив і десь поніс половину Марусиноного війська разом з отаманшею. Чи не до Зеленого в гості подалося непосидюче товариство? Хоча половина лишилася на місці — теж «тримали позицію», сторожували *повстанський табір*» [с. 95].

Так само часто вживається у романі прикметник *великий*. Його В. Шкляр використовує у своєму романі 33 рази.

• **Великий, -а, -е.**

1. Значний своїми розмірами, величиною; протилежне малий.
2. Розм., який вийшов з дитячого віку.
3. Який набагато переважає звичайний рівень, звичайну міру.
4. Який має чималу силу прояву, інтенсивність дії.
5. Який має важливе значення.
6. Геніальний, загальновідомий, діяльність якого дуже високо оцінена¹³⁴.

Прикметник *великий* вживається у формі чоловічого роду – 13 разів, жіночого – 16 разів, середнього – 4 рази. Сполучається з такими словами: *біда, війна, вікно, вогонь, грішниця, губернія, діжа, дім, істота, клумба, кружало (сонце), надія, несправедливість, ніс, пентаграма, полум'я, помилка, пістоль,*

¹³⁴ Словник української мови: В 11 т. – К., 1970-1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sum.in.ua/>.

пора, портрет, прапор (2р), радість, світ, стіл, триколог (2р), хата, хустина, хрест, ціна, черевик, яблуко, напр.:

○ *Біда* «— Розкажіть, що тут сталося.

Глухенький помітно напружився, але мовчав.

— Будь ласка, — попросила вона. — Я поспішаю.

— Тобі хтось сказав чи сама здогадалася?

— У вас живі вуха, — пояснила Маруся. — Розповідайте.

— Біда, — сказав він. — *Біда, ще й велика*» [с.282].

○ *Війна* ««Ми не будемо оберігати тільки свої села, ліс і себе в ньому, — сказала вона. — Ми підемо на велику війну за Україну» [с.89].

○ *Вогонь* «Маруся пройшлася біля того дерев'яного теремка, де було програно в карти казку про горбоконику та Іванушку-дурника (тут їй сподобався різьблений ганок, піднятий над землею: якщо під такий рундук підкласти соломи, то весь теремок спалахне як свічка, а великий вогонь уночі має свою особливу силу та враження), потім вона заблукала на дальній куток Тихі Верби, за яким у дубині «ненароком» набрела прямисінько на червону заставу» [с.265].

○ *Дім* «Великий цегляний дім з прибудовами був обнесений червоним муром, наче тут зводилося не житло, а фортеця, і хоч господар давно наклав звідси п'ятами, саме тепер на вході до садиби біля залізної брами чатувала військова сторожа...» [с.263].

○ *Кружало (сонце)* «Велике кружало звузилося до тоненької скибки й розтануло на очах» [с.87].

○ *Радість, надія* «Дивно було, що це ніким не кероване стовпище люду дотримувалося бездоганного порядку, ніхто нікого не штовхав, не наступав на ноги, не хекав у потилицю, ніби всім керував якийсь вищий інстинкт, що прокидається в людях у час великої спільної радості й надії» [с.126].

○ *Несправедливість* «Маруся дістала з кобури наган — не вихопила, а вийняла його поволі, без поспіху, лишаячи собі краплю часу на роздум,

адже бачила велику несправедливість у тому, що раптова смерть не відпускає людині навіть хвилики для останнього слова чи думки» [с.299].

○ *Помилка* «Оскільки ми воюємо проти спільного ворога, — вів далі Кравс, — то я прийшов до вас, щоб визначити демаркаційну лінію між нашими військами. Було б великою помилкою побити горшки в українській столиці» [с.144].

○ *Світ* «Якщо комусь осоружна Україна, за яку ми кладемо свої голови, то нехай шукає собі іншого краю. *Світ великий!* » [с.44].

○ *Ціна* «Мирон дивувався такій несподіваній щедрості долі й думав, що вона, ця доля, за свій невимірний дар може заправити й велику ціну» [с.95].

Ще один із найчастіше вживаних у романі прикметників – **холодний**, який вживається 17 разів.

• **Холодний, -а, -е.**

1. Який має низьку або відносно низьку температуру (про повітря, вітер і т. ін.).

2. Який не випромінює (або майже не випромінює) тепла, не викликає відчуття тепла (про сонце, місяць, зорі та їхнє світло, проміння).

3. Який втратив тепло, захолов, застиг.

4. Який погано захищає від холоду, не утеплений, не опалений (про приміщення).

5. Переносне значення. Пов'язаний з відчуттям внутрішнього, душевного холоду; який викликає це відчуття.

6. Переносне значення. Який ставиться до кого-, чого-небудь цілком байдуже, не виявляє пристрасті, захоплення; байдужий, безпримісний¹³⁵.

Прикметник *холодний* у формі чоловічого роду вживається 5 разів, у формі жіночого – 8 разів, у формі середнього – 4 рази. Сполучається з такими словами:

¹³⁵ Словник української мови: В 11 т. – К., 1970-1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sum.in.ua/>.

байдужість, безодня, вода, діра, здогад, камінчик, небо, око (2р.), піт, поверхня, подоба (2), приморозок, ранок, сонце, темрява, напр.:

○ *Байдужість* «Хоча Дяков був серед них найстарший, переступив за тридцятку, але його кістляве, темне від щетини лице скувала *холодна байдужість*, він не встрявав у розмову, вуста його були стиснуті, як у мерця» [с. 168].

○ *Вода* «Вона зрозуміла, що він припрошує її скуштувати щільників, які слід запивати *холодною водою*» [с.243].

○ *Здогад* «після цього *холодного здогаду* Кравсом заволоділа одна-єдина думка: «Треба рятувати армію. Місто втрачене, а військо треба вирятувати будь-якою ціною» [с.147].

○ *Поверхня* «Вони стояли на краю високої кручі, де обривався скелястий берег, і там, унизу, в темній провалині ночі, було видно, як мерехтить *холодна поверхня* Дністра» [с.303].

○ *Сонце* «Марусю давно дивувало, що, незважаючи ні на яке нашестя, люди так само сходилися на торговицю, базарували, справляли весілля, хрестини, гуральні гнали горілку (солодку брусилівську оковиту колись знали навіть у Києві), чинбарні чинили шкіру, дігтярні смерділи дьогтем, триповерховий Дриговий млин тепло пах борошном, і все те виблискувало проти *холодного сонця* черепичними дахами, яких у цьому містечку було більше, ніж де, адже брусилівська цегельня випалювала найкращу в повіті черепицю і під нею червоніли навіть дерев'яні волонні, що стояли по лівий бік од гуральні» [с.263].

• **Добрий, -а,-е** (вжив. 16 разів).

1. Який доброзичливо, приязно, чуйно ставиться до людей; доброзичливий; протилежне лихий, поганий (*добрий чоловік*).

2. Для якого характерна взаємна прихильність, симпатія; близький.

3. Який приносить добро, задоволення, радість і т. ін.

4. Який має належні знання і навички для виконання чого-небудь; досвідчений.

5. Який має позитивні якості або властивості, що відповідають поставленим вимогам, задовольняють їх (про предмети, тварини, рослини і т. ін.).

6. Значний щодо розміру, обсягу, кількості і т. ін.¹³⁶.

Прикметник *добрий* вживається у романі у формі чоловічого роду – 6 разів, у формі жіночого роду – 6 разів, у формі середнього роду – 4 рази. Поєднується з такими іменниками: *воля, вояка, гумор, діло, (2р.), душа, кінь (2р.), ковток, кусень, нагайка, нагода, пора, порада, слово, ставлення, напр.:*

○ *Вояка* «Матей Мазур був *добрий вояка*, большевики ж йому хату спалили. Вони тоді майже все їхнє село пустили за димом» [с. 195].

○ *Гумор* «Пан старшина, якщо мова про команданта 2-го куреня Станіміра, не мав часу на пусті балачки, хоч був у *доброму гуморі*» [с. 104].

○ *Діло* «— Ти зробив *добре діло*, — примирливо сказав Дмитро. — Але в протигетьманському повстанні підняли голови й большевики» [с. 28].

○ *Душа* «Та нанашко Андрон, *добра душа*, якби й хотів покласти їх у хаті, то на таку компанію місця не вистачило б — він прихистив гостей разом із кіньми в повітці, яка була значно просторіша за його оселю» [с. 304].

○ *Кінь* «*Добрий кінь* трапився — сидячи на ньому, Оверко й тепер відчував шенкелями, як шумує кров під його вороною шкірою» [с. 64].

○ *Ковток* «П'ята потяг із кухля *добрий ковток* і, дивлячись на Ангелові повстяні чоботи, мовив з кривою усмішечкою: — У мене теж є валянки! Тільки вони в стремена не влазять» [с. 173].

○ *Нагода* «Випадає *добра нагода* привітати москалів на марші під лісом. Адже нас, сказав Матіяш, разом із пилиповчанами тут набереться півтори сотні шабель» [с. 287].

¹³⁶ Словник української мови: В 11 т. – К., 1970-1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sum.in.ua/>.

○ *Порада* «Немало важить і те, казав Василь Матіяш, що над самісіньким Дністром, у селі Серебрії, живе його нанашко Андрон, який і прийме їх на ночівлю, і дасть *добру пораду*» [с. 303].

○ *Слово* «Її стривожила тиша, яка впала на село після бою. Ніхто не виходив їм назустріч, щоб сказати бодай *добре слово* (так завжди було, коли вони звільняли село), ніде не видно було живої душі, не чути людського голосу, навіть собаки не гавкали» [с. 186].

Одним з найчастіше вживаних у романі є прикметник *старий* (вжив. 16 разів).

• *Старий, -а, -е*. Використовується у романі в двох значеннях:

1. Який прожив багато років, який досяг старості; протилежне молодий.
2. Який існує довгий час, давно створений; протилежне новий¹³⁷.

Прикметник *старий* вживається у формі чоловічого роду – 8 разів, у формі жіночого роду також 8 разів. Поєднується з такими іменниками: *верба (2р), ворона, воцина, вояка, генерал, граф, діва (2р), жінка, сад(2р.), Соколовський, форт, яблуня, ясен*:

○ *Верба* «Дівчина не сховала шпичку в косу. Вона хотіла її викинути в річку, та передумала й застромила під кору *старої верби*» [с.54].

○ *Вояка* «*Старий вояка* (мав уже шістдесят вісім років) серед ночі навідався з лісу додому, а перед ранком двоє невідомих головорізів удерлися до хати й один із них сокирою зарубав чоловіка на очах у Явдохи» [с.5].

○ *Діва* «*Стара діва* з розмазаною на лиці крейдою штурхала гострими кулаками засмаглого козака під ребра, щипала його, називала «чьортов гуцул», не відрізняючи наддніпрянца від галичанина» [с.129].

¹³⁷ Словник української мови: В 11 т. – К., 1970-1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sum.in.ua/>.

○ *Сад* «На дні балки стояло кілька невеличких господарчих будівель, огорожених плотом, та з півсотні вуликів, розкиданих поміж деревами *старого* яблуневого саду, що вже скинув із себе листя» [с.236].

○ *Форд* «Тут його підстерігала ще одна несподіванка — на місці їхнього «паккарда» стояв *старий* обшарпаний «форд» [с.149].

○ *Ясен* «Дебелий козарлюга в темно-червоному жупані примостився на розсосі *старого* ясена, ще на одній гілляці примоцував скоростріла й цілився десь у чисте поле, де не видно було ні живої душі, ні мішені» [с.16].

• **Темний, -а,-е** (вжив. 16 разів).

1. Позбавлений світла; погано освітлений.
2. Кольором близький до чорного; не ясний.
3. Перен. Тяжкий, безрадісний, сумний.
4. Перен. Який приносить лихо, спричиняє зло; злий.
5. Перен. Невідомий, незвіданий.
6. Перен. Який важко зрозуміти; неясний.
7. Перен. Відсталий, некультурний; неписьменний.
8. Непорядний, недобрий¹³⁸.

Прикметник у формі чоловічого роду вживається 3 рази, у формі жіночого – 11 разів, середнього – 2 рази. Сполучається з такими словами: *зіниця, зірка, комора, коридор купа, куток, лице, ніч (2р.), нічка, отвір, плесо, пройма, ріка, родимка, смужка*.

○ *Зіниця* «Темна зіниця рушничного дула дивилася йому прямо в міжбрів'я, Василь хотів упіймати її погляд, але не зміг» [с.84].

○ *Комора* «У темній величезній коморі Маруся не побачила жодного ліжка, напівживі подоби людей лежали покотом на долівці, застеленій соломною, що від сирості й нечистот стала вже перегноєм» [с.276].

¹³⁹ Словник української мови: В 11 т. – К., 1970-1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sum.in.ua/>.

○ *Куна* «В дальньому кінці дороги, що губився під обрієм, з'явилася чорна цятка. Вона поволі більшала, як горбик, де риється кріт. Горбик підростав, ворухився і невдовзі виріс у *темну купу*, наче там висипали хуругною, а з тієї пливкої купи поволі вималювалася голова кавалерійської колони, яка рухалася польовою дорогою в їхній бік» [с.289].

○ *Ніч* «Усе грало їм на руку: випала *темна ніч*, денікінці кубрячили в цегляній касарні, лише три стійчики чатували харчові гамазеї та ще двоє пантрували браму» [с.163].

○ *Родимка* «Попереду летіла Маруся, Маруся, Маруся! — червоний шлик розвівався за нею, білий кінь під дощем набрав кольору темного срібла, але Мирон бачив тільки *темну родимку* над кутиком вуст, Маруся була вже далеко, а він бачив цю родимку й чув — не бачив, а чув — тривожний блиск її синьо-сірих очей» [с.61].

• **Короткий, а, е** (вжив. 12 разів).

1. Який має малу довжину; протилежно довгий.
2. Який триває недовго; короткочасний; протилежно тривалий.
3. Стисло викладений, висловлений; небагатослівний¹³⁹.

Прикметник короткий у формі чоловічого роду вживається 6 разів, у формі жіночого – 6 разів. Поєднується з такими іменниками: *вечір, вус, карабін, кирея, мовчанка, нарада (2р), разок, розгін, спочинок, тиша, шабля-ятаган, напр.:*

○ *Вус* «Хтось із бідовіших навіть присвиснув, у когось відчахнулася нижня щелепа, сотник Станімір потяг себе за *короткого* правого *вуса*, а поручник Гірняк тільки й подумав: «Ну, починається!»» [с.21].

○ *Кирея* «— Не двігацца! — крикнув ще зовсім жовторотий циганчук, зодягнутий у *коротку* суконну *кирею*, розцяцьковану на грудях і рукавах» [с.197].

¹³⁹ Словник української мови: В 11 т. – К., 1970-1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sum.in.ua/>.

○ *Нарада* «Сотник Осип Станімір покликав поручника Мирона Гірняка на *коротку нараду*, і той побачив, що сотник знервований вкрай — так посмикував куценького правого вуса, що міг його зовсім вискубти» [с.14].

○ *Розгон* «Треба було хутчій іти на прорив, це зрозумів навіть Сірий — він з *короткого розгону* перескочив тин, але з того боку, в який повернула його Маруся, рідколісся перетинав широкий рів, що зберігся тут із давніх-давен разом з валами» [с.298].

○ *Спочинок* «Віддавши Василеві повід, вона попросила напоїти коня теплою водою. Сама ще мала часину на *короткий спочинок*» [с.287].

○ *Шабля-ятаган* «На поясі в Шуліки красувалася *коротка шабля-ятаган*, а також маузер у дерев'яній кобурі, бомба й люлька» [с.16].

Отже, ми дослідили та проаналізували прикметники за ознакою частоти вживання, охарактеризували 14 найчастотніших з них, визначили їхню сполучуваність з іншими частинами мови та лексико-семантичне значення за наведеними прикладами з роману.

ВИСНОВКИ

Отже, прикметник – це самостійна частина мови, що називає ознаки, риси, властивості предметів, має категорію роду, числа та відмінка й відповідає на питання *який?, яка?, яке?, чий?, чия?, чиє?*. В українському мовознавстві прикметник досліджували такі вчені як Д. Ганич, І. Олійник, М. Жовтобрюх, Б. Кулик, В. Горпинич, А. Грищенко, І. Вихованець, К. Городенська, які здійснили значний вклад у вивчення прикметника.

Саме у теоретичній частині ми розглянули прикметник як самостійну частину мови та його історію. Перш за все, прикметник – це іменна частина мови, яка за семантичну основу має ознаку, а ознака за К. Городенською – це особливість, властивість предмета, яка не підлягає часовим змінам, вона «невід’ємна від нього, є його природною суттю, постійно його супроводжує; на цьому формується уявлення про статичність, незмінність ознаки, відтвореної прикметником, на відміну від ознаки динамічної (процесуальної) або темпоральної, яка виробляється предметом, а не дана йому від природи» [2, с.93]. В поняття ознаки прикметника включаються такі значення як колір, матеріал, розмір, смак, відношення до простору і часу, зовнішні та внутрішні властивості людини чи тварини, приналежність. В. Горпинич виділяє ще такі ознаки як властивість предметів, характеристика за дією, відношення до числа та якість.

Цінними щодо походження прикметника виявилися погляди О. Потебні, який виокремив дві стадії формування прикметника як окремого класу слів. Перша стадія – «підготовча», яка характеризувалася тим, що мислення людей ще не відокремлювало якість від предмета. Друга ж стадія передбачала формування окремої категорії прикметника, тоді ж відбулося розмежування ознаки й субстанції. Розглянули й погляди сучасних вчених на прикметник як частину мови, а саме вчення І. Кучеренка, І. Вихованця, К. Городенської, В. Горпинича, М. Плюща, І. Ющука, О. Безпояска, І. Білодіда, А. Грищенка, О. Пономарева та ін.

Другий розділ наукової роботи присвячено лексико-граматичним розрядам прикметника. Відповідно, ми всебічно дали характеристику якісним, відносним

та присвійним прикметникам, а саме вказали на особливості усіх трьох груп прикметників, звернули увагу на їх граматичні ознаки.

Практична частина роботи присвячена безпосередньо прикметнику в романі В. Шкляра «Маруся». Виявлено 397 прикметників (без словоформ).

З таких статистичних даних випливає, що саме прикметник є важливим засобом текстотворення у досліджуваному романі.

Аналіз тексту показав, що у романі переважають повні стягнені форми прикметників та активно функціонують всі три лексико-граматичні розряди прикметників: якісні, відносні і присвійні. Вживаються прикметники, що вказують на **колір** (*білий, сніжно-білий, сліпучо-білий, синьо-багряний, синьо-гарячий, воцано-жовтий, попелястий*), **запах** (*гіркуватий, гіркувато-пряний, гірко-солодкий, смалений, солодко-заманливий, терпкий*), **смак** (*металевий, смаковитий, солодкий*), **розмір, вимір товщину** (*великий, велетенський, крихітний, глибокий, невимірний, грубий, тоненький*) **матеріал, метал** (*алюмінієвий, бронзовий, ганчір'яний, глиняний, дротяний, дубовий, залізний, камінний, кам'яний, лойовий, повстяний, смушевий, хромовий, цератовий*), **властивості предметів, їх відношення до місця, часу** (*весняний, вечоровий, досвітній, осінній, передранковий, суботній, тривалий*) і **простору** (*безкрай, ближній, задній, крайній, просторий*), а також прикметники, що вказують на **вік** (*старий, дорослий, молодий, юний, малий, або ж молодший, старший, середульший*) та **внутрішні** (*веселий, вірний, добрий, енергійний, жорстокий, кмітливий, мудрий, нахабний, непокірний, хитрий*) й **зовнішні** (*вродливий, дебелий, кучерявий, м'язистий, носатий*) риси персонажів.

З нашого погляду, надзвичайно цікавою є така ознака якісних прикметників як **колір**. Адже траплялися випадки, коли у розряд якісних прикметників із значенням кольору переходять відносні прикметники, які мають в основі назву металу: *срібний, золотий, небесно-золотий*. Таким чином, відносні прикметники перейшовши у розряд якісних набули значення «кольору срібла, золота» (н-д *срібний* кінь, *золоті* іскорки, *небесно-золоте* полотнище). Також прикметники, що позначають колір мають в основі назви овочів, ягід, тварин: *буряковий,*

вишневий, мишастий (бурякові плями, вишневий жупан, мишастий колір). Окремою категорією ми виокремили прикметники на позначення кольору, які набули індивідуально-авторського значення, тобто є новотворами В. Шкляра: *оксамитовий, мертвотно-блідий, ружовський* (рожеві оксамитові ніздрі, мертвотно-бліде обличчя, ружовський цвіт). Таким чином, прикметник надає мові автора виразності, конкретності, а головним чином – емоційного забарвлення, що є надзвичайно важливим для художнього твору.

Досить часто автор використовує **прості (синтетичні) форми вищого** (*більший, важчий, веселіший, розумніший, суворіший*) й **найвищого** (*найбільший, найближчий, найдовший, найогрядніший, найтяжчий*) ступенів порівняння прикметників. Автор також послуговується словами *багато, значно, набагато*, які вживає для того, щоб наголосити на посиленні інтенсивної ознаки (*набагато жорстокіший, набагато легший, значно менший, значно суворіший*). **Складених (аналітичних) форм вищого й найвищого** ступенів порівняння прикметників у тексті не виявлено. Це пояснюється тим, що такі форми характерні більш для наукового та офіційно-ділового стилів. Прості ж форми вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників є економніші та історично традиційні, аніж аналітичні.

Ми виявили декілька випадків, коли прикметник у романі вживається у двох значеннях. Наприклад, прикметник *старший* вживається у значенні старший за віком й у значенні старший за становищем. А прикметник *вищий* взагалі ж втратив значення вищого ступеня порівняння і закріпився у стійкому висловлюванні, як-от *вищий інстинкт, вищий рівень, вище командування*.

Для того, щоб внести певний відтінок в значення прикметника, автор послуговується суфіксами на означення **згрублості** (*-езн-, -енн-, -елезн-, -ущ-, -ющ-* / *величезний, страшенний, товстелезний, чорнющий*) та суфіксами на означення **зменшеності** (*-уват-, -ав- (-яв-), -аст-* / *простакуватий, смаглявий*) або **пестливості** (*-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -усіньк-, -юсіньк-* / *близенький, малесенький, молодюсінький, молодюсінький*).

Також ми з'ясували семантику найчастіше вживаних прикметників у романі та уклали покажчик словоформ прикметників, адже частотність лексичної одиниці є надзвичайно важливою, оскільки вона свідчить про активність його функціонування у тексті, про його важливість у статистичній структурі тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк С. А. Мовозначні традиції дослідження прикметника як самостійної частини мови / С. А. Антонюк // Наукові записки національного університету "Острозька Академія". Серія "Філологічна" : збірник наукових праць. – 2015. – Вип. 53. – С. 16 – 19.
2. Безпояско, О. К. Граматика української мови. Морфологія : підруч. для студ. філол. ф-тів вузів / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – Київ: Либідь, 1993. – 334 с.
3. Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1969. – 583 с.
4. Бойко В. М. Вивчення перехідних процесів у лексико-граматичних розрядах прикметників // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки. – 2012 – № 7. – С. 103 – 108.
5. Виноградов В. В. Русский язык (грамматическое учение о слове) / В. В. Виноградов. – 4-е изд. – М. : Русский язык, 1990. – 720 с.
6. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті : [монографія] / І. Р. Вихованець; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ: Наук. думка, 1988. – 255 с.
7. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – 400 с.
8. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис/ О. Т. Волох, М. Т. Чемерисов, Є. І. Чернов. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Вища шк. Головне вид-во, 1989. — 334 с.
9. Вольф Е.М. грамматика и семантика прилагательного (на материале иберо-романских языков). М.: Наука, 1978. – 199 с.
10. Горпинич В. О. Морфологія української мови: [підручник для студ. вищ. навч. закл.] / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 336 с.

11. Грищенко А. П. Прикметник в українській мові / А. П. Грищенко. – К. : Наук. думка, 1978. – 207 с.
12. Грищенко А. П., Мацько Л. І, Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська літературна мова: Підручник / За ред. А. П. Грищенка. — 3-тє вид., допов. — К.: Вища шк., 2002. — 439 с.
13. Жирмунський В. М. Происхождение категории прилагательных в индоевропейских языках в сравнительно-историческом освещении. – Изв. АН СССР, 1946. – Т. 5. – Вып. 3. – М. – С. 183–187
14. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Ч. І. – К.: Вища школа, 1965. – 422 с.
15. Жовтобрюх М. А. Курс сучасної української літературної мови : [у 2 ч.] / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. - Київ : Рад. шк., 1965. Ч. 1 : підруч. для ф-тів мови і л-ри пед. ін-тів. – Вид. 3-тє. – 422 с.
16. Зінченко С. В. Еволюція вчення про прикметник у працях Олександра Потебні – Київ, Українська мова та література, 2018 – 8 с.
17. Караман С.О. Сучасна українська літературна мова: навчальний посібник / [С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я. Плющ та ін.; за ред. С.О. Карамана]. – К.: Літера ЛТД, 2011. – 560 с.
18. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление. Ленинград: Наука, 1972 – 216 с.
19. Козачук Г. О. Українська мова : практикум : навч. посіб. / Г. О. Козачук. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Вища школа, 2008. – 414 с.
20. Козелко І. Р. Становлення терміносистем прикметника і прислівника та нормалізація фахових назв (за матеріалами українських граматик кінця ХІХ–початку ХХ ст.). Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 4(72), грудень. С. 102–105
21. Кононенко І.В. Прикметник у слов'янських мовах. Монографія. – К.: ВПЦ „Київський університет“, 2009. – 495 с.

22. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова. Морфологія : навчальний посібник. - Київ : Вища школа, 1983. – 264 с.
23. Мацько Л. І., Мацько О. М., Сидоренко О. М. Українська мова: Навч. посібник. К.: Либідь, 1998. – 416 с.
24. Мединська Н. М. Семантико-граматична диференціація ознакових слів : автореф. дис. докт. філол. наук : спец. 10.02.01 / Наталія Миколаївна Мединська; Інститут української мови НАН України. – Київ, 2018. – 40 с
25. Мельничук О. С. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / за ред. О.С. Мельничука. – К.: Наук. думка, 1966. – 594 с.
26. Микитюк О. Р. Український прикметник як стрижень національної картини / Оксана Микитюк // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки : [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. – Бердянськ, 2014. – Вип. III. – С. 138–146.
27. Новікова Є. Б. Структурно-семантичні особливості відносних прикметників як об'єкт науково-теоретичного вивчення / Є.Б. Новікова // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2012. – № 1021. Сер.: Філологія. – Вип. 66. – С. 235 – 239.
28. Павленко Л. П. Історична граматики української мови : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 208 с.
29. Пауль Г. Принципы истории языка/ Герман Пауль. – М.: Иностран. лит-ра, 1960. – 501 с.
30. Плющ М. Я. Грамматика української мови : у 2 ч.: Підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. / М. Я. Плющ. – К. : Вища школа, 2005. – 288 с.
31. Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова: підруч. для студентів вузів, які вивч. дисципліну «Сучасна українська літературна мова» [М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін]; за ред. М. Я. Плющ. – Київ: Вища шк., 1994. – 413 с.
32. Пономарів О. Д. Сучасна українська мова: Підручник /О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; За ред. О. Д. Пономарева. — К.: Либідь, 1997. — 400 с.

33. Пономарів О. Стилїстика сучасної української мови: Підручник / О. Пономарів. – К.: Либідь, 1992. – 248 с.
34. Потебня О. О. Из записок по русской грамматике: в 4 т. / Александр Афанасьевич Потебня ; общ. ред., предисл. и ступ. ст. В. И. Борковского. – М. : Учпедгиз, 1958. – Т. 1-2. – 536 с.
35. Потебня О. О. Мысль и язык / А. А. Потебня. – К. : Синто, 1993. – 190 с.
36. Смаль-Стоцький С. «Руска граматика» / С. Смаль-Стоцький і Т. Гартнер. – Львів, 1893. – 180 с.
37. Степаненко М. Синтаксична і семантична валентність відносних прикметників у сучасній українській мові : монографія / Микола Степаненко, Ірина Кірічек ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : Астрія, 2018. – 236 с.
38. Супрун Л. Національна специфіка категоризації мовної системи/Л. Супрун // Дивослово. -К. Преса України, 2008, № 4. – С. 40 – 43.
39. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса: Пер. с франц. Редкол.: Г.В. Степанов (пред.) и др. — М.: Прогресс,1988. — 656 с.
40. Теслицька Г. Ономазіологічні параметри прикметника в українській мові/ Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія. – 2010. Вип. 496 – 497. – С. 146 – 150.
41. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова /Морфеміка. Словотвір. Морфологія: навч. посіб. для дистанційного навчання. – К. : Університет «Україна», 2008. – 215 с.
42. Шкурятяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова: модульний курс: навч. посіб. / Н. Г. Шкурятяна, С. В. Шевчук. – К.: Вища шк., 2007. – 823 с.
43. Щепка, О. А. Словотвірні категорії прикметника у форматі вираження компаративності / О. А. Щепка // Университетская наука-2011 : в 3 т. : тез. докл. междунар. науч.-техн. конф. (Мариуполь, 17-19 мая 2011 г.) / ПГТУ. – Мариуполь, 2011. – Т. 3 – с. 36 – 37.

44. Щерба Л. В. Избранные работы по русскому языку. – М.: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1957. — 188 с.
45. Ющук І. П. Українська мова / І. П. Ющук. – К. : Либідь, 2003. – 640 с.
46. Януш Я. В. Сучасна українська мова: Курс лекцій. I і II частини: Навч. посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2005. – 460 с.
47. Ярошевич І, А. Українська морфологічна термінологія ХХ - початку ХХІ ст.: терміни на позначення частин мови // Культура народів Причорномор'я. — 2008. — № 53. — С. 53-57.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В. Шкляр. «Маруся» : роман / Василь Шкляр.– Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 320 с.
2. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів / Д.І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
3. Єрмак В. М. Історичний коментар до прикметника. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6042/1/Ermak.pdf>
4. Словник української мови: В 11 т. – К., 1970-1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sum.in.ua/>.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Показчик словоформ прикметників, ужитих у романі В. Шкляра «Маруся»

Принципи побудови словопоказчика:

1. Усі реєстрові прикметники подаються у початковій формі (в називному відмінку чоловічого роду) та за алфавітом.
2. Після реєстрового прикметника ставиться цифра, яка вказує на частоту використання прикметника у романі В. Шкляра «Маруся».
3. Нижче подаються усі словоформи прикметника, після кожної з яких вказується частота використання та в дужках сторінки, на яких зустрічається словоформа.
4. Орфографія прикметників відповідає написанню роману В. Шкляра «Маруся».

Австрійський – 9:

Австрійський – 5 (22, 114, 168, 176, 220)

Австрійська – 1 (87)

Австрійські – 1 (94)

Австрійських – 2 (56 (2))

Алюмінієвий – 1:

Алюмінієвий – 1 (208)

Бабусин – 2:

Бабусиною – 1 (9)

Бабусин – 1 (9)

Багрянний – 3:

Багряного – 1 (92)

Багрянні – 2 (127, 160)

Бадьорий – 4:

Бадьорий – 1 (59)

Бадьорим – 1 (111)

Бадьоре – 1 (39)

Бадьорі – 1 (180)

Байдужий – 4:

Байдужа – 1 (244)

Байдужою – 2 (236, 282)

Байдужі – 1 (175)

Батьківський – 1:

Батьківським – 1 (213)

Безвольний – 1:

Безвольний – 1 (30)

Безвусий – 1:

Безвусому – 1 (28)

Безкрай – 2:

Безкраю – 1 (225)

Безкрайої – 1 (227)

Безпам'ятний – 1:

Безпам'ятному – 1 (297)

Бетонний – 1:

Бетонна – 1 (119)

Бідний – 10:

Бідний – 3 (158, 234, 240)

Бідного – 1 (87)

Бідна – 2 (57, 188)

Бідне – 3 (270, 279, 292)

Бідних – 1 (31)

Бідолашний – 2:

Бідолашного – 1 (65)

Бідолашну – 1 (212)

Білобрисий – 3:

Білобрисий – 2 (49, 191)

Білобрисі – 1 (27)

Білосніжний – 1:

Білосніжних – 1 (136)

Більший – 11:

Більшого – 1 (154)

Більшим – 3 (99(2), 158)

Більша – 2 (93, 281)

Більшої – 1 (30)

Більшу – 1 (257)

Більшою – 1 (112)

Більші – 1 (122)

Більшими – 1 (14)

Білявий – 1:

Біляве – 1 (32)

Біснуватий – 1:

Біснуватими – 1 (276)

Блакитний – 4:

Блакитна – 1 (289)

Блакитні – 2 (21, 125)

Блакитними – 1 (94)

Блідий – 2:

Бліде – 1 (78)

Бліді – 1 (218)

Блідо-зелений – 3:

Блідо-зеленому – 1 (23)

Блідо-зеленій – 1 (300)

Блідо-зелену – 1 (290)

Блідолиций – 1:

Блідолиций – 1 (188)

Блідо-синій – 1:

Блідо-сині – 1 (204)

Близенький – 1:

Бизенький – 1 (269)

Ближній – 3:

Ближньому – 1 (186)

Ближньої – 2 (286, 198)

Босий – 9:

Босий – 6 (34, 162 (3), 185, 193)

Боса – 1 (212)

Босі – 2 (178, 258)

Бриластий – 1:

Бриластим – 1 (114)

Бронзовий – 1:

Бронзовий – 1 (218)

Брунатний – 2:

Брунатного – 1 (99)

Брунатні – 1 (92)

Бурий – 2:

Бура – 1 (33)

Бурою – 1 (278)

Буряковий – 1:

Буряковими – 1 (176)

Важливіший – 1:

Важливіший – 1 (240)

Важніший – 2:

Важніше – 1 (27)

Важніші – 1 (110)

Важчий – 2:

Важчий – 2 (100, 214)

Вайлуватий – 2:

Вайлуваті – 1 (103)

Вайлуватими – 1 (151)

Велетенський – 1:

Велетенської – 1 (106)

Великая – 1:

Великая – 1(114)

Величезний – 8:

Величезний – 4 (41, 113, 170, 185)

Величезному – 1 (170)

Величезним – 1 (170)

Величезні – 1 (58)

Величезними – 1 (101)

Веселий – 10:

Веселий – 2 (62, 197)

Весела – 1 (265)

Веселої – 1 (219)

Веселій – 1 (296)

Веселу – 2 (55, 160)

Веселі – 2 (22, 178)

Веселими – 1 (160)

Веселіший – 2:

Веселішим – 1 (104)

Веселішою – 1 (219)

Весняний – 2:

Весняного – 1 (5)

Весняне – 1 (35)

Веснянкуватий – 1:

Веснянкувате – 1 (168)

Вечірній – 2:

Вечірній – 1 (140)

Вечірнім – 1 (212)

Вечоровий – 1:

Вечорова – 1 (284)

Вибагливий – 1:

Вибаглива – 1 (91)

Вилицюватий – 2:

Вилицювату – 1 (300)

Вилицювате – 1 (22)

Вирлоокій – 1:

Вирлоокій – 1 (78)

Височезний – 2:

Височезний – 1 (111)

Височезні – 1 (23)

Витриваліший – 1:

Витриваліший – 1 (91)

Вишневий – 1:

Вишневий – 1 (16)

Вірний – 1:

Вірна – 1 (166)

Віслюкуватий – 1:

Віслюкуватого – 1 (130)

Воцано-жовтий – 1:

Воцано-жовтих – 1 (74)

Впертий – 4:

Вперта – 1 (89)

Впертою – 1 (80)

Вперті – 2 (28, 235)

Вранішній – 2:

Вранішні – 1 (287)

Вранішніми – 1 (108)

Вродливий – 3:

Вродливого – 1 (80)

Вродлива – 1 (125)

Вродливих – 1 (110)

Вузький – 3:

Вузька – 1 (86)

Вузькою – 1 (42)

Вузькі – 1 (141)

Вузький – 1:

Вузькій – 1 (49)

Вузькоокій – 1:

Вузькоокій – 1 (118)

Вусатий – 2:

Вусатий – 2 (111, 197)

Ганчір'яний – 3:

Ганчір'яний – 1 (55)

Ганчір'яною – 1 (55)

Ганчір'яних – 1 (246)

Гарний – 7:

Гарний – 2 (12, 245)

Гарному – 1 (57)

Гарна – 3 (25, 266, 310)

Гарних – 1 (309)

Гірко-солодкий – 1:

Гірко-солодкий – 1 (96)

Гіркуватий – 1:

Гіркуватий – 1 (77)

Гіркувато-пряний – 1:

Гіркувато-пряним – 1 (211)

Гладесенький – 1:

Гладесеньке – 1 (292)

Глибокий – 8:

Глибокий – 1 (172)

Глибока – 3 (41, 86, 149)

Глибокої – 2 (51, 161)

Глибоку – 1 (81)

Глибокi – 1 (17)

Глиняний – 2:

Глиняна – 1 (218)

Глиняній – 1 (304)

Глухоніміий – 2:

Глухоніміий – 2 (236, 244)

Годен – 1:

Годен – 1 (140)

Голодний – 5:

Голодний – 1 (67)

Голодного – 1 (150)

Голодним – 1 (254)

Голодні – 1 (76)

Голодних – 1 (256)

Голубий – 6:

Голубий – 1 (77)

Голубому – 1 (77)

Голубу – 2 (147, 239)

Голубими – 2 (23, 85)

Горобиний – 1:

Горобине – 1 (99)

Грамотний – 7:

Грамотний – 4 (137,

139 (2), 247)

Грамотному – 2 (124, 136)

Грамотна – 1 (180)

Грубий – 5:

Грубий – 1 (208)

Грубого – 1 (208)

Грубую – 1 (306)

Грубi – 1 (264)

Грубих – 1 (266)

Гумовий – 1:

Гумових – 1 (205)

Густіший – 3:

Густіший – 1 (288)

Густішим – 1 (252)

Густішою – 1 (290)

Гучний – 7:

Гучний – 1 (295)

Гучним – 1 (207)

Гучна – 1 (19)

Гучної – 1 (169)

Гучну – 1 (267)

Гучне – 1 (57)

Гучними – 1 (118)

Гучніший – 2:

Гучніший – 1 (295)

Гучніша – 1 (110)

Далекий – 6:

Далекий – 2 (5, 212)

Далекого – 1 (166)

Далека – 1 (210)

Далекої – 1 (26)

Далеких – 1 (95)

Дальній – 4:

Дальній – 3 (265, 288, 294)

Дальньому – 1 (289)

Дебелий – 3:

Дебелий – 2 (16, 160)

Дебела – 1 (168)

Дивний – 11:

Дивний – 2 (11, 34)

Дивного – 1 (247)

Дивним – 4 (28, 55, 112, 212)

Дивна – 1 (267)

Дивною – 1 (249)

Дивне – 2 (243 (2))

Добродушний – 1:

Добродушний – 1 (180)

Доброчесний – 1:

Доброчесного – 1 (232)

Довгий – 11:

Довгий – 1 (54)

Довгому – 1 (77)

Довгим – 1 (225)

Довга – 1 (27)

Довгій – 1 (17)

Довгу – 1 (265)

Довгі – 1 (205)

Довгих – 3 (5, 17, 111)

Довгими – 1 (27)

Довгоногий – 1:

Довгоногим – 1 (236)

Довжелезний – 7:

Довжелезним – 2 (179, 180)

Довжелезні – 3 (19, 205, 254)

Довжелезних – 1 (112)

Довжелезними – 1 (159)

Довірливіший – 1:

Довірливішою – 1 (238)

Довколишний – 2:

Довколишніх – 2 (49, 113)

Дорослий – 1:

Дорослою – 1 (8)

Досвітній – 2:

Досвітній – 1 (263)

Досвітню – 1 (107)

Дрібний – 6:

Дрібний – 5 (21, 93, 212, 232, 312)

Дрібна – 1 (89)

Дрібніший – 1:

Дрібніші – 1 (247)

Дротяний – 2:

Дротяній – 1 (163)

Дротяною – 1 (165)

Дубовий – 2:

Дубовим – 1 (288)

Дубовими – 1 (77)

Дурніший – 1:

Дурнішого – 1 (165)

Дурнуватий – 1:

Дурнуватою – 1 (17)

Душевнохворий – 1:

Душевнохворому – 1 (297)

Дядькуватий – 1:

Дядькуватий – 1 (178)

Енергійний – 2:

Енергійним – 2 (114, 237)

Жалісливий – 1:

Жалісливий – 1 (67)

Жовто-багряний – 1:

Жовто-багряне – 1 (211)

Жорстокий – 2:

Жорстоким – 2 (62, 169)

Задавакуватий – 1:

Задавакуватого – 1 (248)

Задній – 4:

Задньому – 1 (245)

Задньої – 1 (281)

Задні – 2 (128, 292)

Зажурений – 1:

Зажурений – 1 (87)

Заїкуватий – 1:

Заїкуватий – 1 (63)

Закордонний – 2:

Закордонний – 1 (12)

Закордонного – 1 (11)

Залізний – 5:

Залізна – 2 (158, 276)

Залізної – 1 (263)

Залізні – 1 (135)

Залізних – 1 (134)

Замалий – 1:

Замалий – 1 (213)

Зарозумілий – 1:

Зарозумілий – 1 (198)

Здивований – 5:

Здивований (210)

Здивоване – 2 (53, 145)

Здивовані – 2 (15, 130)

Здоровенний – 2:

Здоровенного – 1 (103)

Здоровенним – 1 (55)

Злагоджений – 1:

Злагоджена – 1 (110)

Злий – 3:

Злий – 2 (24, 201)

Злого – 1 (139)

Змарнілий – 1:

Змарнілий – 1 (229)

Зневірений – 1:

Зневірений – 1 (229)

Знервований – 1:

Знервований – 1 (229)

Зручний – 2:

Зручного – 1 (50)

Зручна – 1 (236)

Зручніший – 1:

Зручнішого – 1 (293)

Камінний – 1:

Камінну – 1 (110)

Кам'яний – 2:

Кам'яний – 1 (167)

Кам'яні – 1 (139)

Кволіший – 1:

Кволіший – 1 (293)

Кмітливий – 2:

Кмітливий – 1 (247)

Кмітливих – 1 (88)

Ковалевий – 2:

Ковалева – 2 (200, 210)

Колгоспний – 2:

Колгоспний – 1 (8)

Колгоспна – 1 (6)

Колючий – 7:

Колючий – 4 (10, 166, 254, 304)

Колючого – 1 (162)

Колючим – 2 (158, 164)

Коричневий – 1:

Коричневого – 1 (99)

Коротенький – 3:

Коротенька – 1 (126, 250)

Коротеньку – 1 (280)

Крайній – 1:

Крайня – 1 (200)

Красивий – 11:

Красивий – 5 (96, 187 (2), 238, 292)

Красивим – 1 (231)

Красива – 2 (116, 292)

Красиве – 1 (89)

Красиві – 2 (221, 306)

Кращий – 6:

Кращого – 2 (254, 286)

Кращу – 1 (9)

Кращі – 1 (80)

Кращих – 2 (195, 211)

Крейдяний – 1:

Крейдяні – 1 (128)

Крихітний – 1:

Крихітному – 1 (261)

Кудлатий – 3:

Кудлатий – 1 (15)

Кудлату – 1 (173)

Кудлатих – 1 (118)

Кумачевий – 1:

Кумачеві – 1 (125)

Кумедний – 2:

Кумедний – 1 (264)

Кумедну – 1 (42)

Кучерявий – 1:

Кучерявий – 1 (52)

Лагідний – 3:

Лагідний – 1 (63)

Лагідного – 1 (102)

Лагідні – 1 (21)

Легенький – 5:

Легенький – 3 (62, 214, 288)

Легенька – 1 (207)

Легенькою – 1 (73)

Легкий – 11:

Легкий – 3 (100, 214, 222)

Легким – 3 (22, 72, 221)

Легкої – 1 (144)

Легкою – 2 (21, 60)

Легких – 2 (29, 287)

Лисий – 1:

Лисий – 1 (116)

Лисячий – 1:

Лисячий – 1 (25)

Ліпший – 1:

Ліпший – 1 (150)

Лісовий – 5:

Лісовий – 1 (222)

Лісовому – 1 (265)

Лісова – 1 (218)

Лісовій – 1 (166)

Лісовою – 1 (301)

Літній – 4:

Літній – 2 (52, 62)

Літню – 1 (17)

Літні – 1 (157)

Лойовий – 1:

Лойових – 1 (191)

Лукавий – 1:

Лукавого – 1 (117)

Малесенький – 1:

Малесеньке – 1 (93)

Малий – 5:

Малого – 4 (84, 85, 192, 311)

Малим – 1 (36)

Малюсінський – 1:

Малюсінську – 1 (184)

Мамин – 1:

Мамине – 1 (149)

Мармуровий – 2:

Мармурованими – 2 (115, 122)

Менший – 5:

Менший – 1 (269)

Меншими – 2 (14, 38)

Менші – 2 (69, 203)

Мертвотно-блідий – 2:

Мертвотно-блідий – 1 (154)

Мертвотно-бліді – 1 (66)

Металевий – 5:

Металевий – 1 (253)

Металевого – 1 (275)

Металевою – 2 (217, 218)

Металеві – 1 (198)

Миловидний – 1:

Миловидний – 1 (52)

Миронів – 6:

Миронів – 6 (57, 86,

159, 199, 225, 233)

Мишастий – 1:

Мишастого – 1 (280)

Мідний – 2:

Мідного – 1 (170)

Мідних – 1 (284)

Мізерний – 2:

Мізерному – 1 (13)

Мізерну – 1 (305)

Міський – 11:

Міська – 1 (108)

Міської – 8 (109, 115, 116, 118, 122, 128, 130, 136)

Міську – 1 (108)

Міських – 1 (108)

Міцне – 1 (80)

Міцні – 2 (207 (2))

Міцний – 11:

Міцний – 4 (40, 72, 172, 311)

Міцного – 1 (202)

Міцному – 1 (99)

Міцна – 1 (170)

Міцну – 1 (177)

Міцнющий – 1:

Міцнющі – 1 (232)

Мовчазний – 3:

Мовчазний – 2 (36, 155)

Мовчазна – 1 (9)

Мокрий – 10:

Мокрий – 4 (61, 93, 96, 212)

Мокрим – 1 (216)

Мокру – 1 (225)

Мокрі – 4 (64, 92,

233, 235)

Молоденький – 3:

Молоденький – 1 (164)

Молоденька – 2 (61, 231)

Молодесенький – 2:

Молодесенька – 2 (52, 309)

Молодий – 11:

Молодий – 3 (35, 73, 134)

Молодим – 1 (237)

Молодою – 1 (22)

Молода – 1 (309)

Молоді – 2 (66, 180)

Молодих – 3 (80, 178, 219)

Молодший – 2:

Молодшу – 2 (25, 35)

Молодосінький – 1:

Молодосінький – 1 (50)

Мочаруватий – 1:

Мочаруватий – 1 (42)

Мудрий – 2:

Мудрий – 2 (163(2))

М'язистий – 1:

М'язисте – 1 (99)

М'який – 7:

М'який – 1 (37)

М'якого – 1 (78)

М'якому – 1 (58)

М'якої – 1 (189)

М'яку – 1 (287)

М'якими – 2 (77, 226)

Надійний – 3:

Надійний – 1 (269)

Надійного – 1 (31)

Надійних – 1 (158)

Нажаханий – 2:

Нажахані – 2 (139, 292)

Найбільший – 7:

Найбільший – 3 (20, 64, 235)

Найбільшим – 2 (63, 190)

Найбільшу – 1 (240)

Найбільші – 1 (28)

Найближчий – 2:

Найближчого – 1 (142)

Найближчих – 1 (84)

Найважливіший – 1:

Найважливіші – 1 (274)

Найвищий – 3:

Найвищого – 2 (19, 228)

Найвищій – 1(87)

Найвродливіший – 3:

Найвродливішій – 1 (207)

Найвродливішу – 1 (84)

Найвродливішою – 1 (209)

Найдисциплінованіший – 3:

Найдисциплінованішої – 1 (18)

Найдисциплінованішою – 2 (17(2))

Найдовший – 2:

Найдовшим – 1 (306)

Найдовшу – 1 (233)

Найдорожчий – 1:

Найдорожчий – 1 (292)

Найзаможніший – 1:

Найзаможніша – 1 (193)

Найзухваліший – 2:

Найзухвалішого – 1 (199)

Найзухвалішому – 1 (207)

Найкмітливіший – 1:

Найкмітливішому – 1 (207)

Найкрасивіший – 1:

Найкрасивішого – 1 (199)

Найкращий – 1:

Найкращих – 1 (239)

Найкругліший – 1:

Найкругліші – 1 (137)

Найлютіший – 2:

Найлютішого – 1 (138, 285)

Найменшенький – 3:

Найменшенького – 1 (7)

Найменшеньку – 2 (37, 84)

Найменший – 5:

Найменшого – 2 (205, 206)

Найменшої – 2 (15, 183)

Найменшу – 1 (305)

Найміцніший – 1:

Найміцнішим – 1 (286)

Наймолодший – 2:

Наймолодший – 1 (24)

Наймолодшою – 1 (17)

Наюгрядніший – 1:

Наюгряднішим – 1 (63)

Найпевніший – 2:

Найпевніший – 1 (227)

Найпевніших – 1 (48)

Найперший – 1:

Найперша – 1 (193)

Найпомітніший – 1:

Найпомітніших – 1 (78)

Найсвітліший – 1:

Найсвітлішим – 1 (104)

Найстарший – 4:

Найстарший – 3 (7, 48, 168)

Найстаршим – 1 (63)

Найстрашніший – 2:

Найстрашніший – 1 (202)

Найстрашнішого – 1 (212)

Найтісніший – 1:

Найтісніший – 1 (14)

Найтяжчий – 3:

Найтяжча – 1 (146)

Найтяжчу – 1 (90, 99)

Найшляхетніший – 1:

Найшляхетніших – 1 (151)

Найщасливіший – 1:

Найщасливішими – 1 (86)

Наївний – 1:

Наївне – 1 (264)

Наступний – 7:

Наступного – 1 (44)

Наступний – 1 (93)

Наступного – 4 (27, 68, 70, 100)

Наступної – 1 (291)

Нахабний – 1:
Нахабний – 1 (198)

Небесно-золотий – 1:
Небесно-золоте – 1 (117)

Неблизький – 1:
Неблизька – 1 (222)

Невимірний – 1:
Невимірний – 1 (95)

Недавній – 3:
Недавній – 1 (134)
Недавнього – 1 (70)
Недавньої – 1 (58)

Недовгий – 1:
Недовгий – 1 (98)

Неглибокий – 1:
Неглибоку – 1 (296)

Незлостивий – 1:
Незлостиві – 1 (264)

Немічний – 1:
Немічного – 1 (271)

Непокірний – 1:
Непокірна – 1 (89)

Нескінченний – 2:
Нескінченну – 1 (234)
Нескінченні – 1 (106)

Нетерплячий – 1:
Нетерплячий – 1 (198)

Неуважний – 2:
Неуважний – 2 (57, 105)

Нещасний – 3:
Нещасну – 3 (195, 271, 304)

Нижчий – 1:
Нижчим – 1 (56)

Низенький – 2:
Низенького – 1 (133)
Низенькому – 1 (127)

Низький – 7:
Низького – 1 (130)
Низьким – 1 (16)
Низька – 1 (58)
Низькі – 4 (65, 69, 199, 222)

Низькорослий – 1:
Низькорослому – 1 (130)

Ніжний – 2:
Ніжним – 1 (211)
Ніжна – 1 (91)

Німецький – 7:
Німецька – 2 (26, 130)
Німецьку – 1 (27)
Німецькою – 3 (107, 108, 130)
Німецькі – 1 (94)

Новенький – 2:
Новенькі – 1 (39)
Новеньких – 1 (126)

Новісінький – 1:
Новісіньких – 1 (232)

Носатий – 1:
Носатий – 1 (23)

Нудніший – 1:
Нуднішого – 1 (87)

Обачний – 5:
Обачний – 2 (88, 139)
Обачним – 3 (88, 100 (2))

Обдертий – 2:
Обдертий – 1 (193)
Обдерта – 1 (212)

Обережний – 1:
Обережна – 1 (247)

Ображений – 1:
Ображений – 1 (221)

Околишній – 1:
Околишні – 1 (269)

Оksamитовий – 2:
Оksamитовий – 1 (85)
Оksamитові – 1 (21)

Осінній – 6:
Осінній – 1 (159)
Осіннього – 1 (222)
Осінньому – 1 (279)
Осінньої – 2 (199, 211)
Осінні – 1 (159)

Отаманський – 4:
Отаманський – 1 (21)
Отаманським – 1 (19)
Отаманська – 1 (203)
Отаманської – 1 (46)

Певен – 4:
Певен – 4 (259, 279, 285, 289)

Передвечірній – 1:
Передвечірнього – 1 (127)

Передранковий – 1:
Передранковій – 1 (214)

Пишний – 2:
Пишний – 1 (110)
Пишна – 1 (98)

Пізній – 1:
Пізню – 1 (304)

Плюшевий – 1:
Плюшевими – 1 (77)

Поважніший – 1:
Поважніші – 1 (110)

Повен – 5:
Повен – 1 (132, 177, 214, 285, 305)

Повільніший – 1:
Повільнішою – 1 (264)

Повний – 8:
Повний – 2 (294 (2))
Повному – 1 (114)
Повну – 1 (259)
Повною – 1 (313)
Повні – 1 (160)
Повних – 1 (151)
Повними – 1 (23)

Повнісінський – 1:
Повнісінські – 1 (20)

Повніший – 1:
Повнішими – 1 (190)

Повстяний – 2:
Повстяні – 2 (171, 173)

Позаминулий – 1:
Позаминулої – 1 (279)

Полотняний – 4:
Полотняний – 1 (208)
Полотняна – 1 (202)
Полотняні – 1 (21)
Полотняних – 1 (126)

Помітніший – 1:
Помітніша – 1 (294)

Попелястий – 1:
Попелястого – 1 (78)

Потрібен – 1:
Потрібен – 1 (220)

Похмурий – 7:

Похмурий – 3 (124, 136, 142)

Похмурого – 1 (130)

Похмурим – 1 (88)

Похмурою – 1 (219)

Похмурі – 1 (150)

Прибережний – 2:

Прибережний – 1 (206)

Прибережних – 1 (102)

Привітний – 2:

Привітна – 1 (202)

Привітні – 1 (153)

Приземкуватий – 1:

Приземкуватого – 1 (202)

Присадкуватий – 1:

Присадкуватого – 1 (38)

Простакуватий – 1:

Простакувате – 1 (237)

Простоволосий – 3:

Простоволосий – 2 (22, 182)

Простоволосі – 1 (135)

Простодушний – 1:

Простодушного – 1 (102)

Просторий – 6:

Просторий – 1 (77)

Просторому – 1 (265)

Простора – 1 (166)

Просторої – 1 (144)

Просторій – 1 (73)

Просторі – 1 (124)

Прудкий – 5:

Прудкий – 3 (91, 225, 269)

Прудкі – 2 (34, 35)

Прямий – 2:

Прямий – 1 (70)

Прямому – 1 (23)

Пухкенький – 3:

Пухкенькі – 1 (116)

Пухкенькими – 2 (116, 130)

Ранковий – 3:

Ранковому – 2 (43, 71)

Ранковою – 1 (110)

Ранній – 3:

Ранньої – 2 (77, 199)

Ранніх – 1 (296)

Рідненький – 1:

Рідненька – 1 (55)

Рожевий – 1:

Рожеві – 1 (21)

Рожевощокій – 1:

Рожевощокій – 1 (80)

Розгніваний – 3:

Розгніваний – 2 (136, 150)

Розгнівані – 1 (44)

Розгублений – 1:

Розгублений – 1 (219)

Розлючений – 1:

Розлучених – 1 (45)

Розумний – 1:

Розумний – 1 (250)

Розумніший – 1:

Розумніша – 1 (19)

Розчарований – 2:

Розчарований – 1 (215)

Розчаровані – 1 (219)

Ружовський – 5:

Ружовський (72 (3), 182 (2))

- Рум'яний – 1:**
Рум'яні – 1 (160)
- Русявий – 2:**
Русяву – 1 (188)
Русяве – 1 (182)
- Свідоміший – 1:**
Свідоміші – 1 (113)
- Свіжий – 11:**
Свіжа – 3 (47, 76, 254)
Свіжу – 3 (51, 76, 187)
Свіжою – 1 (205)
Свіже – 2 (219, 312)
Свіжі – 2 (61, 235)
- Світло-зелений – 1:**
Світло-зеленого – 1 (22)
- Світло-коричневий – 1:**
Світло-коричневого – 1 (242)
- Семенів – 1:**
Семенову – 1 (268)
- Сердитий – 1:**
Сердитий – 1 (17)
- Середульший – 1:**
Середульшим – 1 (251)
- Серпневий – 5:**
Серпневий – 2 (14, 91)
Серпневого – 1 (309)
Серпнева – 1 (82)
Серпневі – 1 (86)
- Сестрин – 1:**
Сестрине – 1 (190)
- Сивий – 10:**
Сивий – 2 (119, 234)
Сивої – 2 (22, 27)
Сиве – 1 (80)
Сиві – 2 (80, 193)
- Сивих – 3 (186, 299, 301)
- Сильний – 3:**
Сильний – 2 (91, 211)
Сильні – 1 (176)
- Сильніший – 4:**
Сильніший – 2 (233, 256)
Сильнішим – 2 (175, 256)
- Синій – 6:**
Синій – 1 (125)
Синім – 2 (22, 270)
Сині – 3 (16, 99, 181)
- Синьо-багряний – 2:**
Синьо-багряні – 2 (198, 282)
- Синьо-гарячий – 1:**
Синьо-гарячий – 1 (36)
- Синьо-сірий – 5:**
Синьо-сірими – 1 (199)
Синьо-сірі – 1 (23)
Синьо-сірих – 3 (61, 73, 191)
- Сіренький – 1:**
Сіренький – 1 (263)
- Скляний – 1:**
Скляним – 1 (113)
- Сліпучо-білий – 1:**
Сліпучо-білому – 1 (125)
- Слюдяний – 2:**
Слюдяний – 2 (185, 242)
- Смаглявий – 2:**
Смаглявий – 1 (171)
Смаглява – 1 (99)
- Смаковитий – 1:**
Смаковитий – 1 (71)

Смалений – 2:

Смаленим – 1 (118, 282)

Смушевий – 4:

Смушева – 1 (309)

Смушевій – 1 (58)

Смушевої – 1 (21)

Смушевими – 1 (280)

Смушковий – 1:

Смушкові – 1 (215)

Сніжно-білий – 1:

Сніжно-білій – 1 (125)

Соколинний – 9:

Соколине – 9 (99 (3), 100, 101, 159, 199, 209, 228)

Солодкий – 6:

Солодкий – 2 (39, 163)

Солодкого – 2 (164, 280)

Солодку – 1 (263)

Солодкі – 1 (252)

Солодший – 1:

Солодшою – 1 (171)

Солом'яний – 2:

Солом'яному – 1 (134)

Солом'яна – 1 (103)

Солоний – 2:

Солоний – 1 (184)

Солоного – 1 (71)

Сосновий – 3:

Сосновий – 1 (287)

Соснового – 2 (284, 287)

Спантеличений – 1:

Спантеличені – 1 (15)

Справжнісінький – 1:

Справжнісінька – 1 (299)

Ставний – 2:

Ставний – 2 (83, 182)

Сталевий – 5:

Сталевий – 1 (54)

Сталева – 1 (53)

Сталеву – 1 (6)

Сталевою – 1 (77)

Сталеві – 1 (17)

Старезний – 1:

Старезні – 1 (158)

Старенький – 3:

Старенька – 1 (197)

Стареньку – 2 (264, 125)

Страшений – 2:

Страшений – 1 (156)

Страшенним – 1 (261)

Страшніший – 3:

Страшніший – 1 (257)

Страшнішого – 1 (138)

Страшніше – 1 (119)

Стримний – 2:

Стримної – 1 (125)

Стримні – 1 (178)

Стрункий – 5:

Струнка – 2 (23, 25)

Струнке – 1 (292)

Стрункі – 1 (53)

Струнками – 1 (22)

Суботній – 2:

Суботнього – 1 (196)

Суботньої – 1 (252)

Субтильний – 1:

Субтильне – 1 (168)

Суворий – 2:

Суворим – 1 (18)

Суворе – 1 (124)

Суворіший – 2:

Суворіший – 1 (217)

Суворішими – 1 (265)

Суконний – 3:

Суконну – 1 (197)

Суконною – 1 (298)

Суконні – 1 (128)

Сусідній – 6:

Сусідньому – 3 (15, 40, 51)

Сусідньої – 2 (47, 48)

Сусідній – 1 (47)

Сухенький – 1:

Сухенький – 1 (119)

Сухий – 9:

Сухий – 1 (47)

Сухим – 1 (135)

Сухою – 1 (260)

Сухе – 1 (284)

Сухі – 2 (191, 226)

Сухим – 1 (281)

Сухими – 2 (7, 280)

Сухорлявий – 1:

Сухорлявий – 1 (111)

Сухотний – 1:

Сухотний – 1 (134)

Тарасів – 1:

Тарасів – 1 (111)

Твердий – 11:

Твердий – 2 (211, 272)

Твердим – 3 (69, 110, 228)

(на) твердому – 2 (236, 244)

Тверда – 1 (222)

Тверду – 1 (76)

Тверде – 1 (239)

Тверді – 1 (185)

Твердіший – 1:

Твердіша – 1 (91)

Темно-бурий – 2:

Темно-бурого – 1 (119)

Темно-бурі – 1 (17)

Темно-зелений – 1:

Темно-зеленому – 1 (78)

Темно-рудий – 1:

Темно-руді – 1 (119)

Темно-синій – 4:

Темно-синього – 1 (69)

Темно-синьому – 1 (66)

Темно-сині – 2 (106, 211)

Темно-червоний – 4:

Темно-червоному – 2 (16, 20)

Темно-червоні – 1 (92)

Темно-червоними – 1 (296)

Тендітний – 1:

Тендітне – 1 (168)

Тендітніший – 1:

Тендітнішу – 1 (99)

Тепленький – 1:

Тепленького – 1 (280)

Тепліший – 2:

Теплішим – 1 (19)

Теплішою – 1 (268)

Терпкий – 1:

Терпкий (99)

Тихий – 5:

Тихий – 3 (140, 266, 292)

Тиха – 1 (199)

Тихою – 1 (224)

Тісний – 1:

Тісною – 1 (166)

Товстелезний – 3:

Товстелезний – 2 (158, 246)

Товстелезні – 1 (17)

Товстий – 2:

Товсту – 1 (248)

Товстими – 1 (178)

Товщий – 1:

Товщий – 1 (288)

Тоненький – 6:

Тоненького – 2 (118, 204)

Тоненької – 1 (87)

Тоненькій – 1 (52)

Тоненькі – 2 (128, 209)

Тонкий – 11:

Тонкий – 3 (193, 292, 308)

Тонкому – 2 (32, 62)

Тонким – 1 (263)

Тонкій – 1 (73)

Тонкою – 3 (137, 213, 308)

Тонке – 1 (194)

Тривалий – 1:

Тривалий – 1 (81)

Тяжчий – 1:

Тяжчу – 1 (167)

Учорашній – 1:

Учорашні – 1 (159)

Французький – 3:

Французький – 1 (242)

Французька – 1 (170)

Французькі – 1 (94)

Хитрий – 6:

Хитрий – 2 (17, 280)

Хитра – 2 (52, 104)

Хитрі – 1 (102)

Хитрими – 1 (232)

Холодніший – 1:

Холодніша – 1 (208)

Хоробрий – 2:

Хороброго – 1 (202)

Хоробрих – 1 (8)

Хороший – 3:

Хороший – 2 (225(2))

Хороше – 1 (84)

Хромовий – 4:

Хромового – 1 (173)

Хромовим – 1 (128)

Хромові – 1 (78)

Хромових – 1 (248)

Худенький – 1:

Худенький – 1 (125)

Худий – 5:

Худий – 3 (49, 159, 188)

Худа – 1 (6)

Худих – 1 (114)

Цегляний – 3:

Цегляний – 2 (179, 263)

Цегляній – 1 (163)

Цератовий – 1:

Цератової – 1 (6)

Цікавенький – 1:

Цікавенький – 1 (125)

Чавунний – 2:

Чавунна – 1 (218)

Чавунною – 1 (110)

Чемний – 3:

Чемний – 1 (280)

Чемним – 1 (98)

Чемне – 1 (10)

Чепурний – 1:

Чепурна – 1 (202)

Червонолиций – 1:

Червонолиций – 1 (218)

Червоноперий – 1:

Червонопера – 1 (89)

Чистий – 5:

Чистий – 1 (54)

Чистого – 1 (203)

Чисту – 1 (173)

Чисте – 2 (16, 209)

Чорнобровий – 1:

Чорнобровий – 1 (83)

Чорнющий – 1:

Чорнющого – 1 (44)

Чорнявий – 1:

Чорнявий – 1 (162)

Швидкий – 3:

Швидким – 2 (14, 60)

Швидкими – 1 (19)

Шевроновий – 2:

Шевронові – 1 (21)

Шевронових – 1 (302)

Широкогрудий – 1:

Широкогрудий – 1 (182)

Широчезний – 2:

Широчезною – 1 (236)

Широчезні – 1 (16)

Ширший – 3:

Ширший – 1 (288)

Ширшу – 1 (263)

Ширші – 1 (149)

Шкільний – 1:

Шкільного – 1 (11)

Шкіряний – 3:

Шкіряним – 1 (22)

Шкіряна – 1 (137)

Шкіряною – 1 (122)

Шовковий – 2:

Шовкова – 1 (25)

Шовкову – 1 (190)

Щасливий – 7:

Щасливий – 2 (68, 223)

Щасливого – 2 (125, 279)

Щасливим – 1 (210)

Щасливою – 1 (9)

Щасливі – 1 (125)

Щільний – 2:

Щільним – 1 (19, 60)

Юний – 8:

Юна – 5 (75, 135, 175, 180, 278)

Юну – 1 (299)

Юне – 2 (22, 171)

Яловий – 1:

Ялові – 1 (178)

Ясний – 7:

Ясний – 1 (109)

Ясна – 1 (35)

Ясною – 1 (13)

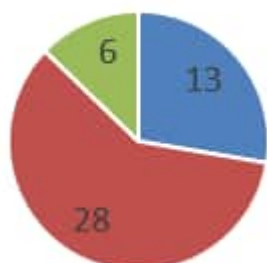
Ясне – 1 (85)

Ясні – 1 (86)

Ясними – 2 (237, 242)

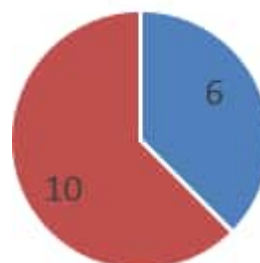
Частотна характеристика прикметників

Чорний

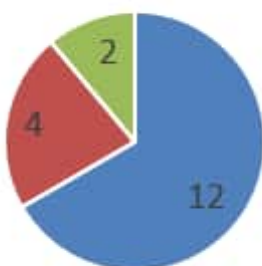
■ чол. ■ жін. ■ сер.

Золотий

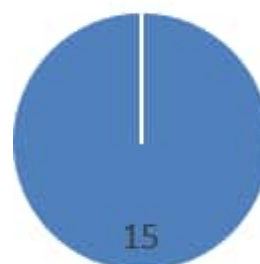
■ чол. ■ жін.

Червоний

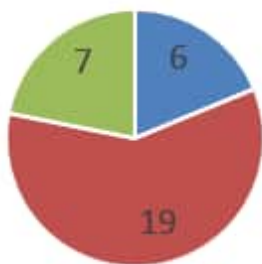
■ чол. ■ жін. ■ сер.

Білий

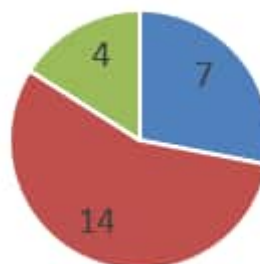
■ чол.

Український

■ чол. ■ жін. ■ сер.

Галицький

■ чол. ■ жін. ■ сер.

Військовий

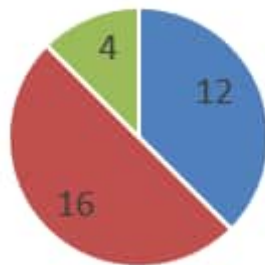
■ чол. ■ жін. ■ сер.

Повстанський

■ чол. ■ жін.

Великий

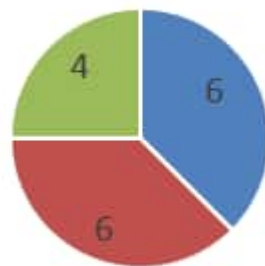
■ чол. ■ жін. ■ сер.

Холодний

■ чол. ■ жін. ■ сер.

Добрий

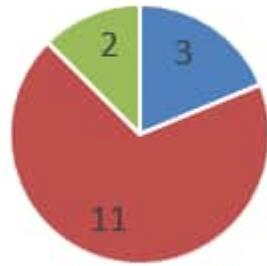
■ чол. ■ жін. ■ сер.

Старий

■ чол. ■ жін.

Темний

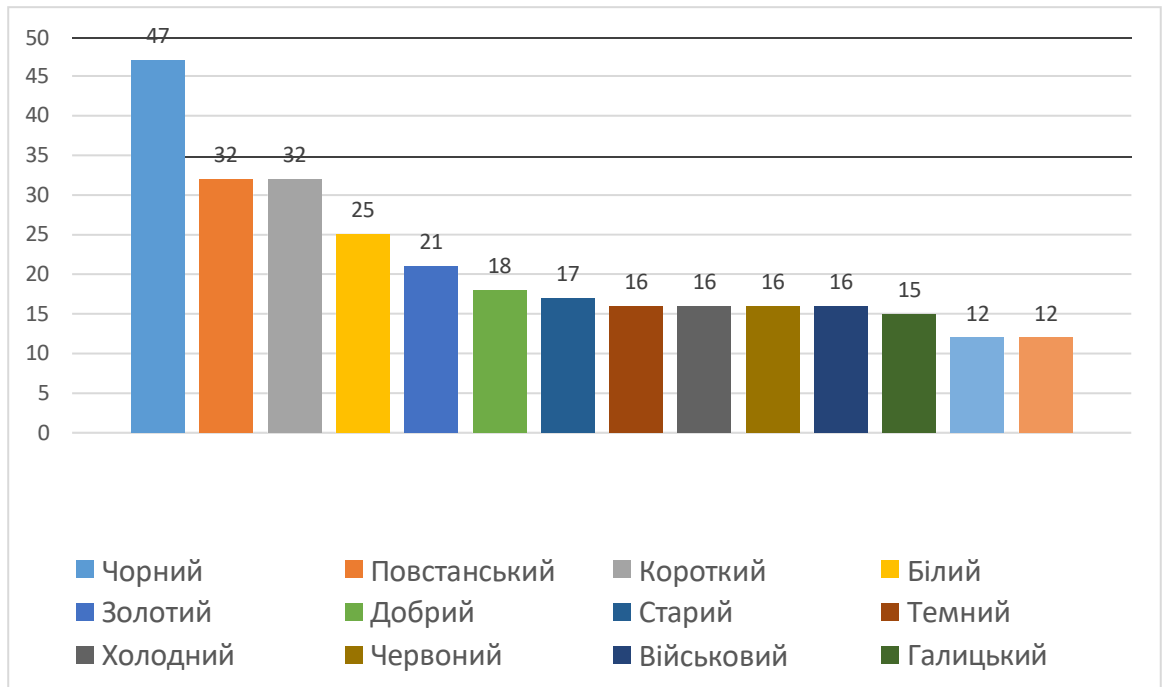

■ чол. ■ жін. ■ сер.

Короткий

■ чол. ■ жін.

■ Чорний ■ Повстанський ■ Короткий ■ Білий
 ■ Золотий ■ Добрий ■ Старий ■ Темний
 ■ Холодний ■ Червоний ■ Військовий ■ Галицький